DRAMA THEATRE FILM

INSTITUTE FOR RESEARCH IN THE DRAMATIC ARTS
UNIVERSITY OF LUND

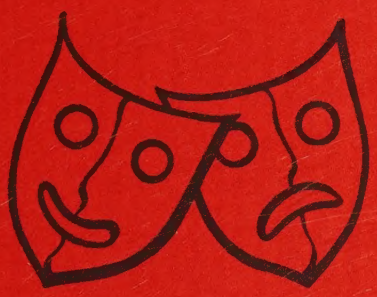

Research Report No. 36

LÄS- OCH TEATERUPPLEVELSER

Viveka Hagnell

Joe Hill, Små ting till nöje och uppbyggelse,
Rättegången mot LeRoi Jones
Följdskrift till Viveka Hagnells avhandling
Att läsa litteratur och att se teater, Lund 1973.

Drama, theatre, film,
research group
director: Ingvar Holm
ass.director: Viveka Hagnell
head of research: Arnold Mullaert

Letters should be addressed to
Institute for research in the dramatic arts
Paradisgatan 3-5
S-223 50 Lund, Sweden
Tel: 046-12 41 09 ext.

LÄS- OCH TEATERUPPLEVELSER

Joe Hill

Små ting till nöje och uppbyggelse

Rättegången mot LeRoi Jones

UNIV.
LEIDEN
BIBL.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid
Inledning	1
1 Joe Hill	2
1.1 Material	2
1.2 Försökspersoner	4
I Iakttagelse, identifiering och förståelse	5
II "Tolkning" - kognitiv tydning och interpretation	7
III Känsloengagemang och inlevelse	42
IV Värdering och handlingsimpuls	55
1.3 Sammanfattning	64
2 Collaget Små ting till nöje och uppbyggelse	72
2.1 Material	72
2.2 Försökspersoner	72
2.3 Jägarn	73
2.4 Historier om herr K	99
2.5 Arkeologi	106
2.6 Hur man för ett söndagssamtal	110
2.7 Översikt	115
2.8 Sammanfattning	120
3 Rättegången mot LeRoi Jones	125
3.1 Material	125
3.2 Försökspersoner	127
I Iakttagelse, identifiering och förståelse	128
II "Tolkning" - kognitiv tydning och interpretation	133
III Känsloengagemang och inlevelse	147
IV Värdering och handlingsimpuls	150
3.3 Sammanfattning	154
Tabell- och diagramförteckning	158
Sak- och personindex	161
Litteraturförteckning	162
English Summary	

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41545321_0008

I denna volym presenteras tre undersökningar av teater- och läsupplevelser. De bygger i nämnd ordning på Malmö Stadsteaters uppsättning av Joe Hill hösten 1969 respektive på lästexten med samma textunderlag (undersökt våren 1970), på Collaget Små ting till nöje och uppbyggelse (teateruppsättningen undersökt hösten 1969 och lästexten våren 1970) samt på TV-teateruppsättningen av Rättegången mot LeRoi Jones från 1968 (undersökt vid specialföreställningar våren 1970) respektive på det tryckta rättegångsprotokollet (undersökt hösten 1969 och våren 1970). En fjärde delundersökning, Din stund på jorden, presenteras i den tryckta delen av författarens doktorsavhandling Att läsa litteratur och att se teater.

I de fyra undersökningarna prövas teorier om teater- och läsupplevelse som framförts i Drama Theatre Film, Research Report nr 35. Resultaten från fältundersökningarna ställs mot teorierna i det sista kapitlet av Att läsa litteratur och att se teater. Ett resultatindex i femte kapitlet tar upp fältresultaten i förkortad form. I den boken återfinns också(på grund av bättre återgivningsmöjligheter) det bildmaterial som nedan hänvisas till samt en redovisning av överväganden bakom den valda metoden och undersökningsteknikerna.

Protokollstexten till Rättegången mot LeRoi Jones och Vilhelm Mobergs roman Din stund på jorden finns publicerade i bokform. Texterna till Joe Hill och Små ting till nöje och uppbyggelse, ett bundet stencilerat häfte, har deponerats som följdskrift på de svenska universitetsbiblioteken (Två collage, Joe Hill och Små ting till nöje och uppbyggelse.).

1 JOE HILL

1.1 MATERIAL

"Drömmen om Amerika. Ett spel av, om och kring Joe Hill", som den fullständiga titeln lyder, sattes samman och instuderades av en grupp skådespelare vid Malmö Stadsteater under ledning av regissören Lennart Olsson. Delvis är materialet dokumentärt, alltså en dramatisering av de historiska händelserna. Härtill kommer Joe Hills egna sånger, som framfördes av olika aktörer i ensemblen. "Joe Hill", som verket i fortsättningen kallas, hade premiär på Stadsteaterns stora scen den 21 november 1969. Läsversionen innehåller all text, såväl tal som sångtexter.

Det är den svenskfödde visdiktaren och politiske agitatorn Joe Hills liv i IWW (Industrial Workers of the World)-rörelsen som skildras, med koncentration kring det juridiska spelet strax före hans död. Tio skådespelare medverkade. De alternerade i rollen som Joe Hill, vilket markerades med att en hatt bars av den som för tillfället innehade rollen. Skådespelarna spelade flera roller vardera. Rollistans storlek är svår att beräkna, då ofta ett litet antal skådespelare markerade en större folkmassa. Vidare talades det i texten också om personer som aldrig kroppsligen är närvarande.

Verket består av två delar (akter/kapitel). I föreställningsmanuskriptet, som också bildar underlag för lästexten, kan en rad smärre avsnitt urskiljas. De beskrivs kort nedan. Inom parentes står den procentuella del av hela textmassan, som avsnitten upptar. Däremot görs ingen motsvarande beräkning av hur lång tid avsnittet tagit att spela under de olika undersökningskvällarna. En föreställnings genomsnittliga längd var enligt Stadsteaterns beräkningar 1 timme och 50 minuter effektiv speltid. Textmassan är identisk i teater- och läsversionen (vilket har kontrollerats vid teaterföreställningarna med undantag för att något enstaka ord fallit bort vid något av framförandena (dock ej i de meningar, som under intervjun togs fram som citat ur texten).

Första delen är den längre och innehåller följande avsnitt i kronologisk ordning:

1 Kalender över ett urval historiska händelser för åren 1900-1910 (1%).

2 Emigration från Sverige. Dikter och andra anteckningar om emigrationen till Amerika (3%).

3 Ett arbetarmöte, där Joe Hill deltar och som slutar med att deltagarna häktas. (Sången "Världens alla slavar vakna..." ingår) (6%).

4 Fängelsecellen, där Joe Hill och hans kamrater förvaras. (Sångerna "Du får kalvstek i himlen" och "Solidaritet i döden" sjunges) (3%).

5 Rapport till Guvernör Johnson om polisens brutalitet i San Diego och andra vittnesbörd om hur IWW-rörelsen uppfattar (Sången "Du får kalvstek..." ingår) (10%).

6 Strejkmöte, då arbetare av olika nationalitet kommer överens om att strejka och sittstrejkar. Polisen släpar bort dem under det att de sjunger "Det är kraft, det är kraft..." (6%).

7 Polisförhör med gossen Martin Morrison, som bevittnat mordet på sin far (2%).

8 Rättegången mot Joe Hill - första versionen enligt Barrie Stavies. (Följande sånger ingår: "Mr Block", "Casey Jones", "Halleluja, gå och driv...", "Ta-ra-ra bom tara" och "Trampen") (Sammanlagt 30%). I detta avsnitt ingår även vittnesförhör med Martin Morrison och Viola Healy (11%). Joe Hill övertar vid ett tillfälle förhöret med Viola Healy (4%).

Andra delen är kortare och innehåller avsnitten:

9 Rättssakens fortsättning - en version sammansatt på grundval av sekundärkällor (Sammanlagt 15%). Härunder ingår vittnesförhör med Martin Morrison, Viola Healy och Vera Hansen (6%) samt redovisning av indicier och motindicier. Avsnittet slutar med juryns enhälliga dom över Joe Hill: Skyldig till mord på handlanden Morrison.

10 Rättegångarna mot Joe Hill framställda som TV-tävling mellan parterna svart och vit (17%).

11 Slutet: Joe Hill läser en dikt som sitt testamente, tar avsked av sina vänner och arkebuseras. (Fyra sånger ingår i nämnd ordning: "Du får kalvstek...", "Trampen", "Närmare knog till dig" och "Om jag någonsin skall strida...")(7%).

Visorna "Du får kalvstek i himmelens höjd" ("Pie in the sky") förekommer i spel- och lästexterna vid tre olika tillfällen och "Trampen" vid två. Översättningarna av sångtexterna är av Rune Lindström, Ture Nerman och Jacob Branting. Kjell Andersson stod för musikarrangemanget i teaterversionen. Dekoren var sparsam och dräkterna enkla, moderna vardagskläder. Färgat ljus (rött och blått) användes mot fonden och en del stolar och bord, gevär etc fanns som rekvisita.

Uppsättningen var gjord på Malmö Stadsteaters stora scen. Vridscenen användes i upptakten för spel i två plan, där pantomimiska aktiviteter förekom i bakgrunden. Förscenen sköts upp och fungerade som en estrad för några av sångerna under rättegången. Spelet var annars - med undantag för rättegångsavsnitten -

förlagt längre in på scenen, vilket i vissa fall kritiken reagerat negativt på (t ex Jarl W Donnér i SDS 22.11 1969): "Allt borde ha ägt rum på förscenen eller alldeles nära den så att åskådaren lättare hade kunnat få in hela aktionen i synfältet" . Avrättningsscenen, som inleder och avslutar collaget, spelas två gånger men andra gången spegelvänt: "I början aser man Joe Hill sitta långt inne på scenen, medan exekutionspatrullen lägger an med ryggen mot salongen. I slutet är Joe Hill placerad på ryggen mot oss, längst fram på förscenen: publiken får själv blicka in i gevärsmynningarna." Så skriver Henrik Sjögren sin recension "Vapen riktas mot publiken" i KvP 22.11 1969. Bertil Palmqvist i Arbetet manar: "Arbetare i Malmö med omnejd förenen eder och gå dit." (22.11 1969), medan Jarl W Donnér i SDS till sist i sin recension undrar: "Frågan är om föreställningen över huvud förmår engagera en publik."(22.11 1969)

1.2 FÖRSÖKSPERSONER

I fältundersökningen avseende Joe Hill ingick dels skolungdom från grundskolans nionde årskurs och gymnasister från andra årskursen och dels ett urval medlemmar ur Malmö Arbetarkommun (MAK) och Socialdemokratiska ungdomsförbundets Malmöavdelning (SSU). I tabellerna nedan särskiljs i allmänhet inte de olika typerna av skolungdom resp olika åldersgrupper inom MAK och SSU. När skillnad mellan svarsfördelningarna någon gång uppträder, påpekas detta istället speciellt.

68 teaterbesökare (som besvarat enkäten fullständigt) och 86 läsare ur SSU- och MAK-grupper ställs mot varandra samt 157 teaterbesökare och 136 läsare bland skolungdomen. Sammanlagt har 225 teaterbesökare och 222 läsare undersökts. Svarsprocenten för försöksgrupperna var 97 % för teaterbesökarna och 98 % för läsarna.

Ålder

Teaterbesökarnas och läsarnas ålder skiljer sig inte signifikant för gruppen ur SSU och MAK. Teaterbesökarna var i medeltal i 34-årsåldern (födda 1935), medan läsarna i medeltal var i 37-årsåldern (födda 1932). Skolungdomen var i medeltal 16,5 år (födda omkring 1951).

Kön

Liksom i LeRoi Jones-undersökningen, där urvalet gjordes efter liknande principer, var det fler män än kvinnor som accepterade att deltagande och intervjuades, vilket förefaller naturligt, då urvalet i båda fallen gjordes ur

arbetarorganisationer i Malmö. Bland de intervjuade läsarna var det emellertid 72 % män , dvs 36 st., medan det bland de undersökta teaterbesökarna var 53 % män , dvs 62 st (Signifikansnivå 5 %).(Skillnaden beror på att fruarna i större utsträckning följde med på teater än läste texten, trots att såväl lästext som teaterbiljett erbjöds även dem.) Särskild bearbetning med enbart männen inom gruppen har därför senare gjorts. (Eventuella avvikelser från totalen inom de då enbart manliga grupperna presenteras inom parentes vid sidan av huvudresultaten.) Skolungdom skiljer sig inte signifikant beträffande kön.

Enkät/intervju

En skillnad mellan undersökningsbetingelserna bör påpekas. Teaterbesökarna inom SSU- och MAK-gruppen undersöktes med hjälp av ett enkätformulär som sammanföll med intervjuformuläret men som dessutom innehöll instruktioner för dess ifyllande.

I Iakttagelse, identifiering och förståelse

Mätningen av iakttagelse skedde dels med ett antal frågor om innehållet i verket, dels med ett antal citatfrågor.

Detaljiakttagelse

Fem frågor om uppmärksamhet på detaljer i förloppet ställdes. Endast två av dessa uppvisade signifikanta samband mellan medium och iakttagelse.

1 "Joe Hill verkade för och stödde en viss rörelse. Kommer du ihåg namnet på denna rörelse?"

Frågan ställdes öppen. Läsarna bland skolungdomen hade i fler fall än teaterbesökarna klarat namnet (dvs IWW, Industrial Workers of the World. Medlemmarna kallades även Wobblies).Procenttalet för teaterbesökarna var 33 %, för läsarna 56 %. (Sign nivå 0,1%). Inom gruppen ur SSU och MAK var det däremot fler teaterbesökare än läsare som kunde ange namnet (Ej sign).

2 "Vad hade prästerna för budskap till människorna enligt Joe Hill?"

Tydligast kommer nog Joe Hills syn på prästerna fram i visan "Prästen och slaven", där prästerna uppmanar: "Svält förnöjd, o vad fröjd, du får kalvstek i himmelens höjd". 65 % av läsarna och 39 % av teaterbesökarna inom den manliga gruppen ur SSU och MAK nämnde goda alternativ som "passivitet, vänta på belöning i himlen, finna sig i detta livet, ej kämpa för bättre villkor"(Sign nivå 5%).

Verbal iakttagelse

På teatern klagas ibland över att orden inte går fram genom lokalens olämplighet eller genom nutida skådespelares brister i diktionen. Orden dränks ibland i föreställningar med kabaretinslag genom att ord och musik blandas. Enligt kritikerna led inte Malmöuppsättningen av dessa fel. Om talet skriver Allan Fagerström: "Det roliga med den sortens teater är att domstols- och tidningsreferat uppläses av personer som lärt sig konsten att läsa högt. Det kan de allesammans i Malmö. De är mycket duktiga." (AB 22.11 1969) Musiken dränkte inte heller orden ("orkestern ackompanjerar sångarna bra, distinkt och ändå diskret; orden når fram." noterar Jarl W Donnér i SDS 22.11 1969).

Åtta citat ur Joe Hill-texten valdes ut och blandades med sju meningar från helt annat håll. Ett kort med femton påståenden överlämnades sålunda till teater- och läspubliken och frågan ställdes: "Vilka av uttalandena på detta kort är citat ur Joe Hill?"

1 Ensam är stark
2 Ensam du ej mycket rår (JH sid 3)
3 Om du bugar dej djupt kan du få en kopp kaffe att fortsätta på (JH sid 38)
4 Den Gud ger ett ämbete ger han också förmåga att sköta det
5 Kämpa om inte för annat så för kampens egen skull
6 Det är kraft, det är kraft, där vi vandrar hand i hand (JH sid 10)
7 Det finns många sätt att flå en katt på, men resultatet blir alltid detsamma (JH sid 37)
8 Hur du än vänder och vrider dig så har du alltid ändan bak
9 De äro skapelsens avfallsprodukter och borde spolas bort i glömskans kloak för att ruttna där liksom annat exkrement (JH sid 7)
10 Jag är ingens herre och ingens slav (JH sid 10)
11 Detta vill jag, så befaller jag, må min vilja ersätta skäl
12 Då han, som han säger, glömt melodin, slog man honom tills han påminde sig den (JH sid 7)
13 Den härskande meningen i ett land är den härskande klassens mening
14 Vårt dagliga bröd låter du kapitalisterna stjäla från oss (JH sid 2)
15 Största möjliga lycka åt största möjliga antal människor

När det gäller sammanlagda antalet påståenden, som av åskådare och läsare identifierats som citat (sedan vid beräkningen felaktiga svar dragits ifrån), hade läsarna i medeltal fler riktiga markeringar än teaterbesökarna (Sign nivå 1% för SSU- och MAK-gruppens del. Även för skolungdomen kunde man skönja en sådan tendens).Beträffande de enskilda citaten hade läsarna inom gruppen ur SSU och MAK lyckats bättre än teaterbesökarna med samtliga påståenden utom ett (Sign nivå 0,1%). Skillnaden kvarstår i samtliga fall om man endast räknar männen.

Endast ett samband har kunnat påvisas för skolungdomens del där teaterbesökarna lyckats bättre än läsarna, nämligen beträffande citatet "Det är kraft, det är kraft, där vi vandrar hand i hand" (sign nivå 0,1%). Meningen inleder omkvädet i en visa som berörde teaterbesökarna i båda grupperna mera än läsarna, enligt deras egen utsago (se nedan).

Förståelse av sammanhang

"Var det svårt eller lätt att få sammanhang i föreställningen/texten?"

Tabell 1 Förståelse av sammanhanget i Joe Hill. Den procentuella fördelningen för skolungdomsgruppen efter medium.

	Skolungdomen	
	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Svårt	41	17
Lätt	59	79
Både/och varken/eller	0	4
Summa	100 (N=157)	100 (N=136)

Teaterbesökarna bland skolungdomen hade enligt egen bedömning svårare än läsarna att få sammanhang i verket (sign nivå 1%).

Som skäl nämnde de: "Joe Hill spelades av flera skådespelare", "någon pratade men en annan handlade i bakgrunden", "ibland dansade de så plötsligt och ibland stod de som statyer - fattar ej det", "ingen fortgående handling". Läsarna tyckte visserligen också, att det var litet svårt att få grepp om handlingen, som verkade "ihopplockad", men de menade, att det fanns en "röd tråd" och att "språket var lätt" med undantag av vissa engelska uttryck, "two points for black" och liknande tävlingstermer vid rättegången.

II "Tolkning" - kognitiv tydning och interpretation (inkluderande fria associationer, kreativt mottagande osv)

Under rubriken "tolkning" ryms a Beskrivning av Joe Hills program, b Val av avsnitt, situationer och personer man särskilt fäst sig vid, c Uppfattning av helheten. Flera av följande frågor rör (selektiv) perception men rymmer samtidigt ett så starkt mått av interpretation att de förts hit.

a Tolkning av Joe Hills program

1 "Joe Hill stödde en viss rörelse. Minns du vad denna rörelse verkade för?" (Öppen fråga)

Vid kodning av svaren bildades följande kategorier:

1 Högre löner åt arbetarna; "mot fattigdom"
2 Rätt att hålla möten; "yttrandefrihet."
3 Bättre villkor för arbetarna; (utan närmare specificering av förändringens art)
4 En internationell arbetarrörelse; solidaritet mellan arbetare från olika länder
5 Solidaritet mellan oorganiserade arbetare, strejker, fackföreningsrätt.
6 Klassutjämning
7 Socialism (allmänt uttryckt)
8 Frihet (av alla slag); frigörelse
9 Annat

När svaren kategoriserades, samlade följande rubriker flest utsagor:

Tabell 2 Tolkning av Joe Hills program. Den procentuella andelen som valt alternativen 3 och 5 inom SSU- och MAK-gruppen resp inom skolungdomsgruppen.

	SSU och MAK		Skolungdom	
	Teaterbesökare (%) Totalt(Män)	Läsare (%) Totalt(Män)	Teaterbesökare (%) Totalt	Läsare (%) Totalt
Alternativ 3 "Bättre villkor för arbetarna"	18 (11)	45 (50)	51	52
Alternativ 5 "Solidaritet mellan oorganiserade arbetare, etc"	31 (39)	20 (18)	8	7
	(N=68) (N=36)	(N=86) (N=62)	(N=157)	(N=136)

För skolungdomen var det absolut vanligaste fria svaret, formulerat något olika; "Bättre villkor för arbetarna". Detta var det vanligaste också för läsarna inom gruppen ur SSU och MAK medan teaterbesökarna istället prioriterade det mer preciserade alternativet "Solidaritet mellan oorganiserade arbetare, strejker, fackföreningsrätt"(sign nivå 0,1% för gruppen ur SSU och MAK). Kan detta bero på att de i Malmö Arbetarkommun och SSU organiserade känt igen uttrycken för solidaritet på teatern och påmints om denna aspekt, t ex när de

hörde sångerna unisont sjungas från scenen? Detsamma har i så fall inte skolungdomen upplevt i motsvarande grad. Åtminstone var deras val av detta alternativ sällsynt. Om man blott räknar männen (N=98) i SSU och MAK blir skillnaden ännu tydligare: läsarna valde alternativ 3, medan teaterbesökarna valde alternativ 5. (Se siffrorna inom parentes i tabellen ovan, sign nivå 0,1%)

2 På frågan om IWW-rörelsen: "Var det en revolutionärt eller reformistiskt präglad rörelse?" framkom inte några signifikanta skillnader mellan medierna.

Gruppen ur SSU och MAK svarade i fler fall än skolungdomen att rörelsen var "reformistisk"(45 % teaterbesökare mot 33 % läsare inom gruppen ur SSU och MAK, 24 % teaterbesökare mot 16 % läsare inom skolungdomsgruppen). 69 % av skolungdomen mot 56 % av gruppen ur SSU och MAK menade att rörelsen var"revolutionärt"präglad. Möjligen kan skillnaden ha något att göra med SSU- och MAK-gruppens egen politiska tillhörighet. Då man erkände Joe Hill som "sin man" (se nedan), antog bilden av IWW-rörelsen drag av den egna organisationens ideologi.

3 "Joe Hill uttalar i slutet av föreställningen/texten sin sista vilja. Vilken var hans sista vilja?"(Öppen fråga, som kodades i efterhand)

Den kategori, som samlade flest omnämnanden bland teaterbesökarna var "organisera", "ening", "arbetarna skulle förena sig(enighet, organisation)". Läsarnas samlande kategori var istället "kampen går vidare, kämpa på efter Joe Hills linje"(sign nivå 0,1%).

Tabell 3 Tolkning av Joe Hills sista vilja. Den procentuella fördelningen för den manliga delen av SSU- och MAK-gruppen efter medium

SSU och MAK (män)	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Organisation, enighet, etc	42	15
Kampen går vidare, etc	3	37
Andra svar	55	52
Summa	100 (N=36)	100 (N=62)

Andra nämnde att Joe Hill ville att "hans aska skulle strös ut; han skulle begravas utanför Utah; hans sånger inte skulle glömmas; han skulle organisera på Mars; fyra vänner skulle följa med honom till avrättningsplatsen" och mera allmänt att "Joe Hill önskade mänskligheten lycka till".

Tanken på solidaritet och organisation tycks ha väckts på teatern i upplevelsen av kollektivet. Det har legat närmre till hands där än vid läsningen att tolka yttranden och syften i dessa termer.

b Val av givna avsnitt

Det har ofta påståtts, kanske speciellt om läsning, att man vid mötet med ett konstverk fäster sig vid verket som helhet, att den uppfattning man gör sig av en läst text betingas av ett nätverk av intryck. "Läsaren abstraherar ingenting ur berättelsen, han handskas med den i dess helhet." (Lars Gustafsson i Bäckström-Gustafsson: Nio brev om romanen, Stockholm 1961, sid 39.) På dessa grunder kritiserar Lars Gustafsson skolans litteraturundervisning, där eleverna lär sig att "dra fram" saker ur en berättelse, "vilket skall vara litteraturhistorikerns sak". (sid 38) Det anses emellertid vara av ett visst intresse att se efter om teaterbesökarna och läsarna lagt vikt vid samma delar av verket. "Höjdpunkt" är i detta speciella fall ett olämpligt ord, som för tanken till peripeti, klimax och Freytags kurva och som kanske inte alls är relevant för en upplevelse av ett verk av collagetyp som Joe Hill. Då både teaterverk och läsprodukt består av en rad skilda situationer, har emellertid frågan ställts, huruvida någon eller några av dessa delar eller avsnitt etsat sig fast i minnet mer än de övriga, kommit att leva kvar på näthinnan eller hängt kvar som hörselintryck ett par dagar efter mötet med verket.

Därför ställdes frågan:

1 "Är det något eller några av följande tio avsnitt som särskilt fastnat i ditt minne?"

Tabell 4 Val bland givna avsnitt. Den procentuella fördelningen för SSU- och MAK-gruppen resp skolungdomen efter medium.

	SSU- och MAK-gruppen				Skolungdomen	
	Teaterbesökare		Läsare		Teaterbesökare	Läsare
	Totalt (%)	(Män) (%)	Totalt (%)	(Män) (%)	Totalt (%)	Totalt (%)
1 Fängelsescenen där luften tog slut	33	(29)	51	(50)	51	63
2 Vittnesförhöret vid rättegången i underrätten	27	(31)	50	(47)	58	45
3 Scenen där arbetare av olika nationaliteter kom överens om att strejka	34	(44)	33	(37)	14	18
4 Scenen där arbetarna blev bortsläpade en efter en medan de sjöng	46	(47)	20	(22)	42	19
5 När Joe Hill övertog förhöret med det kvinnliga vittnet	26	(20)	55	(55)	43	61
6 Dikten där det talas om "kalvstek i himlens höjd"	31	(33)	15	(12)	26	11

Tabell 4 (forts)

	SSU- och MAK-gruppen				Skolungdomen	
	Teaterbesökare		Läsare		Teaterbesökare	Läsare
	Totalt (%)	(män) (%)	Totalt (%)	(Män) (%)	Totalt (%)	Totalt (%)
7 Arkebuseringen av Joe Hill i slutet	28	(27)	24	(24)	29	21
8 Den dikt som Joe Hill själv läser natten före avrättningen (hans testamente)	45	(51)	16	(18)	9	15
9 Scenen där polisen hindrar arbetarna från att hålla tal från en tomlåda	27	(18)	31	(29)	21	43
10 Kalendern i början, där det omtalas vad som händer vissa år	2	(0)	7	(7)	6	6
	(N=122)	(N=36)	(N=86)	(N=62)	(N=157)	(N=136)

(Svarsmöjligheterna hade maximerats till tre av de givna alternativen.)

Teaterpubliken

har i större utsträckning (detta gäller såväl skolungdom som gruppen ur SSU och MAK) än läsarna valt "scenen där arbetare blev bortsläpade en efter en medan de sjöng"(se bild).Detta är det vanligaste valet för teaterbesökarna inom gruppen ur SSU och MAK. Förklaringen kan helt enkelt ligga i att det tog förhållandevis längre tid att se scenen spelad än att läsa motsvarande text (sid 10 i häftet):"De tog varandra i händerna och sjöng en sång av Joe Hill: Vill Du bli fri från lönslaveri". Så följer texten till sången. "Arbetarna sjöng och sittstrejkade. Polisen ingrep och släpade bort dem." Polisens fysiska övergrepp mot den ena efter den andra kan ha upplevts mer påtagligt på teatern. Man såg polisen i aktion under hela sången. Läsarna mötte först sångtexten och sedan notisen om polisens ingripande.

Läsarna

hade valt i större utsträckning än teaterbesökarna följande alternativ: "Fängelsescenen där luften tog slut" (skolungdom såväl som socialdemokrater), "När Joe Hill övertog förhöret med det kvinnliga vittnet" (skolungdom såväl som gruppen ur SSU och MAK), "Kalendern i början" (fler bland läsare inom gruppen ur SSU och MAK) och "Scenen där polisen hindrar arbetarna från att hålla tal på en tomlåda"(fler läsare särskilt bland skolungdomen än teaterbesökare inom samma kategori).

"Fängelsescenen" var ett avsnitt som många läsare fastnat för. På teatern framställdes den mimiskt utan dekor (se bild). Kanske hade läsarna gjort sig en mera realistisk bild av fängelsemiljön och minns därför scenen bättre.

Medan "Kalendern" med fakta om händelser vid tiden för Joe Hills emigration

Vidare ligger teaterpubliken (skolungdom och grupper ur SSU och MAK) högre på avsnittet "Dikten där det talades om kalvstek i himlens höjd". Sången visade sig (nedan) påverka läsarna känslomässigt mer än teaterbesökarna. Jämfört med andra avsnitt kan en sång hävda sig väl i teatermediet.

I obetydligt högre grad än läsarna har teaterbesökarna valt"Arkebuseringen av Joe Hill"(Se bild av Joe Hill i slutscenen.) Dödsskott har genom tiderna avslutat många teaterverk. I den mån det beror på författarnas känsla för skottets teatrala verkan är blott att konstatera att inte heller här uteblir effekten. Som gevären riktades, kan teaterbesökarna ha känt sig mera direkt träffade i vad Bertil Palmqvist kallar en "mycket gripande slutsekvens där Joe Hills sånger ackompanjerar arkebuseringen av honom"(Arbetet 22.11 1969).

"Den dikt som Joe Hill själv läser natten före avrättningen (hans testamente)" nämns av fler teaterbesökare bland de vuxna men av något fler läsare bland skolungdomen.

lästes upp, försiggick (liksom under rapporten till guvernören nedan) diverse pantomimiska aktiviteter inne på vridscenen. Det förefaller som om denna typ av illustrerade faktameddelanden inte kan hävda sig mot en rapport i tryckt form, när textinnehållet är så tätt och innehållsrikt att det kräver mottagarens odelade intresse.

"Förhöret med det kvinnliga vittnet" i innehöll textmässig spänning i form av slutledningar från Joe Hills sida, vilket kan ha varit en av anledningarna till att läsarna lagt märke till avsnittet. Kanske kunde läsarna friare än åskådarna fantisera kring Viola Healys berättelse om överfallet, när de inte samtidigt hade de båda aktörerna i en annan situation framför ögonen.

I Rättegången mot LeRoi Jones (se nedan) fäste sig läsarna vid tystandet av LeRoi Jones och hans medanklagade. Också när "Polisen hindrar arbetarna från att hålla tal" i Joe Hill, är det läsarna som lägger detta på minnet. I det förra fallet hasarderas som tänkbar förklaring att läsmediet, som bygger på ordet, var känsligare för ingripande mot yttrandefriheten. Teatermediet har andra medel till sitt förfogande. Kanske accepterar man på teatern situationen som sådan och ser den inte som ett grepp mot förväntade tal från lådan.

Val av övriga avsnitt

Ytterligare en fråga om de olika delarna av verket ställdes.

2 "Kommer du särskilt ihåg några avsnitt, som inte finns med på svarskortet?"

Denna gång gavs inga svarsalternativ, utan man fick svara fritt. Läsarna gav i båda fallen i större utsträckning än teaterbesökarna konkreta svar (svarsprocenten var för teaterbesökarna bland skolungdomen 39 % och för läsarna 59 %; för teaterbesökarna inom SSU- och MAK-gruppen 16 % och för läsarna 35 %. Sign nivå 0,1% för båda försöksgrupperna). För gruppen ur SSU och MAK kan enkätförfarandet i teaterbesökarnas fall spela en viss roll, speciellt när det gäller en öppen fråga som denna. Kanske hade man känt sig något mer förpliktigad att avlämna ett svar, om som i läsarnas fall en intervjuare direkt ställt frågan.

Teaterbesökarna

nämnde inte "Rapporten till guvernören" så ofta som läsarna. På teatern berättades avsnittet av tre skådespelare framme på förscenen medan deras berättelse illustrerades pantomimiskt längre in på scenen. (Jarl W Donnér beskriver aktionsscenerna: "En del av dessa är pantomimiska uppträden i bakgrunden, illustrationer till vad som sägs på förscenen. De sistnämnda var många gånger uttrycksfulla men enligt min mening felplacerade. Platsen var för stor för spelet."SDS 22.11 1969) Kanske upplevdes denna dubbelhet som störande för uppmärksamheten.Läsarna hade möjlighet att koncentrera sig på den ruskiga berättelsen.

Läsarna

hade i fler fall än teaterbesökarna nämnt "Rapporten till Guvernör Johnson i Kalifornien" (sid 6f i Joe Hill-texten). (Man refererar till avsnittet på olika sätt: "Berättelsen om trakasseriet av arbetare", "när arbetarna tvingades springa och blev slagna med läderremmar", "utvisningen till Los Angeles" mm)

"Vittnesförhöret med gossen Martin"nämndes mera av läsare i båda fallen (inom gruppen ur SSU och MAK av 11 % läsare mot 0 % teaterbesökare och bland skolungdomen var 19 % läsare mot 2 % teaterbesökare). Detta förhör ägde rum under rättegången, vilken nämndes som helhet av fler läsare än teaterbesökare inom gruppen ur SSU och MAK. Det är möjligt att läsarna fastnat för dessa avsnitt för det dramatiska innehållets skull, medan den sceniska gestaltningen inte tillräckligt framhävde innehållets betydelse för Joe Hills öde eller för helheten.

Teaterbesökarna

Teaterbesökarna inom gruppen ur SSU och MAK hade i högre grad än läsarna fastnat för någon viss namngiven sång som bättre än de övriga (t ex den sång arbetarna sjöng medan de släpades bort).

Läsarna

Det är dock läsarna som valt "Sångerna" som helhet mer än teaterbesökarna. Detta kan ha sin förklaring i att läsarna inte haft melodin till någon viss sång ringande i örat, när frågan ställdes. Sångerna kan ha framstått som inbördes mindre olika för läsarna än för teaterbesökarna, som hört olika skådespelare framföra dem.

Teaterpubliken har valt "de breda scenerna" som utspelas över hela teatergolvet, en avrättning, skingrandet av en sittstrejk, en unison sång. Läsarna har valt småscener, som fängelsescenen, avsnittet där polisen hindrade arbetarna att hålla tal, Joe Hills förhör med Viola Healey och faktameddelanden, som kalendern i början. Hur det kvinnliga vittnet förhördes av Joe Hill och hur han lyckades visa att hon ljög tycks ha tilldragit sig större intresse hos läsarna än att hon hjälpte till att fälla honom.

Val av situationer med Joe Hill

3 "I föreställningen/texten har du mött Joe Hill i flera olika situationer. Var det någon av dessa som du tycker var mer fängslande än de andra? Vilken situation var det i så fall?"(Öppen fråga)

SSU- och MAK-gruppen. Då svaren på denna fråga var fria, bör man inte överbetona skillnaden i att läsarna inom gruppen ur SSU och MAK varit betydligt mer svarsbenägna än teaterbesökarna (sign nivå 5 % för skolungdomen och 0,1 % för gruppen ur SSU och MAK. Värt att lägga märke till skulle vara om teaterbesökarna inom gruppen ur SSU och MAK hade nämnt någon situation fler gånger än motsvarande läsare.

Så var fallet för gruppen ur SSU och MAK beträffande situationen "När Joe Hill läser upp sitt testamente natten före avrättningen"(15 % av dem inom gruppen ur SSU och MAK som mött teaterversionen nämnde situationen då Joe Hill läser upp sitt testamente, mot endast 4 % av dem som mött läsversionen). Utfallet överensstämmer med avsnittsfrågorna ovan, där det visade sig att teaterbesökarna inom gruppen ur SSU och MAK men läsarna bland skolungdomen valt motsvarande avsnitt mest.

Skolungdomen

Teaterbesökarna

Bland skolungdomen hade läsarna i högre grad än teaterbesökarna omnämnt situationen "Arkebuseringen, slutet". Skottlossningen och uppladdningen dessförinnan gestaltades denna gång i två varianter, dels i början med Joe Hill i siluett i fonden och dels i slutet på förscenen. Jarl W Donnér vittnar: "Han angår alla människor som hyllar frihet och rättfärdighetssträvanden. Lennart Olsson har väl velat understryka det, när han låter Joe Hill i den slutliga avrättningsscenen sitta framme vid kanten av förscenen med ryggen åt publiken. Gevären riktas mot oss alla." (SDS 22.11 69) Henrik Sjögren i KvP uttrycker ungefär detsamma: "I slutet är Joe Hill placerad med ryggen mot oss, längst fram på förscenen: publiken får själv blicka in i gevärsmynningarna. /---/ Det /Joe Hills öde/ berör oss alla. Det bör träffa oss alla." Läsarna behövde inte påtagligen känna sig själva så utsatta.

"Polisens omhändertagande av de sittstrejkande arbetarna" och någon namngiven "visa" hade också fängslat fler teaterbesökare än läsare. Svaren överensstämde över huvud taget mycket väl med dem för avsnittsfrågorna.

Läsarna

valde att nämna "Strejkmötet" och episoden i "Fängelset" i högre grad än teaterbesökarna. Då Joe Hills framställare växlade mellan de olika skådespelarna på teatern försvårades kanske identifikation med Joe Hill-rollen för åskådarna på teatern, medan läsarna kunde följa hans öde utan störningar av detta slag. Visserligen nämnde teaterbesökarna i större utsträckning än läsarna enskilda personer som medverkade vid strejkmötet, men läsarna ansåg tydligen att situationen som helhet var viktig för handlingen. Detta är samma tanke som framfördes i samband med resultaten på avsnittsfrågorna ovan. Kanske följer episoden i "Fängelset" samma lagar som "Strejkmötet". Också beträffande denna situation är likheten med utslaget på avsnittsfrågorna markant och avvisar den eventuella misstanken att fängelseavsnittet valts av läsarna enbart av det skälet att det stod överst på svarskortet till avsnittsfrågorna.

Val av personer

4 "I föreställningen/texten om Joe Hill förekom flera personer. Var det någon eller några personer, förutom Joe Hill, som du särskilt lade märke till?" (Om ja:) "Vilken eller vilka var dessa personer?" (Frågan ställdes öppen.)

Tabell 5 Val av person i Joe Hill. Den procentuella fördelningen för SSU- och MAK-gruppen resp skolungdomsgruppen efter medium.

	SSU och MAK		Skolungdom	
	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Domaren	24	20	21	21
Försvarsadvokaten	12	15	6	12
Viola Healy	4	14	8	13
Martin Morrison	9	22	15	38
Joe Hills kamrater	2	4	1	2
Arbetarna	0	1	0	2
Polisen	2	1	3	1
Annan	10	7	10	6
Ingen	38	16	37	8
	(N=68)	(N=86)	(N=157)	(N=136)

Gruppen ur SSU och MAK och skolungdom har samstämmighet i sina svar på denna fråga (sign nivå 5 % för SSU- och MAK-gruppen och 0,1 % för skolungdomen).

Teaterbesökarna

låg högre än läsarna i valet av Domaren, Polisen och Vaktkonstapeln (den senare förekom i fängelsescenen).

Teaterbesökarna låg också markant högre på svaret "Ingen". (Gruppen ur SSU och MAK:38 % av teaterbesökarna mot 16 % av läsarna. Skolungdomen: 37 % av teaterbesökarna mot 8 % av läsarna.) Intressant är att detta gäller skolungdomen i lika hög grad som gruppen ur SSU och MAK, eftersom man beträffande den senare gruppen lätt kunde bortförklarat skillnaden genom enkätförfarandet (och denna tekniks tendens till lägre svarsfrekvens).

Däremot nämnde teaterbesökarna andra som läsarna inte tar upp, t ex "Utlänningen, italienaren, juden, tidningsmännen, flickan som skrek under rättegången, juryn, mannen som sov

Läsarna

hade i fler fall än teaterbesökarna nämnt Viola Healy , det kvinnliga vittnet, och Martin Morrison den trettonårige pojken som också vittnade mot Joe Hill, samt - fast med lägre siffror - "Försvarsadvokaten". På avsnittsfrågorna (ovan) var det läsarna som i flest fall hade nämnt både förhöret med det kvinnliga vittnet och förhöret med Martin. Martin framställdes av en kvinnlig skådespelare, vilket kan tänkas ha vållat identifieringssvårigheter på teatern (se nedan under motivering till valen).

Läsarna nämnde överlag fler personer. Kanske kan det faktum att skådespelarna framställde rollerna i sin privata vardagsklädsel utan rollprägel och utan att skifta kostym mellan olika roller, ha bidragit till att teaterbesökarna fått mindre stark minnesbild av personerna än

Teaterbesökarna

bredvid domaren, personerna som läste upp årtalen i början", dvs sådana personer som gestaltades på scenen i en eller annan form.

Dessutom nämnde man skådespelarna (som grupp) någon viss skådespelare ("Kullamannen" - det var Bengt Brunskog som spelat i TV-serien med samma namn strax innan men som nu spelade domarens roll), eller "flickorna i olikfärgade dräkter".

Läsarna

läsarna som kunnat ge dem distinkt personlighetsprägel i fantasin.

Läsarna nämnde också - men utan motivering - Casey Jones (som bara förekommer i en visa), "handlaren" (han som blev mördad), "guvernören" (hela 15 omnämnanden), "svenske ministern" (8 omnämnanden), samt "Joe Hills flicka" (The Rebel Girl). Samtliga är således personer som inte gestaltades på scenen, bara omnämndes i texten. Teaterpubliken talade knappt om någon av dessa. En enda av teaterbesökarna nämnde "de svenska och amerikanska guvernörerna". Det är allt.

Den person som blev mest nämnd av teaterbesökarna var således "domaren" men av läsarna "Martin". Detta gällde både gruppen ur SSU och MAK och skolungdomen. Martin var den som hade de längsta berättelserna att framföra. Det var genom honom det dråp, som Joe Hill anklagades för, skildrades. Domaren intog den centrala positionen på scenen, där han satt under hela andra akten högst uppe i mitten. Jfr nedan: Rättegången mot LeRoi Jones, där en annan domare Leon Kapp på liknande sätt tilldragit sig TV-teaterpublikens intresse.

Motivering till val av person

5 Dessutom ställdes följdfrågan: "Varför lade du märke till denna eller dessa personer?" I sina motiveringar (fria svar) berättade läsarna om hurudana personerna var men motiverade ogärna sina val. Teaterbesökarna motiverade mera utförligt, nämnde skådespelarprestationer mm.

Teaterbesökarna

motiverade valet av "Domaren" med att "han var otäck; han tystade ner försvaret; hela hans sätt att tala, hans sätt att agera; han var skickligt framställd", etc. Kanske kan en polariseringsteori gälla som förklaring såväl för teaterbesökarnas val av domaren som val av vaktkonstapeln.

Läsarna

motiverade sitt val av "Viola Healy" med att "hon var alltför svävande i sitt vittnesmål", vilket tyder på att läsarna fastnat för innehållsnivån. Martin motiverades på liknande sätt, liksom de flesta av läsarnas val: "Ändrade sig, följde domaren, verkade vara köpt, lade orden i munnen på domaren, sade olika saker mot det andra vittnet" etc.

Teaterbesökarna

sade till skillnad från läsarna att "Martin" bröt av, kanske beroende på åldern, var ung men hade mycket att säga till om". Fyra åskådare kallade honom flicka! Ninni Witzansky spelade rollen.

Teaterbesökarna hade också fäst sig vid att "Arbetarna" var av olika nationalitet, vilket ingen läsare påpekade. I båda medierna talade de själva om sin nationalitet men därtill kom för teaterns del att de bröt på olika språk.

Sammanfattningsvis kan sägas att svaren i detta fall innefattade några överraskande vinklar på medierna: teaterbesökarna motiverade ofta sina val utifrån den plastiska uppställningen på scengolvet och karakteristika hos rollen/skådespelaren, medan läsarna fann skälen i vad personerna sagt, innehållet i deras tal.

c Tolkning av helheten

1 Gruppen ur SSU och MAK

För att få en beskrivning av de intervjuades uppfattning av verket Joe Hill som helhet betraktat användes också 35 sjugradiga skalor med givna svarsalternativ. Utfallet för gruppen ur SSU och MAK blev följande, tecknat som stapeldiagram:

Diagram 1 Karakteristik av verket Joe Hill enligt gruppen ur SSU och MAK (N=68 resp 86)

Teaterbesökare
Läsare

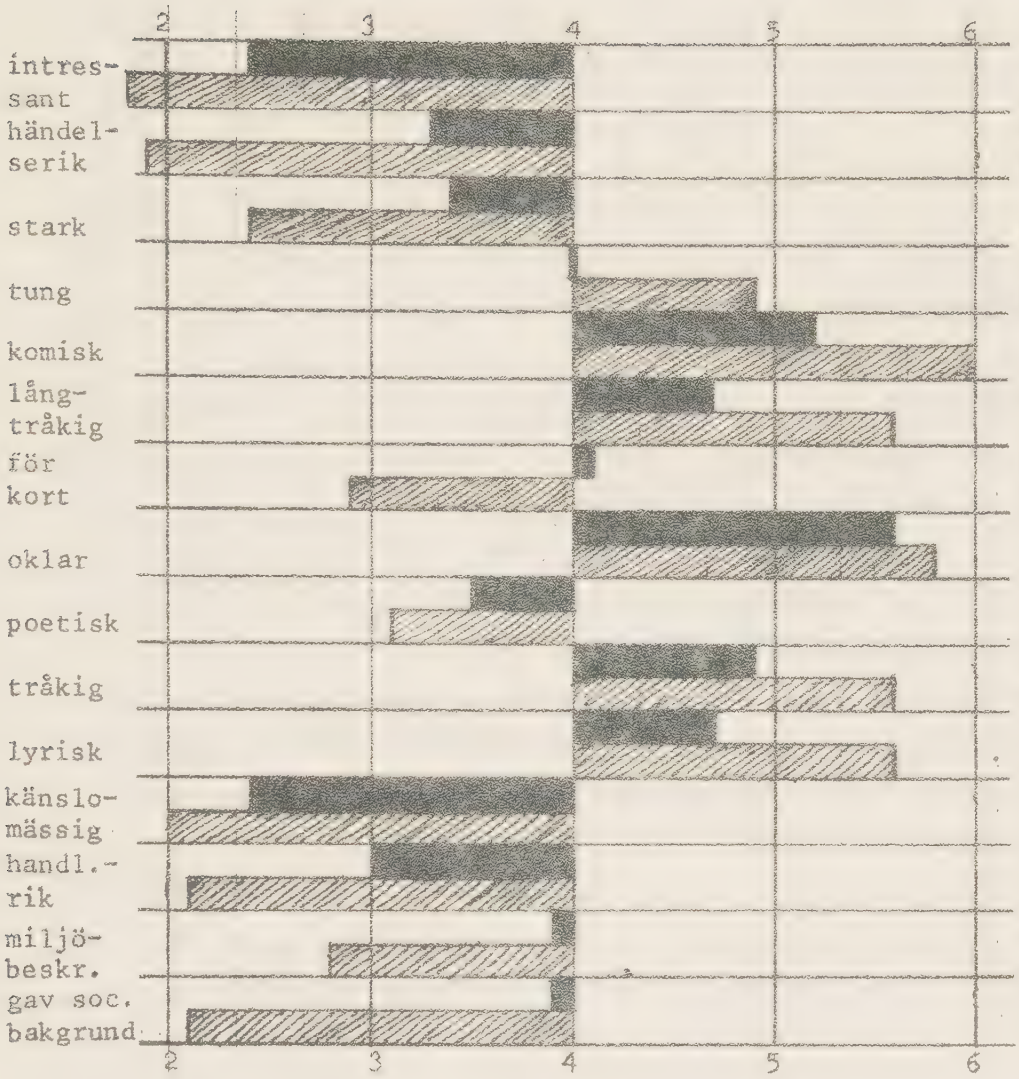

	Sign nivå (%)	M	σ
ointres-		2,4	1,3
sant	5	1,8	0,9
händelse-		3,3	1,7
fattig	0,1	1,9	0,9
		3,4	1,8
svag	1	2,4	1,2
		4,0	1,5
lätt	5	4,9	1,6
		5,2	1,2
tragisk	1	6,0	1,2
spän-		4,7	1,5
nande	5	5,6	1,3
för		4,1	1,4
lång	0,1	2,9	1,9
		5,6	1,4
klar	5	5,8	1,3
		3,5	1,5
opoetisk	5	3,1	1,6
under-		4,9	1,5
hållande	5	5,6	1,1
		4,7	1,4
dramatisk	0,1	5,6	1,3
ej käns-		2,4	1,5
lomässig	1	2,0	1,1
handlings-		3,0	1,6
fattig	0,1	2,1	0,8
ej miljö-		3,9	0,5
beskriv.	0,1	2,8	1,6
gav ej		3,9	0,5
soc.bakg.	0,1	2,1	1,3

Kommentar

En rad signifikanta skillnader har iakttagits mellan medierna för gruppen ur SSU och MAK. Läsarna tyckte enligt egen utsago att Joe Hill-texten vid läsningen var (signifikansnivå inom parentes):

mera "intressant" (5%), "händelserik" (0,1%), "stark" (1%), "lätt" (0,1%) "tragisk" (1%), "spännande" (0,1%), "för kort" (0,1%), "klar" (5%), "poetisk" (5%), "underhållande" (5%), "dramatisk" (0,1%), "känslomässig" (5%), "handlingsrik" (0,1%), "miljöbeskrivande" (0,1%) och gav mera "social bakgrund" (0,1%) än vad teaterbesökarna tyckte.

Någon skillnad i värderingen av verken såsom "bättre" eller "sämre" visade sig inte på skalan, men var genomgående läsarna, som lämnade den mest positiva beskrivningen. De poängterade t ex mer än teaterbesökarna, att de fick fyllig miljöbeskrivning och social bakgrund till händelserna (trots att textunderlaget var det samma för båda medierna). Det fanns inga rumsbeskrivningar i form av scenanvisningar i versionen avsedd för läsning, utöver vad som ingick i replikerna. Man hade inte på teatern gjort något försök att genom dekor efterkomma rumsangivelserna. Det förekom mimiska gestaltningar, t ex i fängelsescenen, där skådespelarna trängde ihop sig inom en liten fyrkant på Stadsteaterns väldiga scengolv. Viss rekvisita som stolar och bord (i Domstolsscenen) mm togs dock in på scenen. Vidare växlade ljussättningen mellan blått och rött på rundhorisonten, vilket hos åskådarna kan ha gett upphov till mer eller mindre medvetna tolkningar av himmel, hav (vid emigrationen) eller revolutionär miljö.

Tydligen har ändå inte färgat ljus eller muntliga meddelanden från scenen räckt till för att ge åskådarna lika starkt intryck av bakgrund för Joe Hills handlande som läsarna av de tryckta beskrivningarna tyckte sig få. Man noterar snabbt vid granskning av spel- och lästexterna, hur litet som berättas om IWW-rörelsens utbredning och verksamhetsformer eller om Joe Hills betydelse för den och omvänt dess inverkan på Joe Hills diktande och handlande. Kanske märkte man tydligare vid åsynen av den stora tomma scenen hur litet av förklaringar till Joe Hills öde man egentligen fick och hur stor del av Joe Hill-föreställningen som upptogs av debatten om Joe Hills eventuella skyldighet till mord.

Läsarnas bedömning av teckningen av det sociala mönstret visade sig i faktoranalysen (se nedan) korrelera med uppfattningen av verket som "konkret", "rörligt" och "rikt". Det är att lägga märke till att det också var läsarna som uppfattat verket inte bara som "lätt", "underhållande", "spännande", "poetiskt" och allmänt positivt t ex "för kort" utan också som mera"dramatiskt",

"handlingsrikt", trots att teaterbesökarna sett samma handlingar utspelas. Återigen (liksom beträffande utebliven rumslig gestaltning) kan det vara ouppfylld förväntan på teatern, i detta fall som estrad för spännande handlingar, som givit utslag.

När läsarna av Rättegången mot LeRoi Jones nedan tyckte att texten var för kort, kunde detta förklaras med att häftet verkligen var ovanligt tunt i omfång. När nu läsarna av Joe Hill sade samma sak om Joe Hill, som visat sig vara läsning för ett par timmar, och denna utsaga starkt korrelerar med allehanda andra positiva uttryck, ger detta stöd för att tolka "för kort" som ett uttalande om intresse för verket. Man hade velat läsa litet mer om de anklagade. Att lästexten upplevdes som mera "tragisk" kan åtminstone delvis ha varit en effekt av den allmänt positiva värderingen av läsversionen. Det är emellertid inte otroligt att teatergruppens medvetna (se t ex utdraget ur intervjun med regissören Lennart Olsson sid 9) ansträngningar att undvika identifikation från åskådarens sida genom en rad av teaterns distansskapande medel (rollbyten, avsaknad av illusionsskapande kostymering och dekor, snabba växlingar mellan avsnitten, händelseförloppet i glimtar, stilisering och pantomim, sånger och fakta slungade direkt mot publiken från förscenen etc) haft den effekten att åskådarna inte som läsarna snyftat över Joe Hills öde och som dessa funnit det hela "tragiskt" men samtidigt "spännande", "känslomässigt" och "underhållande".

Frågan är emellertid, om inte resultatet blivit, att Joe Hill på teatern gått åskådarna mera omärkligt förbi utan att de fått ut något viktigare av verket istället. Övriga svar tyder inte bara på att de varit oengagerade, utan också på att de fått mindre stimulans till såväl funderingar som engagemang.

För att representanter för svensk arbetarrörelse skulle finna glädje i och intresse för Joe Hill-uppsättningen, krävdes inte bara att stycket handlade om en svensk arbetare, utan att iscensättningen var klar, musiskt njutbar och bra gjord. Att man inte a priori haft något emot Joe Hill på grund av att IWW-rörelsen inte arbetade på samma sätt som nutida svensk socialdemokrati, visade sig i uppslutningen kring hans tänkande. (98 % av teaterbesökarna och 72 % av läsarna tyckte nämligen att hans åsikter var sympatiska. Se nedan)

Innan jämförelsen avslutas, är det viktigt att göra en kontroll av sambanden mellan medium och karakteristik av verket med endast den manliga delen av gruppen. Som ovan nämndes var männen i en av grupperna med i undersökningen i sin egenskap av fackanslutna arbetare eller politiskt verksamma. Kvinnorna var till största delen inte själva knutna till facklig eller politisk rörelse utan deltog i sin egenskap av hustrur till ovannämnda män. Det fanns

förhållandevis fler kvinnor bland teaterpubliken än bland läsarna. Det kunde ju hända att kvinnorna tyckte att föreställningen var ganska ointressant, då de kanske inte var så roade som männen av de problem, som skildrades. Det visade sig dock vid kontroll av den manliga gruppen (N=98) att samtliga samband kvarstod. För skolungdomens del tecknade sig svarsprofilen enligt följande:

Joe Hill
"Tolkning"

Diagram 2 Karakteristik av verket Joe Hill enligt skolungdomen (N= 157 resp 136)

Teaterbesökare
Läsare

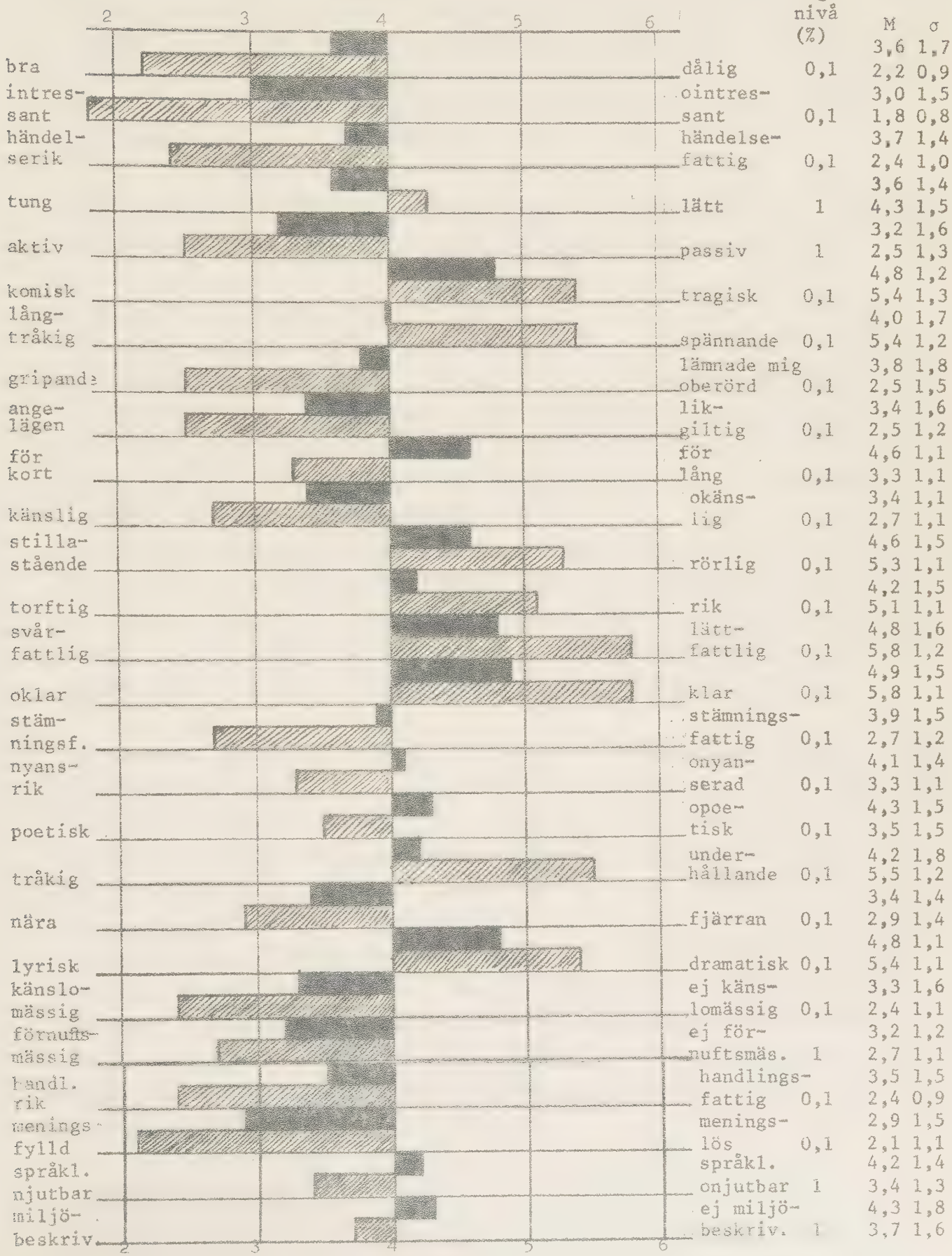

	Sign nivå (%)	M	σ
		3,6	1,7
dålig	0,1	2,2	0,9
		3,0	1,5
ointressant	0,1	1,8	0,8
		3,7	1,4
händelsefattig	0,1	2,4	1,0
		3,6	1,4
lätt	1	4,3	1,5
		3,2	1,6
passiv	1	2,5	1,3
		4,8	1,2
tragisk	0,1	5,4	1,3
		4,0	1,7
spännande	0,1	5,4	1,2
lämnade mig		3,8	1,8
oberörd	0,1	2,5	1,5
likgiltig	0,1	3,4	1,6
		2,5	1,2
för lång	0,1	4,6	1,1
		3,3	1,1
okänslig	0,1	3,4	1,1
		2,7	1,1
rörlig	0,1	4,6	1,5
		5,3	1,1
rik	0,1	4,2	1,5
		5,1	1,1
lättfattlig	0,1	4,8	1,6
		5,8	1,2
klar	0,1	4,9	1,5
		5,8	1,1
stämningsfattig	0,1	3,9	1,5
		2,7	1,2
onyanserad	0,1	4,1	1,4
		3,3	1,1
opoetisk	0,1	4,3	1,5
		3,5	1,5
underhållande	0,1	4,2	1,8
		5,5	1,2
fjärran	0,1	3,4	1,4
		2,9	1,4
dramatisk	0,1	4,8	1,1
		5,4	1,1
ej känslomässig	0,1	3,3	1,6
		2,4	1,1
ej förnuftsmäs.	1	3,2	1,2
		2,7	1,1
handlingsfattig	0,1	3,5	1,5
		2,4	0,9
meningslös	0,1	2,9	1,5
		2,1	1,1
språkl. onjutbar	1	4,2	1,4
		3,4	1,3
ej miljöbeskriv.	1	4,3	1,8
		3,7	1,6

Kommentar

Skillnaderna i profil mellan teaterbesökare och läsare var i stort sett desamma för gruppen ur SSU och MAK och skolungdomen. Olikheterna i upplevelse av medierna var snarast skärpta för skolungdomens del. Skillnaden låg i att skolungdomen reagerat betydligt mera negativt på teaterversionen än de parti- och fackanslutna. De hade i mest ytterligtgående fall tagit till negativa uttryck, som att teaterverket var "onyanserat", "opoetiskt", "språkligt onjutbart", "ej miljöbeskrivande" och "för långt".

Signifikanta skillnader fanns i följande fall. Läsarna tyckte i högre grad än teaterbesökarna att Joe Hill var (signifikansnivå inom parentes)

"bra" (0,1%), "intressant" (0,1%), "händelserik" (0,1%), "lätt" (1%), "aktiv" (1%), "tragisk" (0,1%), "spännande" (0,1%), "gripande" (0,1%), "angelägen" (0,1%), "för kort" (0,1%), "känslig" (0,1%), "rörlig" (0,1%), "rik"(0,1%), "lättfattlig" (0,1%), "klar" (0,1%), "stämningsfylld" (0,1%), "nyansrik" (0,1%), "poetisk"(0,1%), "underhållande"(0,1%), "nära"(0,1%), "dramatisk"(0,1%),"känslomässig"(0,1%), "förnuftsmässig"(1%), "handlingsrik"(0,1%), "meningsfylld"(0,1%/, "språkligt njutbar"(1%), "miljöbeskrivande"(1%).

De flesta mediaskillnaderna var således desamma som för gruppen ur SSU och MAK. För skolungdomens del tillkom dock "bra" med hög signifikans och ytterligare ett par ord, som beskriver vari värdet i lästexten jämfört med teaterversionen består, t ex "gripande", "angelägen", "känslig", "rörlig", "rik", "lättfattlig", "stämningsfylld", "meningsfylld", alla med hög signifikans.

Det entydiga resultatet låter ana att positiv laddning på en variabel dragit med sig positiva markeringar även på andra. I någon mån kan här bristande förmåga att precisera en upplevelse ge utslag. Det är emellertid också troligt att något av en haloeffekt spelat in och gjort det omöjligt att skilja värdet på en aspekt från en annan. Har läsaren tyckt om vissa drag hos en text, har han, om man får tro denna delundersökning, en benägenhet att öppna sig för helheten och bättre förutsättningar att upptäcka fler nyanser, större rikedom och djupare mening i verket. Den omvända effekten gäller här för teaterupplevelsen. Har åskådaren inte lyckats starkare än vid blott och bar läsning av textunderlaget att fångas av någon sida av teaterkonstverket, stänger han sig för möjligheterna att få ut något verkligt positivt av verket också ur andra synpunkter.

Styrning genom mediet

Teaterbesökarnas respektive läsarnas grad av samstämmighet i tolkning av vad de iakttagit i mottagarsituationen mäts i denna undersökning genom storleken

i spridning mellan utslagen på de beskrivningar mottagarna inom båda grupperna gav av sin upplevelse av verket som helhet och av personerna. Hög samstämmighet antas visa sig i liten standardavvikelse mellan personernas beskrivningar. Det jämförelsemått som nedan används är medelvärdet av standardavvikelsen för beskrivning av helheten och av personen Joe Hill.

Tabell 6. Medelvärden av standardavvikelserna för helheten resp för personen Joe Hill inom SSU- och MAK-gruppen resp skolungdomsgruppen inom resp medium.

	MAK och SSU(σ_M)		Skolungdom(σ_M)	
	Teaterbesökare	Läsare	Teaterbesökare	Läsare
Verket Joe Hill som helhet	1,39 >	1,31	1,44 >	1,21
Personen Joe Hill	1,53 >	1,30	1,27 >	1,24
	(N=68)	(N=86)	(N=157)	(N=136)

Även om skillnaderna är små, är trenden genomgående den att teaterbesökarna har lägre samstämmighet än läsarna i uppfattningen av verket. Båda grupperna betecknade verket som "aktuellt" och "sannolikt", men närvaron av skådespelare och det faktum att det hela utspelas på en skådeplats mitt inför publiken, kan ha medverkat till att åskådarna ännu mera uppfattade verket som näraliggande i tid och rum. Upplevelsen av "närhet" till skeendet var den enda variabel på vilken teaterbesökarnas markering låg mera extremt än läsarnas på skalan. Man tyckte också, fast utan att skillnaden är signifikant, att föreställningen var mera "varm" än lästexten. Genom den omedelbara kontakten i rummet tycks teatern ha haft sin chans hos publiken och fått denna att beteckna föreställningen som "bra" och "angelägen", där boken uppnått detsamma genom att aktivera läsaren till att bilda sig en uppfattning av tiden och den sociala miljön och därmed finna det hela "starkt", "dramatiskt", "handlingsrikt" och "för kort".

Beskrivning av de intervjuades tolkning av verket Joe Hill med hjälp av faktoranalys (gruppen ur SSU och MAK)

Bearbetning med faktoranalys gjordes av utslagen på de 35 variabler som beskrev intervjupersonernas upplevelse av helheten (N=68 resp 86). En översikt över mediaskillnader, såsom de avtecknade sig vid faktoranalysen, ges nedan. Faktorerna presenteras i ordning efter hur stor del av den för de fem faktorerna gemensamma variansen de förklarar.

Den starkaste faktorn för gruppen ur SSU och MAK innehåller vissa gemensamma element för teaterbesökare och läsare. Faktorn förklarar 27,8 % resp 23,1 % av den gemensamma variansen.

Tabell 7 Helhetstolkning av verket Joe Hill (SSU och MAK). Faktor 1.

Teaterbesökare		M	σ	Läsare		M	σ
"svårfattlig-lättfattlig"	(-.82)	5,7	1,4	"nära-fjärran"	(.82)	2,7	1,6
"förnuftsmässig-ej förnuftsmässig"	(.78)	2,5	1,3	"aktuell-inaktuell"	(.77)	2,2	1,6
"oklar-klar"	(-.77)	5,6	1,4	"verklighetsnära-verklighetsfrämm."	(.74)	2,3	1,5
"verklighetsnära-verklighetsfrämmande"	(.70)	2,3	1,3	"förnuftsmässig-ej förnuftsmässig"	(.63)	2,4	1,3
"nära-fjärran"	(.67)	2,4	1,3	"sannolik-osannolik"	(.58)	2,0	1,4

Närhet (inkl verklighetsnärhet) och förnuftsmässighet ingick i den starkaste faktorn för såväl läsare som teaterbesökare. För teaterbesökarna korrelerade emellertid detta med hur pass klart och lättfattligt man ansett verket vara.

Läsarnas starkaste faktor karakteriserades också av närhet och förnuftsmässighet, när det gäller verket Joe Hill som helhet betraktat. Det är emellertid sannolikhet och aktualitet som för läsarna till skillnad från teaterbesökarna ingår i faktorn.

Andra faktorn (som förklarar 25,6 % resp 20,6 % av variansen) innehöll följande variabler för

Tabell 8 Helhetstolkning av verket Joe Hill (SSU och MAK). Faktor 2.

Teaterbesökare		M	σ	Läsare		M	σ
"intressant-ointressant"	(.79)	2,4	1,3	"abstrakt-konkret"	(.74)	5,7	1,4
"torftig-rik"	(-.69)	5,1	1,7	"kall-varm"	(.62)	4,6	1,5
"stark-svag"	(.69)	3,4	1,8	"gav social bakgrund-gav ej social bakgrund"	(-.57)	2,1	1,3
"aktiv-passiv"	(.67)	2,8	1,6	"stillastående-rörlig"	(.57)	5,2	1,6
"bra-dålig"	(.67)	2,6	1,5	"torftig-rik"	(.54)	5,4	1,3

Teaterbesökarnas andra faktor var en värdefaktor, i vilken värden på variablerna styrka, aktivitet och rikhaltighet korrelerade med "intressant-ointressant" och "bra-dålig".

I läsarnas andra faktorer ingick grad av konkretion (t ex i bakgrundsbeskrivningen) och liv (värme och rörlighet).

Tredje faktorn (som förklarar 21,7 % resp 19,3 % av variansen) var följande för

Tabell 9 Helhetstolkning av verket Joe Hill (SSU och MAK). Faktor 3.

Teaterbesökarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"angelägen-likgiltig"	(.80)	2,5	1,5	"stark-svag"	(.70)	2,4	1,2
"känslig-okänslig"	(.70)	2,9	1,5	"aktiv-passiv"	(.60)	2,3	1,2
"gripande-lämnade mig oberörd"	(.64)	2,8	1,7	"nyansrik-onyanserad"	(.59)	3,0	1,4
"aktuell-inaktuell"	(.57)	2,0	1,2	"bra-dålig"	(.54)	2,3	1,2
"tråkig-underhållande"	(-.54)	4,9	1,5	"komisk-tragisk"	(-.52)	6,0	1,2

Teaterbesökarnas tredje faktor bestod dels av emotionella element ("gripande-lämnade mig oberörd", "känslig-okänslig") och dels av element som sade hur pass brännande angeläget och aktuellt verket känts.

Läsarnas värdefaktor hade lägre laddning än teaterbesökarnas (se ovan). Dessutom innehöll den något andra element, främst på skalan nyansrik-onyanserad och komisk-tragisk. "Bra" korrelerade med "nyansrik" och "tragisk".

Karakteristik av verket Joe Hill (skolungdomsgruppen)

Den starkaste faktorn för skolungdomen (N= 157 resp 136) var i stort sett densamma för teaterbesökare och läsare. Den förklarar en tredjedel av variansen (35,2% resp 32,8%).

Tabell 10 Helhetstolkning av verket Joe Hill (S). Faktor 1

Teaterbesökare		M	σ	Läsare		M	σ
"verklighetsnära-verklighetsfrämmande"	(.77)	2,8	1,4	"verklighetsnära-verklighetsfrämmande"	(.72)	2,4	1,3
"meningsfylld-meningslös"	(.74)	2,9	1,5	"aktuell-inaktuell"	(.69)	2,4	1,4
"nära-fjärran"	(.73)	3,4	1,4	"nära-fjärran"	(.64)	2,9	1,4
"aktuell-inaktuell"	(.73)	3,0	1,6	"angelägen-likgiltig"	(.64)	2,5	1,2
"förnuftsmässig-ej förnuftsmässig"	(.69)	3,2	1,2	"meningsfylld-meningslös"	(.64)	2,1	1,1

Det var närheten (inkl verklighetsnärheten), aktualiteten och meningsfylldheten som karakteriserade faktorn. Det som skilde grupperna åt var, att förnuftsmässighet korrelerade med faktorn för teaterbesökarnas del och angelägenhet för läsarnas.

Andra faktorn (som förklarar 31,9% resp 24,5% av variansen) hade också stora likheter för de båda grupperna.

Tabell 11 Helhetstolkning av verket Joe Hill (S). Faktor 2.

Teaterbesökare		M	σ	Läsare		M	σ
"händelserik-händelse-fattig"	(.74)	3,7	1,4	"långtråkig-spännande"	(-.68)	5,4	1,2
"handlingsrik-handlings-fattig"	(.73)	3,5	1,5	"händelserik-händelse-fattig"	(.62)	2,4	1,0
"långtråkig-spännande"	(-.70)	4,0	1,7	"tråkig-underhållande"	(-.60)	5,5	1,2
"tråkig-underhållande"	(-.68)	4,2	1,8	"stillastående-rörlig"	(-.57)	5,3	1,1
"bra-dålig"	(.67)	3,6	1,7	"handlingsrik-handlings-fattig"	(.56)	2,4	0,9

Faktorn var en dynamisk faktor, som beskrev hur pass fyllt av handlingselement och spänningsmoment verket Joe Hill ansetts vara. För teaterbesökarna korrelerade höga värden på nämnda variabler med en positiv värdering av helheten. För läsarna var höga värden ett tecken på att man också ansett, att Joe Hill kunde betecknas som ett "rörligt" verk. "Underhållande" korrelerade emellertid för båda grupperna med den dynamiska faktorn.

Tredje faktorn (som förklarar 12,2 % resp 19,8 % av variansen) innehöll följande variabler för

Tabell 12 Helhetstolkning av verket Joe Hill (S). Faktor 3.

Teaterbesökare		M	σ	Läsare		M	σ
"oklar-klar"	(.83)	4,9	1,5	"stämningsfylld-stämningsfattig"	(.74)	2,7	1,2
"svårfattlig-lättfattlig"	(.83)	4,8	1,6	"känslomässig-ej känslomässig"	(.73)	2,4	1,1
"abstrakt-konkret"	(.59)	4,8	1,3	"gripande-lämnade mig oberörd"	(.56)	2,5	1,5

Teaterbesökarnas tredje faktor beskrev verkets klarhet, begriplighet, vilket för teaterbesökarna tycktes sammanhänga med dess konkretion. För teaterbesökarna inom gruppen ur SSU och MAK ingick lättfattlighet och klarhet redan i första faktorn.

Läsarnas tredje faktor var en emotionell faktor, som angav hur pass känslomässigt berörd läsaren blivit och vilka egenskaper han därför ville tillerkänna verket av stämningar och känsloinnehåll.

Verket Joe Hill präglades av närhet (inkl verklighetsnärhet) och förnuftsmässighet enligt såväl teaterbesökare som läsare i båda grupperna. För skolungdomens del tillkom egenskapen meningsfylldhet. Läsarna kopplade härtill verkets angelägenhetsgrad (skolungdomen) resp sannolikhet och aktualitet (socialdemokraterna).

Teaterbesökarna bland socialdemokraterna skilde sig från övriga grupper genom att de starkt betonade klarheten och lättfattligheten hos verket. Teaterbesökarna bland skolungdomen förband klarhet och lättfattlighet med konkretion. För läsarnas del förekom inte dessa korrelationer i någon av de tre starkaste faktorerna. (Detta gäller såväl gruppen ur SSU och MAK som skolungdom). Här skilde sig alltså medierna från varandra. Möjligheten att förstå var en starkare framhävd aspekt inom teaterbesökarnas upplevelse än inom läsarnas.

En positiv värdering av verket knöts för teaterbesökarna (i båda grupperna) till en dynamisk faktor, som uttryckte hur pass stor rikedom på handling och spänning man funnit i verket. Den dynamiska faktorn låg som näst starkaste faktorn för teaterbesökarna inom båda grupperna. Hos läsarna bland skolungdomen återfinner man den dynamiska faktorn på samma plats som hos teaterbesökarna med den skillnaden att också rörligheten ingick i faktorn. För läsarna inom gruppen ur SSU och MAK, låg faktorn på tredje plats och innehöll ett par element ytterligare, nämligen "nyansrik-onyanserad" och "komisk-tragisk". "Bra" korrelerade med "nyansrik" och "tragisk" för läsarna inom gruppen ur SSU och MAK.

En emotionell faktor hade också fallit ut för teaterbesökarna inom gruppen ur SSU och MAK, där den samvarierade med hur pass "angeläget" och "aktuellt" verket känts, och även för läsarna bland skolungdomen, där den korrelerade med vilka stämningar man ville tillerkänna verket. Graden av konkretion parad med liv (värme och rörlighet) ingår i andra faktorn hos dem inom gruppen ur SSU och MAK, som har läst boken.

Karakteristik av Joe Hill som person (gruppen ur SSU och MAK)

Endast i ett fall av 22 möjliga skilde sig SSU- och MAK-gruppens uppfattning beträffande "Joe Hill som person", om man delar upp dem i grupper efter medierna (N=68 resp 86). Läsarna tyckte nämligen att Joe Hill var mera "klok" än teaterbesökarna (sign nivå 5%). Läsarna hade också (om man går utanför de signifikanta skillnaderna) starkare markerat Joe Hill som "varmhjärtad", "mogen", "sympatisk", "ansvarsfull", "lugn", "behärskad", "stark", "fri i sina tankar", "intelligent", "utåtriktad" och "pratsam". Att lägga märke till är att gruppen ur SSU och MAK i större utsträckning än skolungdomen oavsett medium tagit till verkligt starka och även positiva - i den mån man kan avgöra

uttryckens värdeladdning - markeringar för Joe Hills egenskaper. Han framstod mer som en hjältegestalt för gruppen ur SSU och MAK än för skolungdomen. Skolungdomens profil var också positivt tecknad men mycket mera flack än för gruppen ur SSU och MAK. Skolungdomen hade inte på samma sätt tagit till de starka orden för att beskriva Joe Hill. Han var inte i lika hög grad deras man.

När könsvariabeln denna gång hölls konstant, avtecknade sig Joe Hill som en person med fler positiva egenskaper för de manliga läsarna än för de manliga teaterbesökarna. Det är svårt att säga, om det är så att männen vid läsningen fått behålla sin idealbild av Joe Hill intakt, medan de på teatern tvingats att ta ställning på nytt (med i viss mån annat resultat än kvinnorna). Man kan också tänka sig, att de inte haft någon mera uttalad förhandsinställning till Joe Hill men på teatern fått underlag för att tolka Joe Hills person som mindre "intelligent" och "ansvarsfull" (sign.nivå 1%), mindre "klok" (sign.nivå 0,1%) och mindre "stark" och "behärskad" (sign.nivå 5%) än vid läsning av texten. Kanske kan den egna inställningen färga upplevelsen av en person i en text mer än motsvarande person gestaltad på scenen. Om det är så att teatern ger mindre utrymme för fantasin, kan det vara svårt att på teatern gestalta till belåtenhet en idealbild, som publiken skaffat sig redan förut. I detta fall tog den sceniska gestaltningen stöd i flera olika skådespelaransikten, vilket tycks ha gjort ett lättfärdigt intryck, åtminstone på männen.inom gruppen ur SSU och MAK. När motsvarande grupp läst texten själv hemma, tycks de haft lättare att hålla fast bilden av Joe Hill som oföränderligt "intelligent", "stark", "klok", "ansvarsfull" och "behärskad", vilket för männen bör ha varit ett ideal att anknyta till och kanske också identifiera sig med. Alla de fem egenskaperna som framträdde var egenskaper hos en pålitlig folkets ledare. Andra skikt av själslivet eller sidor av personligheten uppvisar inga signifikanta skillnader. Det fanns egenskaper som låg lika högt på skalan som de fem nämnda, t ex "varmhjärtad", "sympatisk", "mogen", "djärv", "handlingskraftig" och "fri i sina tankar". Dessa egenskaper hade teatern spelat fram i lika hög grad som de framlästes ur texten. Så inte med pålitligheten.

Ålderns samband med uppfattningen av Joe Hill

Vid beskrivningen av den Joe Hill man sett på teatern framträder inga signifikanta skillnader, som är avhängiga av åskådarens ålder. Bland läsarna avtecknade sig bilden av Joe Hill något olika för de äldre (födda 1919 eller tidigare), de medelålders (födda 1920-39) och de yngre (födda 1940 eller senare).

Enligt de yngres uppfattning var Joe Hill mer "sympatisk, intelligent, allvarsam och realistisk" än för de övriga grupperna. Inte sällan sammanföll

emellertid deras bedömning med den äldsta gruppens. Detta gäller t ex beträffande variabeln "komplicerad-enkel", där de yngre och de äldre (med en skillnad som är signifikant på 0,1%-nivån) menade, att Joe Hill var mera "komplicerad", medan mellangruppen menade, att han snarare var "enkel". De äldre betecknade Joe Hill som mera "djup", "idealistisk", "gladlynt" och "dominerande" än övriga grupper, medan de medelålders profil i jämförelse med de övrigas förutom av större "enkelhet" karakteriserades av mera "handlingskraft".

Läsarna av olika generationer hade gjort sig olika bild av Joe Hill, men gemensamt för tolkningarna tycks vara att man skapat sig en idealbild av honom.

Karakteristik av Joe Hill som person (enligt skolungdomen)

Det var läsarna också bland skolungdomen, som hade den skarpaste teckningen av Joe Hill som person. Signifikanta skillnader finns på många variabler. Sålunda menade läsarna i högre grad än teaterpubliken att Joe Hill var (signifikansgrad inom parentes)

"varmhjärtad"(5%), "mogen"(5%), "sympatisk"(0,1%), "fri i sina tankar"(1%), "realistisk"(5%), "intelligent"(0,1%), "handlingskraftig"(1%), "djärv"(5%), "behärskad"(0,1%), "aktiv"(1%), "stark"(0,1%), "djup"(5%) och "klok"(1%). Läsarna bland skolungdomen tolkade mer än övriga Joe Hill som den aktive revolutionären. Han besatt, enligt samma grupp, dessutom känslomässiga kvaliteter och hade ett engagemang som kom inifrån, obunden av auktoriteter och traditioner som han var. Han förenade djärv dristighet med inre mognad och klokhet. Med samma förklaringsgrund som för gruppen ur SSU och MAK skulle detta vara skolungdomens vision av en man som skulle kunna förändra världen och vars öde därför är "tragiskt" och "angeläget" (se diagram över skolungdomens helhetsupplevelse).

Kritiken har noterat den distanserade spelstil som användes vid gestaltningen av Joe Hill på scenen i Malmö. Man förklarade denna som ett försök att undvika identifikation, men det drogs också andra konklusioner: "Ämnet inbjuder till sceniska missgrepp. Här har vi en sorts svensk Che Guevara, en arbetarklassens hjälte och martyr, och det ligger nära till hands att förfalla till brösttoner och beklagan. Men regissören Lennart Olsson och hans grupp i Malmö har valt en rakt motsatt spelstil. Någon billig heroisering tillåts inte. Joe Hill har inte ens någon bestämd framställare på scenen." (Urban Stenström, SvD 22.11 1969).

Joe Hill
"Tolkning"

Diagram 3 Karakteristik av Joe Hill som person enligt skolungdomen (N= 157 resp 136)

Teaterbesökare
Läsare

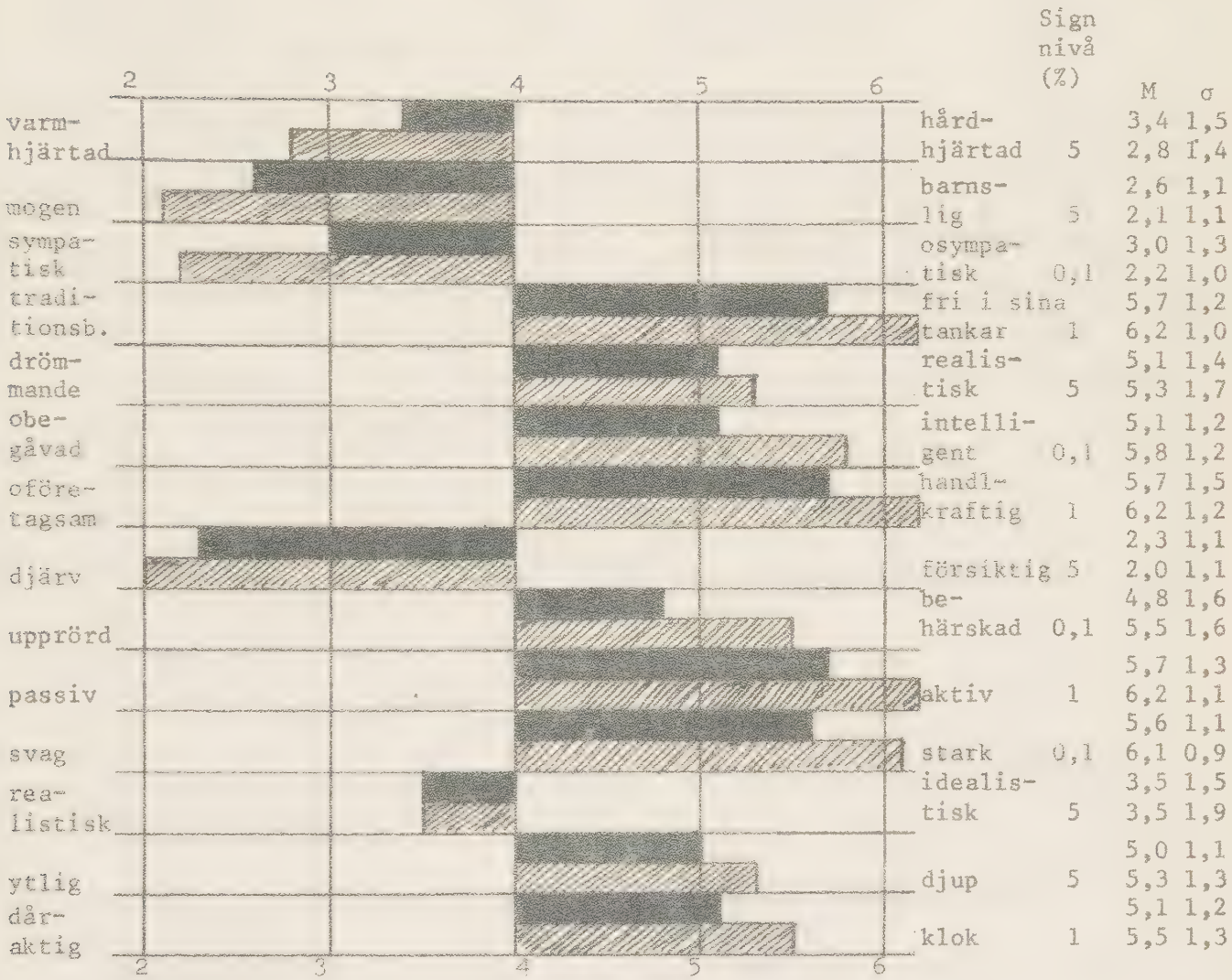

Karakteristik av Joe Hill som person (gruppen ur SSU och MAK)

Den starkaste faktorn för gruppen ur SSU och MAK (N=68 resp 86) förklarar 42,2 % resp 31,1 % av den gemensamma variansen. Den innehöll följande variabler för

Tabell 13 Tolkning av Joe Hills person (SSU och MAK). Faktor 1.

Teaterbesökarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"ytlig-djup"	(.88)	5,9	1,3	"upprörd-behärskad"	(.80)	5,8	1,6
"svag-stark"	(.83)	6,1	1,3	"mogen-barnslig"	(-.74)	1,8	1,0
"oföretagsam-handlingskraftig"	(.82)	6,1	1,3	"lugn-orolig"	(-.73)	2,4	1,7
"dåraktig-klok"	(.80)	5,7	1,4	"dåraktig-klok"	(.69)	6,2	1,0
"obegåvad-intelligent"	(.80)	5,8	1,5	"komplicerad-enkel"	(.60)	5,2	1,7

Den första faktorn var för teaterbesökarna mycket stark. Den förklarade mer än dubbelt så mycket av variansen som den nästföljande. De fem ingående starkaste variablerna hade också mycket starka laddningar (.80 eller högre). Faktorn var en kombination av kapacitet och validitet (om man väljer att tala med Sjöbrings konstitutionsradikaler). Personen ifråga ansågs också realisera sin konstitution i handling.

Läsarnas starkaste faktor uttryckte mogenhet, klokhet, lugn och behärskning. Den kom igen som näst starkaste faktor för läsarna inom skolungdomsgruppen.

Den andra faktorn i ordningen förklarar 18,0 % resp 26,9 % av variansen. Den var följande för

Tabell 14 Tolkning av Joe Hills person (SSU och MAK). Faktor 2.

Teaterbesökarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"varmhjärtad-hårdhjärtad"	(.83)	2,3	1,4	"varmhjärtad-hårdhjärtad"	(-.73)	2,0	1,1
"sympatisk-osympatisk"	(.76)	2,0	1,1	"sympatisk-osympatisk"	(-.71)	1,7	0,8
"varm-kylig"	(.71)	2,3	1,3	"utåtriktad-inåtvänd"	(-.67)	1,7	0,9
"dominerande-beroende av andra"	(.41)	3,3	1,7	"varm-kylig"	(-.64)	2,4	1,3
				"passiv-aktiv"	(.51)	6,6	0,6

Den andra faktorn uttryckte såväl för teaterbesökarnas som för läsarnas del värme, ett gott hjärta och förmåga att väcka sympati. Vi vet av kontingensanalyserna att Joe Hill uppfattades som något av en superman (faktor 1) och

även som mycket sympatisk (faktor 2). Intressant i andra faktorn var att de nämnda dragen hos Joe Hill korrelerade med dominans (för teaterbesökarna) och utåtriktad aktivitet (detta gällde läsarna).

De övriga tre av de fem roterade faktorerna var sinsemellan ungefär lika starka och hade låg förklaringsprocent, varför de inte här tas upp till behandling.

Karakteristik av Joe Hill som person (skolungdomsgruppen N=157 resp 136)

Den starkaste faktorn (som förklarar 28,1 % resp 24,2 % av variansen) innehöll följande variabelknippe för

Tabell 15 Tolkning av Joe Hills person (S). Faktor 1.

Teaterbesökarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"mogen-barnslig"	(-.71)	2,6	1,1	"svag-stark"	(.71)	6,1	0,9
"dåraktig-klok"	(.69)	5,1	1,2	"passiv-aktiv"	(.66)	6,2	1,1
"sympatisk-osympatisk"	(-.65)	3,0	1,3	"obegåvad-intelligent"	(.63)	5,8	1,2
"realistisk-idealistisk"	(-.65)	3,5	1,5	"dominerande-beroende av andra"	(-.55)	3,0	1,3
"obegåvad-intelligent"	(.57)	5,1	1,2	"ytlig-djup"	(.53)	5,3	1,3

Den starkaste faktorn för teaterbesökarna bland skolungdomen var en kapacitetsfaktor liksom för SSU- och MAK-gruppen. Joe Hills intelligens var emellertid parad med mognad och realism. Som i flera av de andra faktorerna korrelerade egenskapen att vara "sympatisk" med övriga egenskaper i faktorn.

Läsarnas starkaste faktor uttryckte kapacitet och validitet, korrelerat med förmåga att göra bruk av sin begåvning.

Den andra faktorn i ordning efter förklaringsprocent av den gemensamma variansen - den förklarar 21,7 % resp 23,5 % - var följande för

Tabell 16 Tolkning av Joe Hills person (S). Faktor 2.

Teaterbesökarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"djärv-försiktig"	(.74)	2,3	1,1	"lugn-orolig"	(-.77)	2,4	1,4
"passiv-aktiv"	(-.70)	5,7	1,3	"lättsinnig-ansvarsfull"	(.68)	5,4	1,2
"svag-stark"	(-.61)	5,6	1,1	"dåraktig-klok"	(.64)	5,5	1,3
"varm-kylig"	(.52)	3,4	1,2	"upprörd-behärskad"	(.43)	5,5	1,6
"oföretagsam-handlingskraftig"	(-.49)	5,7	1,5	"sympatisk-osympatisk"	(-.41)	2,2	1,0

Faktorn uttryckte kraft och aktiv handling och detta korrelerade (karakteristiskt nog för uppfattningen av personen Joe Hill) med värme.

Andra faktorn för läsarna bland skolungdomen sammanföll i stort sett med den starkaste faktorn för läsarna inom gruppen ur SSU och MAK. I faktorn ingick personen Joe Hills grad av klokhet, lugn och behärskning. Istället för SSU- och MAK-gruppens variabel mognad ingick för skolungdomens del ansvar. Vidare korrelerade i faktorn Joe Hills förmåga att väcka sympati.

Tredje faktorn (som förklarar 17,7 % resp 18,1 % av variansen) hade stora likheter för

Tabell 17 Tolkning av Joe Hills person (S). Faktor 3.

Teaterbesökarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"varmhjärtad-hårdhjärtad"	(.77)	3,4	1,5	"varmhjärtad-hårdhjärtad"	(.83)	2,8	1,4
"komplicerad-enkel"	(-.68)	4,4	1,6	"varm-kylig"	(.76)	3,2	1,4
"varm-kylig"	(.59)	3,4	1,2	"sympatisk-osympatisk"	(.52)	2,2	1,0
"gladlynt-allvarsam"	(.40)	4,5	1,5				

Förutom att Joe Hills sympatiskhet och värme varit representerad i flera av ovan nämnda faktorer, förekom på tredje plats för såväl teaterbesökare som läsare en särskild värmefaktor inom upplevelsen av Joe Hills person. För teaterbesökarna fanns ett inslag av gladlynthet och enkelhet i faktorn.

Joe Hills kapacitet, hans intelligens och handlingskraft uttrycktes i en gemensam faktor av både teaterbesökarna och läsarna inom skolungdomsgruppen och av teaterbesökarna inom gruppen ur SSU och MAK.

Den starkaste faktorn för läsarna inom gruppen ur SSU och MAK och den näst starkaste faktorn för läsarna bland skolungdomen innehöll gemensamma element, som inte återfanns i de tre starkaste faktorerna för teaterbesökarna, nämligen ansvar, klokhet och behärskning.

De unga teaterbesökarnas näst starkaste faktor uttryckte styrka, handlingskraft och djärvhet men även enkelhet. Den korrelerade positivt med värme.

En värmefaktor fanns hos alla fyra grupperna. Gladlynthet korrelerade med värme för teaterbesökarna bland skolungdomen, dominans med värme för teaterbesökarna inom gruppen ur SSU och MAK och utåtriktad aktivitet med värme för läsarna inom den senare gruppen.

Sammanfattning av åsikterna om helhets- och persontolkning

Läsarna, framför allt bland skolungdomen, hade angivit en mer markant profilerad upplevelse av lästexten än teaterbesökarna av teaterverket Joe Hill. Beträffande verket Joe Hill"som helhet" var det läsarna som hade mer extrema genomsnittsmarkeringar på varje punkt upplevelsen skilde sig beroende på medium. På 15 av 35 variabler skilde sig socialdemokraterna signifikant från varandra i uppfattning, beroende på i vilket medium de mött verket. Motsvarande siffror för skolungdomen var 27 fall av 35 möjliga. Även om skillnaden i något fall skulle vara slumpmässigt betingad, tycks instrumentet med den sjugradiga skalan i detta fall ha uppfångat en hel del aspekter på skillnaden i upplevelse beroende av medium.

I uppfattningen av personen Joe Hill skilde sig läsarnas uppfattning signifikant från teaterbesökarnas i 13 fall av 22 vad det gällde skolungdomen, men endast i 1 fall av 22 för gruppen ur SSU och MAK. Också beträffande personen Joe Hill var det läsarna som fått en mera positivt laddad upplevelse.

Att märka beträffande gruppen ur SSU och MAK, som väl följdes åt i sina bedömningar trots mediaskillnaden, var att både läsarna och teaterbesökarna hade en tydligare och mera positiv uppfattning av personen Joe Hill än skolungdomen. Den starka samstämmigheten inom gruppen tyder på att de redan före mötet med verket bildat sig en uppfattning av Joe Hill, som sedan konfirmerades vid läsning och teaterbesök. Tänkbart är att de också hade en starkare och mer engagerad önskan att om möjligt uppfatta honom som något av ett ideal. Joe Hill och hans sånger skulle senare komma att slå hos ungdomen genom skiv- och filminspelningar samt reklamen kring dessa fenomen. På förhandenvarande stadium hade emellertid inte denna marknadsföringsapparat dragits igång, varför skolungdomen i denna undersökning fick en person att ta ställning till, som de inte visste mycket om. I en sådan situation är det naturligt att mediets inverkan på tolkningen av personen är större än om man redan har kunskap om honom från annat håll. Mot denna bakgrund kan likheten ses mellan gruppen ur SSU och MAK i båda medierna och olikheten mellan skolungdomsgrupperna.

Försökspersonernas bakgrundsvariabler inverkade också så att bilderna av Joe Hill blev olika. Männen i urvalet från Malmö arbetarkommun beskrev honom som en "intelligent", "stark", "klok", "ansvarsfull" och "behärskad" karl. Skolungdomarna såg honom som en "varmhjärtad", "sympatisk", "aktiv" och "djärv" revolutionär.

Konsekvenser av styrning genom mediet

Spridningen mellan svaren på skalorna avseende verket som helhet och Joe Hill som person var som ovan visats genomgående större inom teater- än inom läsmediet, vilket tyder på att teatern givit impulser till tolkningar i skilda riktningar, medan läsmediet antingen styrt i en viss riktning eller - vilket tolkningsprofilen antyder - låtit läsarna tolka i samma riktning, t ex i riktning mot en tidigare uppfattning av Joe Hill och hans öde.

Möjligheterna att färgsätta Joe Hills person efter egen önskan har enligt undersökningen varit större vid läsningen än under teaterföreställningen. Detta beror sannolikt på att, när som i denna text inte någon närmare personbeskrivning förekommer, läsarna tillåts fantisera friare i sin upplevelse av person än teaterbesökarna, som hela tiden binds av den faktiska gestaltning de har framför ögonen. Även om man som i denna uppsättning gjort sitt bästa för att avindividualisera Joe Hill, framför allt genom att låta flera skådespelare ta rollen, tillskrivs ändå rollen av betraktaren en hel rad egenskaper genom sin blotta närvaro i kött och blod.

Genom att skådespelaren inte är osynlig kan han inte framställa sin roll som helt egenskapslös ens vid första entrén. Därmed har åskådaren det svårare att kameleontiskt finna kongruens mellan sin egen idealbild och den framställda rollen.

I fallet Joe Hill har teaterföreställningen inte verkat oroande eller satt några sinnen i brand utan intrycket, såsom det här registrerats hos två publikkategorier,är att mottagarna fått i stort sett vad de velat ha. Var man missnöjd med något, var det snarast med att föreställningen varit litet tråkig ibland och därför upplevts som väl lång.

Vad gäller denna delstudie över Joe Hill, tycks det vara så, att vägen till läsarens upplevelse av verket gått via verkets förmåga att intressera och engagera honom så pass mycket, att han kopplat på sin egen inlevelse och fantasi. Genom ett aktivt läsande har han i detta fall utvunnit en hel rad positiva erfarenheter ur verket och beskrivit det som "intressant", "spännande", "underhållande", "händelserikt", "klart", "starkt" mm till och med. i högre grad än teaterbesökaren, som sett motsvarande verk spelas. Vägen till teaterbesökaren tycks istället ha gått via känslan av närhet och kontakt i rummet.

Association till tidigare upplevelse

"Kom du när du läste Joe Hill/såg föreställningen att tänka på något du sett, hört, läst eller rentav något du själv varit med om?"

23 % av gruppen ur SSU och MAK (31 % av männen inom gruppen) associerade till något självupplevt mot endast 6 % av skolungdomen. Med tanke på typen av urval är skillnaden mellan de båda sorterna försökspersoner knappast förvånande. Sett, hört eller läst om något som de associerat till hade 75 % av gruppen ur SSU och MAK (85 % av männen) och 59 % av skolungdomen.

Det var i betydligt högre grad läsarna som associerade till något självupplevt och framför allt då till konflikter på arbetsplatsen och motigheter i det fackliga arbetet. Medlemmarna av arbetarkommunen och SSU tänkte mer på svenska förhållanden nu och förr medan skolungdomen associerade till förhållanden utomlands. Många inom gruppen ur SSU och MAK associerade till "Ådalen -31", till storstrejken och Amaltheabåten, och över huvud taget till den svenska arbetarrörelsens historia. Skillnaden mellan medierna är här inte signifikant men läsarna ligger högre inom båda grupperna av försökspersoner. Kanske binder en gestaltning på scenen upplevelsen mera än en lästext. Omkring den senare måste kanske läsaren fantisera för att få någon förståelse för och sammanhang i det hela. Nära till hands ligger att han då fyller på med erfarenhetsmaterial man tidigare fått från andra håll. Detta kan kanske också yttra sig som en känsla av att ha levt sig in i skeendet (jfr läsarnas starkare markeringar på inlevelse nedan).

Trovärdighet

Texten som ligger till grund för teateruppsättningen och läsningen, är till skillnad från Rättegången mot LeRoi Jones en författarprodukt, där visserligen delar är citerade ur olika verk, men helheten ändå är författargruppens skapelse. Till skillnad från de olika delarna i Collaget Små ting till nöje och uppbyggelse och Vilhelm Mobergs Din stund på jorden (se Drama Theatre Film, Research Report nr 9) gör verket emellertid anspråk på att med olika medel framställa ett skeende som äger historisk realitet. Joe Hill var en känd mantalsskriven och kontrollerbar person till skillnad från Jägarn, Herr K eller Albert Carlsson.

Av detta skäl ansågs det vara av intresse att undersöka hur pass verklighetstrogen framställningen av Joe Hills öde föreföll de grupper, som såg teaterverket och de grupper som mötte lästexten.

Frågan ställdes till skolungdomen med fasta svarsalternativ:
"Var enligt din mening framställningen av Joe Hills person och liv trovärdig eller ej?"

Tabell 18 Bedömning av trovärdigheten. Den procentuella fördelningen för skolungdomsgruppen efter medium.

	Skolungdomen	
	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Ja, på det hela taget trovärdig	61	74
Ja, trovärdig med undantag av följande punkter...	9	21
Vet inte	23	3
Nej, en hel del var inte trovärdigt, nämligen...	3	2
Nej, inte alls trovärdig	4	1
Summa	100 (N=157)	100 (N=136)

Läsarna svarade "Ja, på det hela taget trovärdig", eventuellt med en eller annan inskränkning, medan teaterbesökarna var mera tveksamma. (Av läsarna inom gruppen ur SSU och MAK svarade 94 % "Ja". Teaterbesökarna fick aldrig frågan.) Bland skolungdomen visade några teaterbesökare en viss osäkerhet; kanske misstänkte de ensemblen för att ha tendentiösa syften med uppsättningen? En rad "engagerade" teatergrupper hade uppstått vid tiden för Joe Hill-uppsättningen och uppfört stycken med tydligt ställningstagande i viss riktning. Lästexten upplevdes hur som helst som mer trovärdig än gestaltningen. I iscensättningen fanns stiliseringar och en rad andra icke-realistiska teaterkonventioner, men det var inte detta man nämnde, när man räknade upp skälen till sin misstro.

Diskutabla punkter

Bland diskutabla punkter som anfördes kan följande nämnas: "Eftersom rättegångsprotokollet var förlorat, måste händelseförloppet till stora delar vara uppdiktat", "Vardagen glorifierades genom att sångerna inte smälte naturligt in i händelserna", Motgångarna var nog överdrivna men måste ju vara märkbara", "Handlingen var romantiserad, ej dokumentär", "Generellt var det ett ensidigt urval av positiva fakta", "Man förenklade problemen till svart och vitt", "Då skådespelarna tog parti för Joe Hill har faktaurvalet blivit därefter", "Att berätta sanningen är att ta ställning".

Känsla av relevans och dess samband med trovärdighet i verket

De teaterbesökare och läsare bland skolungdomen och gruppen ur SSU och MAK som tyckte att verket Joe Hill kändes "angeläget" tyckte också i fler fall än andra att det var "sannolikt" (enligt kontingensberäkningar mellan de sjugradiga skalorna). Ju mindre "angeläget" man ansåg det vara, desto mer närmade man sig istället polen "osannolikt" i sin bedömning. Sambandet är mycket tyd-

ligt över de kontinuerliga skalorna och skillnaden signifikant på 0,1 %-nivån inom de båda medierna.

När istället "identifikation" (mätt genom frågan: "Kände du dig besläktad med Joe Hill?") prövades som sannolikhets- och trovärdighetskriterium, uppvisades inte något samband i Joe Hill-undersökningen.

Tolkning av verkets budskap

"Anser du att föreställningen/texten Joe Hill har något budskap till människor i vår tid?"

Så många som 91 % av hela gruppen ur SSU och MAK (93 % av männen) och 78 % av skolungdomen svarade "Ja". Fler läsare (84 %) än teaterbesökare (72 %) bland skolungdomen ansåg att verket Joe Hill hade ett budskap (sign nivå 5 %).

På frågan om budskapets art (fria svar) delade sig meningarna. Gruppen ur SSU och MAK (41 % av teaterbesökarna och 21 % av läsarna) svarade "solidaritet; hålla ihop; organisera sig; hålla samman i fackföreningsrörelsen; sammanhållning i strejker" o dyl (44 % teaterbesökare resp 26 % läsare av männen inom gruppen), medan skolungdomen istället främst nämnde "samhället är orättvist"; "jämlikhet bör införas" och liknande eller "arbetarna har det fortfarande dåligt";"arbetarna bör få större rättigheter".

Tendens

Frågan ställdes till skolungdomen:
"Upplevde du föreställningen/texten om Joe Hill och hans handlande som neutralt hållen eller tendentiös?"

Tabell 19 Tendens i verket Joe Hill. Den procentuella fördelningen för skolungdomsgruppen efter medium.

	Skolungdomen	
	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Tendentiös	75	67
Neutral	7	30
Vet inte/kan inte avgöra	18	3
Summa	100 (N=157)	100 (N=136)

Fler av teaterbesökarna än läsarna tyckte att verket var tendentiöst. Teaterbesökarna hade haft svårare att fälla ett avgörande också i detta fall.

Intressant är vad regissören Lennart Olsson efter premiären säger (i en bandad intervju av Håkan Hede, den gången tvåbetygsstuderande vid Drama-teater-film i Lund);"Om det inte finns mera substantiella bevis mot Joe Hill, så kan man ju möjligen ha den uppfattningen att i en rättvisa, värd namnet, så ska karlen släppas i brist på bevis./---/ Vi fick alltså inte säga, menade jag och menade vi, att det är för djävligt vad Utah gjorde. Därför att om vi fordrar att Hill skall bli frikänd i brist på bevis så måste vi nästan lämna samma liberalism till Utah. Vi måste också frikänna dem i brist på bevis, men vi kan samtidigt säga: 'There is something rotten in the state of Utah'. Det är ambivalensen. Där låg alltså föreställningens enorma svårigheter: Att försöka sceniskt formulera en ambivalens. För det tror jag inte någon har lyckats med. Det var ju den spännande utmaningen. Och det har alltså inte lyckats i föreställningen. Det märks på recensioner bl a. Det går inte fram. /---/ Man upplever det som en förvirring. /---/ Ambivalens var alltså för mig, blev efter hand för mig, ett nyckelord." (Ur Håkan Hede, 1969, sid 8)

Läsarna av skådespelargruppens text tycks oftare ha upplevt hållningen som neutral än vad teaterbesökarna gjort, som sett skådespelarna förkroppsliga personerna och hört dem lägga känslor bakom orden.

Teateruppsättningens ärende enligt dagspressens kritiker

Teaterkritikerna formulerar, i mer eller mindre explicita termer, det ärende de menar att uppsättningen har.

"Jag kan inte förstå annat än att ensemblen har ett politiskt syfte med sitt spel. Man vill demonstrera hur den kapitalistiska maktapparat (lika aktuell då som nu) som stod bakom aktionen mot Joe Hill fungerar i en viss situation och hur en enastående solidaritet i en kämpande arbetarrörelse samtidigt kan växa fram."(Bertil Palmqvist, Arbetet, 22.11.69)

Budskapet anses ofta ligga i själva valet av ämne. "För vad som här framförs, rakt och effektivt, är ett angeläget budskap. Det gäller frihet och jämlikhet." (Henrik Sjögren, KvP, 22.11.69)

"Det var med all sannolikhet ett justitiemord, som väckte uppseende världen över. Grym hämndlystnad fällde honom. Han var obekväm för de amerikanska arbetsgivarna, eftersom han ville upphäva fattigdomen hos arbetarna och ge dem människovärdiga villkor. /---/ Hans hemska öde är ett bland många, många andra av liknande slag. Han angår inte bara arbetare, han angår alla människor som hyllar frihet och rättfärdighetssträvanden. Lennart Olsson har väl velat understryka det, när han /.../ Är mannen och fallet Joe Hill ett ämne att göra

teater av, så visar sig Malmögruppen inte värdig det. Det är för stort för dem."(Jarl W Donnér, SDS, 22.11.69)

"'Drömmen om Amerika' är alltså inte någon pjäs i vedertagen bemärkelse. Den presenterar material." Det visar Joe Hill som i Amerika länge "varit ett begrepp, en symbol för arbetarklassens strävan efter rättvisa och humanitet, en personifikation av den internationella fackföreningsrörelsens krav på mänskliga rättigheter utan hänsyn till ras eller gräns."
"Joe Hill såg sitt eget öde som en detalj i /.../ den stora maktkampen mellan arbetsgivare och kapital."(Swen Svensson, SkD, 22.11.69)

"Det finns en möjlighet att dra linjer - utan broderier, inom den asketiska dokumentarismens ramar, men ensemblen utnyttjar den inte. Då den sista kampsången sjungs, då med glöd i blick, tycker jag att själva glöden ser ut som ett historiskt dokument. Resultatet har blivit ett äreminne över Joe Hill och en ganska tam snedspark åt dem som utnyttjar honom kommersiellt, ett slags epitafium över en falnad kampglöd."(Hans-Axel Holm, DN, 22.11.69)

"Vad de /Malmöskådespelarna/ presenterar är inte dramat om den märklige Joe Hill, de ger istället en efterhandsbeskrivning av honom, entydig och engagerad. /---/ Det är naturligtvis frestande att fråga varför den svenske socialistiske väckelsemannen Joe Hill just i dessa yttersta dagar blivit så angelägen för svensk scenkonst, men varför skall man ge efter för frestelser. Det är ju så många andra som gör det. Själv nöjer jag mig med att tala om att det är en alldeles rysligt roande föreställning."(Allan Fagerström, AB, 22.11.69)

III Känsloengagemang och inlevelse

Recensenten Urban Stenström karakteriserar sin känsloupplevelse av visorna sålunda: "Det specifika för Malmö stadsteaters grupparbete om protestsångaren Joe Hill är den fullständiga frånvaron av patetik. /---/ Kontrasten mellan den provokativa texten och det försynta sättet att föra fram den verkade säreget upprörande."(SvD 22.11.69)

Av avsnittsfrågorna ovan framgick att "kalvstek i himmelens höjd" ("pie in the sky") slog bättre bland teaterbesökarna än hos läsarna inom båda populationerna. Det är en jämförelsevis känd sång med känd melodi.

Inom skolungdomsgruppen valde däremot läsarna "sångerna i allmänhet" i högre grad än teaterbesökarna. (Detsamma gällde gruppen ur SSU och MAK men där kan

intervjuförfarandet för läsarnas del ha ökat svarsprocenten.) "Viss namngiven sång" valdes dock av fler teaterbesökare än läsare inom gruppen av SSU och MAK (vilket särskilt bör observeras, då enkätförfarande inte innebär så starkt tryck som intervju att svara utförligt). Ett par frågor om visorna ställdes direkt:

Känslopåverkan av visorna

a "Kände du dig känslomässigt påverkad av visorna eller förblev du oberörd?"

Tabell 20 Känslomässig påverkan av visorna i Joe Hill

	SSU och MAK				Skolungdom	
	Teaterbesökare (%)		Läsare (%)		Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
	Totalt	(Män)	Totalt	(Män)	Totalt	Totalt
Mycket påverkad	56	(50)	30	(36)	13	18
Något påverkad	38	(36)	52	(45)	34	53
Både/och Varken eller	10	(14)	3	(3)	8	3
Oberörd	2	(0)	15	(16)	45	26
Summa	100	(100)	100	(100)	100	100
	(N=68)	(N=36)	(N=86	(N=62)	(N=157)	(N=136)

Läsarna bland skolungdomen blev enligt egen utsago mer känslomässigt påverkade av visorna än teaterbesökarna inom motsvarande grupp (sign nivå 0,1%). Däremot var det teaterbesökarna inom gruppen ur SSU och MAK som blev starkare påverkade än motsvarande läsargrupp (sign nivå 0,1%). Tendensen var densamma för den manliga delen av gruppen ur SSU och MAK (sign nivå 5%).

Intervjupersonerna inom gruppen ur SSU och MAK blev överlag mer känslomässigt påverkade av visorna än skolungdomen. Endast 9 % inom gruppen ur SSU och MAK mot 36 % bland skolungdomen ansåg sig helt opåverkade känslomässigt. Detta kan bero på att de förra själva sjungit visorna någon gång. Några berättade om egna upplevelser i samband med enkäten efter teaterbesöket.(Av samtliga de 122 teaterbesökarna inom MAK och SSU som besvarade denna fråga i enkäten ansåg sig endast 2 % helt opåverkade.) Till skolungdomen gick orden bättre fram i läsversionen.

Kritikernas uppfattning om visornas känsloinnehåll

Kritikerna var närapå eniga i sin positiva bedömning av musikarrangemangen, vad de än tyckte om uppsättningen i övrigt. "Det bästa är Hills sånger, som genomgående framförs bra solo- och körmässigt."(SDS 22.11.69)

"Distinkt och ändå diskret" skriver Jarl W Donnér om Kjell Anderssons ackompanjemang på piano, slagverk, trumpet och klarinett.

Swen Svensson och Urban Stenström karakteriserar sångerna närmare: "Nu är det ju inte alls på det sättet att den här föreställningen saknar patos, tvärtom, det finns där latent och det blommar upp i Joe Hills sånger, till vilka han valde melodier med säker instinkt bland varieténs slagnummer lika väl som bland gospels och psalmer i den mån han inte själv komponerade. När det inte gäller direkta kampmaningar har de ofta en humoristisk-satirisk poäng som hårt präntar in solidaritetskravet eller bitande ironi."(SkD 22.11.69)

"De sjungs ofta med en förförisk lenhet som ger eftertryck åt infamin, och först mot slutet satsar ensemblen sina röstresurser för fullt och tar hem poäng på själva ljudstyrkan."(SvD 22.11.69)

Henrik Sjögren skriver direkt att det starkaste i uppsättningen är sångerna: "Det är genom sångerna som spelet 'av, om och kring Joe Hill' får bärkraft. Kjell Andersson, som gjort musikarrangemanget, har väl haft en avgörande betydelse; det är spänst, lätthet, hotfull kraft och ljus segervilja i sångerna. De går fram rent och medryckande."(KvP 22.11.69)

Någon röst har dock annan mening. Hans-Axel Holm redovisar en direkt feltolkning av "Närmare knog till dig", när den sjungs "som en själens och all verksamhets spröda gonattvisa. Joe Hills text är skriven med ilska och spe och hämndlystna skratt. Den som befinner sig på dödsbranten är inte Hill utan den som bedragit arbetaren på hans arbete. Den abrupta vändningen gör Hill i psalmens sista ord, som blir en knuten näve: lita du på mig. Alltför mycket av denna tillförsikt, den spefullheten och humorn hos Joe Hill kommer bort över huvud taget i den här uppsättningen. Det skönsjunges bort. Det småliras bort till Kjell Anderssons mondänt vispande musik eller dansas bort i gruppdanser, som lånat en småknyckig koreografi från varitéer."(DN 22.11.69)

De flesta beskriver dock sånginslagen i mycket lovordande termer. Allan Fagerström, t ex; "Inte ett öga är alldeles torrt när de sjunger om solidaritet till Joe Hills egna texter, och det ska heller inte ett öga vara. Melodierna är dessutom frälsningsmässiga, dvs dramatiskt verkningsfulla. Finns det något som kan få ett fårat öga att tåras i våra krassa dagar, så är det de gamla fina rytmerna från metodismens glansdagar." AF övergår till att berömma annat i uppsättningen. Men han återtar: "Men det som ger den fina dramatiska rymden åt föreställningen, är sången. Utan frälsningsmelodierna, de eggande, de sugande metodistiska rytmerna, hade den märklige Joe Hill aldrig blivit en

storhet på scenen. Med dem blev han det. Månget öga var, som påpekats, alldeles vått i Malmö."(AB 22.11.69)

Mottagarnas karakteristik av visorna

Vad har då lyssnandet till det teatrala framförandet resp läsningen i enskildhet haft för betydelse för apperception av visornas innehåll, värdering av dem, upplevelse av känsloengagemang? Bl a de beskrivningsord kritikerna ovan använt plockades in på skalor, och teaterbesökare och läsare ombads i fältundersökningen att karakterisera visorna med hjälp av dessa ord.

Vid karakteristiken var det teaterbesökarna bland skolungdomen, som i högre grad än läsarna inom gruppen tyckte att visorna var glada (sign nivå 1%). Däremot var det läsarna i samma grupp som tyckte att de var mera politiska och spefulla (sign nivå 5%) och informativa (sign nivå 0,1%).

Känslopåverkan av viss visa

b Till de intervjupersoner som erkänt en viss påverkan av visorna ställdes följdfrågan:

"Vilken visa påverkade dina känslor mest?" (Öppen fråga)

Skillnaden mellan medierna är för grupper ur SSU och MAK signifikant på 0,1%-nivån (också vid beräkning med endast männen i gruppen och för skolungdomen signifikant på 5%-nivån. Läsarna inom båda grupperna tyckte mer än teaterbesökarna att "Prästen och slaven" (även kallad "Feta präster" eller "Kalvstek i himlen") påverkade dem särskilt (37 % läsare mot 15 % teaterbesökare inom gruppen ur SSU och MAK). Kanske beror detta på innehållets polemiska udd. Att denna sång uppmärksammats av teaterbesökarna mer än andra avsnitt (jfr avsnittsfrågorna ovan) strider inte mot utslaget på denna variabel.

Några inom SSU- och MAKgruppen tyckte inte om översättningen, utan ville hellre ha hört varianten med "Du får smör ovanför när du dör".

Teaterbesökarna inom gruppen ur SSU och MAK hade annars valt kampsångerna: "Om jag någonsin skall strida" (16 % teaterbesökare mot 0 % läsare), "Det är kraft i vårt förbund" (13 % teaterbesökare mot 5 % läsare). Också visor med medryckande melodier (ibland kända från annat håll), t ex "Närmare knog till Dig" (melodi: "Närmare Gud till Dig"), "Ta-ra-bom" och "Trampen" ligger högre för teaterpubliken än för läsarna inom gruppen ur SSU och MAK. Inom gruppen ur SSU och MAK (N=122) nämnde 22 % av teaterbesökarna "Om jag någonsin skall strida", 20 % "Närmare knog till Dig", 16 % "Det är kraft i vårt förbund", 12 % "Prästen och slaven" och 12 % "Tarabom". Denna fördelning överensstämmer med utslaget för den mindre gruppen teaterbesökare som

besvarat alla frågorna i enkätformuläret (dvs den grupp som vanligen redovisas i denna framställning).

Också teaterbesökarna bland skolungdomen låg högre på visorna "Om jag någonsin skall strida", "Det är kraft i vårt förbund" och "Närmare knog till Dig", men siffrorna var mycket låga till skillnad från i socialdemokraternas fall. Det rörde sig om några procent. Att dessa sånger slagit bäst på teatern kan bero på att kampmelodier ofta har en känslomässig appell vare sig åhöraren själv bekänner sig till visornas innehåll eller ej. Läsarna bland skolungdomen hade mer än motsvarande teatergrupp fastnat för "Ta-ra-bom", "Trampen", "Casey Jones" och "Mr Block". De båda senare är hela små historier om personer, vars öden man sannolikt inte riktigt kan följa med i när de sjunges (dessa utvisade f ö en perceptionsfråga om hur det gick för dessa personer).

Visor hade inte sällan en känslomässig verkan på mottagarna enligt deras egen utsago. Inom gruppen ur SSU och MAK var det i allmänhet teaterbesökarna som starkast upplevt känslodimensionen hos visorna. Detta gällde särskilt kampsånger som "Det är kraft i vårt förbund" och "Om jag någonsin skall strida" samt sånger med medryckande melodier som "Närmare knog till Dig", "Trampen" och "Ta-ra-bom".

Läsarna inom båda grupperna hade fått den starkaste upplevelsen av de små historierna "Mr Block" och "Casey Jones". De fann också visorna mera "informativa", "politiska" och "spefulla" än de som mött dem på teatern. Teaterbesökarna uppfattade dem som mera "glada". Bland skolungdomen var det för det mesta läsarna som fick den starkaste upplevelsen av visorna.

Polyfoni

Upplevelsen av helheten tecknade sig något annorlunda för de teaterbesökare (N= 157) och läsare (N=136) inom skolungdomen, som fått ett starkt suggestivt intryck av Joe Hills visor (och betecknat dem som "ganska suggestiva" eller "mycket suggestiva") än för dem som inte fått detta (och betecknat visorna som "inte suggestiva" eller endast "något suggestiva"). Faktoranalys gjordes av skolungdomsgruppernas beskrivning av "verket som helhet", då svaren från denna grupp var mera fullständiga än för SSU- och MAK-gruppen, där för teaterbesökarna genom enkätförfarandet svarsprocenten blev lägre på frågan om visorna, som låg sist i formuläret. Fem faktorer roterades för de

teaterbesökare som fått en stark suggestiv upplevelse av visorna,	teaterbesökare som inte fått en stark suggestiv upplevelse av visorna,

Den starkaste faktorn (som förklarade 31,0% resp 35,9% av den för de fem faktorerna gemensamma variansen) var följande:

Tabell 21 Polyfoni hos teaterbesökarna (Skolungdomen). Faktor 1.

		M	σ			M	σ
känslig-okänslig	(.68)	3,1	1,1	tråkig-underhållande	(-.90)	3,8	1,9
gripande-lämnade mig oberörd	(.67)	3,4	1,8	långtråkig-spännande	(-.88)	3,5	1,9
torftig-rik	(-.65)	4,5	1,5	händelserik-händelsefattig	(.73)	3,9	1,5
angelägen-likgiltig	(.62)	3,0	1,6	bra-dålig	(.71)	4,0	1,8
meningsfylld-meningslös	(.61)	2,6	1,4	stillastående-rörlig	(-.68)	4,4	1,4

Den andra faktorn (som förklarade 30,2% resp 25,5% av den gemensamma variansen) var följande:

Tabell 22 Polyfoni hos teaterbesökare (Skolungdomen). Faktor 2

		M	σ			M	σ
tråkig-underhållande	(-.74)	4,5	1,7	verklighetsnära-verklighetsfrämmande	(.69)	3,3	1,6
intressant-ointressant	(.73)	2,7	1,4	aktuell-inaktuell	(.68)	3,3	1,6
långtråkig-spännande	(-.72)	4,3	1,5	förnuftsmässig-ej förnuftsmässig	(.60)	3,6	1,2
bra-dålig	(.71)	3,4	1,6	stämningsfylld-stämningsfattig	(.58)	4,2	1,5
				känslig-okänslig	(.56)	3,7	1,1

Den tredje faktorn (som förklarade 17,6% resp 15,8% av den gemensamma variansen) var följande:

Tabell 23 Polyfoni hos teaterbesökare (Skolungdomen). Faktor 3.

		M	σ			M	σ
handlingsrik-handlingsfattig	(.79)	3,3	1,4	språkligt njutbar-språkligt onjutb.	(.67)	4,5	1,4
händelserik-händelsefattig	(.69)	3,5	1,4	för kort - för lång	(.67)	4,9	1,3
nyansrik-onyanserad	(.69)	3,9	1,5	förnuftsmässig-ej förnuftsmässig	(.54)	3,6	1,2
poetisk-opoetisk	(.51)	4,0	1,5	intressant-ointressant	(.41)	3,5	1,6
				poetisk-opoetisk	(.41)	4,6	1,4

Efter faktoranalys av läsarnas helhetsupplevelse tecknar sig skillnaderna för de

läsare som fått en starkt suggestiv upplevelse av visorna.

läsare som inte fått en starkt suggestiv upplevelse av visorna.

Den starkaste faktorn (som förklarade 31,8% resp 32,0% av den för dem fem faktorerna gemensamma variansen) var följande:

Tabell 24 Polyfoni hos läsarna (Skolungdomen). Faktor 1.

		M	σ			M	σ
gripande-lämnade mig oberörd	(.75)	2,3	1,4	känslig-okänslig	(.82)	2,8	1,1
meningsfylld-meningslös	(.73)	1,8	1,0	händelserik-händelsefattig	(.70)	2,6	1,2
verklighetsnära-verklighetsfrämmande	(.72)	2,2	1,2	stämningsfylld-stämningsfattig	(.69)	2,7	1,2
angelägen-likgiltig	(.70)	2,2	1,2	tråkig-underhållande	(-.60)	5,5	1,3
nyansrik-onyanserad	(.54)	3,4	1,1	gripande-lämnade mig oberörd	(.57)	2,9	1,5

Den andra faktorn (som förklarade 21,5% resp 27,7% av den gemensamma variansen) var följande:

Tabell 25 Polyfoni hos läsarna (Skolungdomen). Faktor 2.

		M	σ			M	σ
långtråkig-spännande	(-.66)	5,5	1,1	verklighetsnära-verklighetsfrämm.	(.75)	2,7	1,3
händelserik-händelsefattig	(.63)	2,4	0,9	oklar-klar	(-.72)	5,7	1,2
tråkig-underhållande	(-.53)	5,5	1,1	aktiv-passiv	(.65)	2,8	1,5
handlingsrik-handlingsfattig	(.52)	2,3	0,8	förnuftsmässig-ej förnuftsmässig	(.65)	2,8	1,2
				nära-fjärran	(.59)	3,4	1,6

Den tredje faktorn (som förklarade 21,3% resp 13,8% av den gemensamma variansen) var följande:

Tabell 26 Polyfoni hos läsarna (Skolungdomen). Faktor 3.

		M	σ			M	σ
känslomässig-ej känslomässig	(.63)	2,3	1,1	miljöbeskrivande-ej miljöbeskriv.	(.64)	4,0	1,7
känslig-okänslig	(.62)	2,7	1,1	språkligt njutbar-språkligt onjutb.	(.60)	3,5	1,3
stark-svag	(.59)	2,6	1,1	poetisk-opoetisk	(.54)	3,4	1,3
stämningsfylld-stämningsfattig	(.54)	2,7	1,2	för kort - för lång	(.46)	3,3	1,2

Kommentar till faktortabellerna över polyfoni

Hos de teaterbesökare, som menade att visorna gjort ett suggestivt intryck, präglades upplevelsen mer än för andra av rikedom på "handling", "nyanser" och "poesi", över huvud taget av något större komplexitet i upplevelsen. De teaterbesökare som tagit intryck av de sjungna visornas suggestion fick t ex också ett fylligare intryck av miljö och social bakgrund.

Gemensamt för de teaterbesökare och läsare som låtit sig suggereras av visorna var att de bedömde verket som något mera "meningsfyllt" och "angeläget".

Däremot kunde teaterbesökare och läsare i de fyra grupperna utan större skillnad uppfatta verket som "underhållande", "spännande", "språkligt njutbart" och "intressant" både ur "förnufts- och känslomässig" synpunkt.

Identifikation med huvudpersonen

"Kände du dig besläktad med Joe Hill?"

Tabell 27 Känsla av släktskap med Joe Hill. Den procentuella fördelningen för SSU- och MAK-gruppen efter medium.

	SSU- och MAK-gruppen			
	Teaterbesökare (%)		Läsare (%)	
	Totalt	(Män)	Totalt	(Män)
Ja, ofta	48	(50)	37	(39)
Ja, ibland	40	(32)	30	(27)
Nej	6	(7)	24	(26)
Vet ej	7	(11)	8	(8)
	(N=68)	(N=36)	(N=86)	(N=62)

Teaterpubliken inom gruppen ur SSU och MAK upplevde sig i fler fall som besläktade med Joe Hill än läsarna (sign nivå 5%). Varför? Beskrivningen av personen Joe Hill var mycket lika för båda grupperna, medan känsla av släktskap som sagt i huvudsak registrerats för den ena av de två. Kanske kan åskådarna lockas till någon typ av identifikation i teatermediet i ett fall som detta, där man var medveten om att delar av teaterpubliken var ganska homogen. Medlemmar av den egna klassen eller åsiktsriktningen hade gått dit för att se Joe Hill, vilket kan ha framkallat en känsla av att delta i en samlad solidaritet med Joe Hill från salongens sida. Tendensen kvarstår vid bearbetning med enbart den manliga delen av gruppen (sign nivå 5%).

"Fick du ett intryck av att Joe Hills karaktär förändrades eller förblev han sig lik?"

Tabell 28 Intryck av Joe Hill som föränderlig eller stabil personlighet. Den procentuella fördelningen för skolungdomsgruppen efter medium.

	Skolungdomen	
	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Han förändrades	31	18
Han förblev sig lik	68	80
Vet inte	1	2
Summa	100 (N=157)	100 (N=136)

Joe Hill förändrade sig enligt fler teaterbesökare bland skolungdomen än läsare (sign nivå 5%). 73 % av samtliga tyckte dock att han förblev sig lik.

Läsarna tycks ha haft lättast att hålla kvar sin inre bild. Lennart Olsson berättar hur teatergruppen arbetat med Joe Hill: "Var blir han tredimensionell?" /---/ Ett svar var att "genom sina sånger får han plötsligt profil, får han en tredje dimension". Regissören menar att "svårigheten är hur man skulle hittat för vår del en form, där man kunnat visa tydligare när Joe Hill slutade att vara individ och blev symbol. När han alltså blev djävulen för den ena sidan och Jesus för den andra." Så långt är det fråga om en förändring i mycket sofistikerad bemärkelse. "Hur han själv är den förste som inser, att det här är en obeveklig utveckling. /---/ Man kan inte benåda symboler." En psykologisk tolkning av personen Joe Hill kan dock spåras i Lennart Olssons ord.

Politisk preferens och engagemang för Joe Hill

De skolungdomar som angav sin politiska preferens i socialdemokratisk eller kommunistisk riktning, tyckte att Joe Hill som person var betydligt mer "sympatisk" (enligt kontingensberäkning med variabeln"sympatisk-osympatisk" på den sjugradiga skalan) i båda medierna än de som hade borgerliga preferenser eller var "odeciderade" politiskt (sign nivå 5% för teaterbesökarna). Samma grupp kände sig också i fler fall "besläktade" med Joe Hill (sign nivå 5% för teaterbesökarna).

Korrelationen mellan politisk åskådning och svaret på frågan. "Fann du Joe Hills åsikter sympatiska eller osympatiska" var också mycket tydlig ("ganska osympatiska" och "mycket osympatiska" är nedan sammanslaget).

Tabell 29 Sympati för Joe Hills åsikter. Procentuell fördelning efter politisk preferens för skolungdomsgruppen inom respektive medium.

	Teaterbesökare (N=129)			Läsare (N=114)		
	Borgerliga (%)	Social demokr (%)	Kommunister (%)	Borgerliga (%)	Socialdemokr (%)	Kommunister (%)
Joe Hills åsikter var:						
mycket sympatiska	26	43	69	29	54	84
ganska sympatiska	59	49	31	56	46	16
både/och, varken/eller	7	6	0	9	0	0
osympatiska	8	2	0	6	0	0
Summa	100 (N=69)	100 (N=47)	100 (N=13)	100 (N=38)	100 (N=57)	100 (N=19)

Ju längre ut på vänsterkanten man befann sig desto starkare sympati kände man för Joe Hills åsikter både i teater- och läsmediet (sign nivå 0,1%).

De allra flesta bland skolungdomen fann Joe Hill "sympatisk". De som hade vänsterpolitisk åskådning fann honom dock mer sympatisk än övriga och tyckte också i fler fall att hans åsikter föreföll sympatiska och att de kände sig besläktade med honom.

Kritikerna om försöken till distans i uppsättningen

Kritiken har uppmärksammat ensemblens försök till avpersonifiering och allmängiltighet. Henrik Sjögren har bara goda ord att säga om rollgestaltningen. "Det är skönt att se hur manér och schabloner liksom skalas bort och den artistiska personligheten ren och oförfalskad får verka ut mot publiken. /---/ Därför är det bara att konstatera att aktörernaär bättre än sitt genomsnitt och solidariskt räkna upp dem: /---/ De står en för alla och alla för en."(KvP 22.11.69) Om man sätter tro till denne kritiker är det alltså inte den distans som dåligt spel kan åstadkomma, som har presterats för åskådarna.

"Av någon anledning tycks aktörerna ha instruerats att hålla sina roller på märkbar distans. Niels Dybeck, som där /i rättegångsavsnittet/ hade Joe Hills roll (den växlade innehavare under föreställningen) markerade snarare än spelade den. På så sätt engagerar man knappast någon åskådare."(Jarl W Donnér, SDS 22.11.69)

Några recensenter uttrycker mer tydligt ett tänkbart skäl till de distansmedel man uppmärksammat: "Joe Hill var uttalat fientligt inställd till all form av hjältedyrkan, all form av centrerat intresse kring sin person. Solidaritet inom arbetarklassen, organisationen, var det viktiga för honom. Dessvärre måste jag i så fall säga, att Lennart Olsson, eller gruppens, försök att fullfölja avpersonifieringstanken går så långt att det bäddar för missuppfattningar och utslätning."(Hans-Axel Hom, DN 22.11.1969)

"Som regissör för sin grupp på Malmö stadsteater har också Lennart Olsson sorgfälligt undvikit all identifiering. Det är snarare Joe Hill som idé än människa han ställer upp till beskådande, och i ett sådant betraktelsesätt kan det väl sägas vara fullt i sin ordning att låta den konkrete Joe Hill symboliseras av en hatt, som passar lika bra på den ene skådespelaren som den andre, man eller kvinna.
Såtillvida stämmer det ju också med Joe Hills begrepp om jämlikhet och solidaritet att en rad skådespelare får fasettera huvudrollen, men man får ett begrepp om hur mycket dramatik och spänning som går förlorad mellan hattbytena, när regissören håller fast rollen i en person som med Niels Dybeck i rättegångsscenerna eller Åke Jörnfalk i finalen, trots att infallsvinkeln här som i övrigt är hårt distanserad på referatets nivå." (Swen Svensson i SkD 22.11.69)

Inlevelse

Två frågor, litet olika formulerade, ställdes om mottagarnas inlevelse.

"Tyckte du att du levde med i det som skildrades när du såg föreställningen/läste texten?"

Tabell 30 Inlevelse 1. Den procentuella fördelningen för SSU- och MAK-gruppen resp för skolungdomen efter medium.

	SSU- och MAK-gruppen(N=122)		Skolungdomen(N=293)	
	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
	Totalt(Män)	Totalt(Män)	Totalt	Totalt
Ja	85 (100)	88 (56)	53	87
Nej	15 (0)	12 (44)	47	13
Summa	100 (100)	100 (100)	100	100
	(N=68) (N=36)	(N=86)(N=62)	(N=157)	(N=136)

Läsarna levde mer med i vad som skildrades, efter vad de själva tyckte, än vad teaterbesökarna tyckte sig ha gjort (sign nivå 0,1% för skolungdomen).

Sammanlagt var det emellertid fler som svarade "Ja" än "Nej". Det var teaterbesökarna inom skolungdomen som låg lägst ifråga om inlevelse liksom ovan beträffande "känslomässig påverkan av visorna" och "omnämnande av någon visa". Kan sjungandet av sånger som man inte riktigt kunde stämma in i stött bort och bidragit till upplevelsen av distans?

Dagspressens kritiker om uppsättningens "fängslingsgrad"

Pressen (22.11.69) skiljer sig starkt i sin bedömning av uppsättningens fängslingsgrad. Aftonbladet (Allan Fagerström): "Inget öga kan vara torrt vid sången om solidaritet". Svenska Dagbladet (Urban Stenström): "Det är aldrig lätt att fylla stora scenen i Malmö med ett innehåll som håller publiken trollbunden. Här har det lyckats." Kvällsposten (Henrik Sjögren): "För min egen del vill jag inte dölja att jag blev om inte frälst så starkt gripen." Sydsvenska Dagbladet (Jarl W Donnér): "Frågan är om föreställningen över huvud taget förmår engagera en publik." Dagens Nyheter (Hans-Axel Holm): "Den den sista kampsången sjungs, då med glöd i blick, tycker jag att jälva glöden ser ut som ett historiskt dokument. /---/ Jag tycker det är ett magert utbyte."

Frågan ställdes till åskådare och läsare:

"Levde du med i vad som skedde eller iakttog du hela tiden föreställningen/texten Joe Hill utifrån?"

Tabell 31 Inlevelse 2. Den procentuella fördelningen för SSU- och MAK-gruppen resp för skolungdomen efter medium.

	SSU- och MAK-gruppen		Skolungdomen	
	Teaterbesökare (%) Totalt(Män)	Läsare (%) Totalt(Män)	Teaterbesökare (%) Totalt	Läsare (%) Totalt
Iakttog utifrån	23 (18)	21 (21)	56	20
Både/och	44 (47)	14 (16)	27	26
Levde med	33 (35)	65 (63)	17	54
	(N=68) (N=36)	(N=86)(N=62)	(N=157)	(N=136)

Läsarna inneslöt sig själva i båda fallen mer än teaterbesökarna som i fler fall betraktade det hela distanserat (sig nivå 0,1% för båda grupperna försökspersoner).

Många av socialdemokraterna bland teaterbesökarna upplevde en både/och-känsla, vilket kanske varit skådespelargruppens avsikt att de skulle göra. Sambandet kvarstår för gruppen ur SSU och MAK, när blott männen räknas.

Kanske beror teaterbesökarnas mer distanserade iakttagelse på teaterensemblens försök att bryta identifikationen med personen Joe Hill, med det individuella och personligt speciella i hans öde. Det förekom en rad sådana "distansskapande" effekter, t ex sättet att annonsera de olika sångerna och scenerna, tidsomkastningen, de ovan beskrivna hattbytena, presentationen av domstolsavsnittet på olika dokumentarisk nivå, försök att ge perspektiv på vad som just framställts, osv.

Läsarnas aktivitet vid läsningen med att själva föreställa sig det beskrivna skeendet, kan ha medverkat till samma grupps inlevelse i verket. "Och vad som sker på stora scen...", säger regissören Lennart Olsson (i intervjun med Håkan Hede) "... det är ju en enorm distansering ... nu hjälper vi ju till själva i distanseringen genom att inte tillhandahålla för publiken möjligheterna att /.../ leva sig in i, leva intimt med en rollfigur, individer. Vi förnekar kategoriskt den möjligheten. Och det vet vi ju att vi där frånhänder oss en relation till publiken." (Håkan Hede, 1969, sid 8f)

För männen inom gruppen ur SSU och MAK är sambandet mellan läsmediet och inlevelse signifikant (på 0,1%-nivån), men det var till skillnad från skolungdomen fler teaterbesökare som helhjärtat levt med i skildringen än som iakttagit förloppet utifrån.

Nuupplevelse

Nuupplevelsen mättes genom frågan:

"Fick du en känsla av att det som skildrades i föreställningen/texten hände i nuet eller upplevde du det som en berättelse om något som hänt en gång i det förflutna?"

Ingen större skillnad kunde påvisas vare sig mellan medium eller mellan SSU- och MAK-gruppen å ena sidan och skolungdomsgruppen å den andra. En något övervägande del av försöksgrupperna tyckte att de fått en känsla av att det hela hände i nuet.

Nu- och dåkänsla korstabulerades med uppfattningen av verket som "starkt" eller "svagt" enligt utslagen på sjugradig skala. För skolungdomens del blev fördelningarna följande:

Tabell 32 Samband mellan nu- och dåupplevelse(radvariabel) och uppfattningen av verket som starkt eller svagt(kolumnvariabel). Den absoluta fördelningen för skolungdomsgruppen efter medium.

	Skolungdomen							
	Teaterbesökare				Läsare			
	"Starkt"	Både /och varken/eller	"svagt"	Summa	"starkt"	Både/och varken/el.	"svagt"	"S:a
Känsla av att det hände i nuet	35	23	14	72	46	13	1	60
Känsla av att det hände i det förflutna	22	22	23	67	23	17	5	45
Både/och	5	11	2	18	19	8	1	28
				(N=157)				(N=133)

De teaterbesökare som ansett sig ha fått en känsla av att det hela utspelades i nuet menade också i högre grad än övriga att upplevelsen av verket som helhet var "stark" (sign nivå 1%). Man skulle kunna tänka att för läsarna "dåupplevelsen", en distinkt uttalad upplevelse av något som en gång hänt, skulle knytas till en stark upplevelse av texten. Något sådant samband har här inte kunnat påvisas.

IV Värdering och handlingsimpuls

Upplevelsen av verket som helhet bedömdes mera positivt av läsarna både inom gruppen ur SSU och MAK och inom skolungdomsgruppen (de beskrev det som "bra", "intressant", osv, se ovan, diagram 1 och 2). Skolungdomen upplevde personen Joe Hill som mera "sympatisk" (enligt markering på skalan) när de läste texten än när de såg honom gestaltad på teatern (se ovan diagram 3). Också vad Joe Hill stod för kan tänkas ha inverkat på värderingen.
För SSU- och MAK-gruppens del var det dock här ingen skillnad.

Värdering av huvudpersonens åsikter

"Fann du Joe Hills åsikter på det hela taget sympatiska eller osympatiska?"

Tabell 33 Värdering av Joe Hills åsikter. Den procentuella fördelningen för skolungdomsgruppen efter medium.

	Skolungdomen	
	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Ja, mycket sympatiska	27	46
Ja, ganska sympatiska	56	50
Både/och, varken/eller	10	2
Ganska osympatiska	5	2
Mycket osympatiska	2	0
	(N= 157)	(N= 136)

Fler läsare bland skolungdomen tyckte att Joe Hills åsikter var sympatiska än vad teaterbesökarna tyckte (sign nivå 1%). För gruppen ur SSU och MAK var förhållandet det omvända. 98 % teaterbesökare (N=122) resp 72 % läsare (N=86) inom gruppen ur SSU och MAK tyckte att hans åsikter var sympatiska.

Värdering av strukturen

Omkastning av tidsföljden

"I föreställningen/texten berättades det om Joe Hills död innan hans liv skildrades. Tyckte du om denna omkastning av tidsföljden?",

Tabell 34 Värdering av strukturen. Den procentuella fördelningen av SSU- och MAK-gruppen resp skolungdomen efter medium.

	SSU- och MAK-gruppen		Skolungdomen	
	Teaterbesökare (%) Totalt(Män)	Läsare (%) Totalt(Män)	Teaterbesökare (%) Totalt	Läsare (%) Totalt
Ja	64 (70)	34 (37)	57	40
Nej	28 (21)	27 (27)	31	37
Vet inte	8 (9)	11 (13)	12	7
Indifferent	0 (0)	29 (23)	0	16
Summa	100 (100)	100 (100)	100	100
	(N=122)(N=62)	(N= 86)(N=36)	(N=157)	(N=136)

Det var fler teaterbesökare som tyckte om omkastningen än läsare (och förhållandevis fler inom gruppen ur SSU och MAK än bland skolungdomen. Sign nivå 0,1% för skolungdomarna liksom för gruppen ur SSU och MAK. Sambandet kvarstår för de senare vid beräkning med endast männen inom gruppen.) Kanske var arkebuseringen (först i fonden och sedan framme vid rampen) mera effektfull på teatern. Ovan visade det sig att teaterbesökarna i något högre grad fastnade för slutavsnittet. Fler läsare än teaterbesökare var emellertid indifferenta eller odeciderade.

När det frågades efter motiveringar till valet, angav de läsare som betecknat sig som indifferenta följande skäl: "Jag brukar ändå alltid läsa slutet först"; "jag har läst om Joe Hills död tidigare"; "van vid omkastning från film".

Teaterpubliken motiverade sina positiva intryck av strukturen så:

"Kan leva med mer"; "kommer in i det med en gång"; "läcker effekt"; "började och slutade med arkebuseringen. Sluten cirkel"; "spännande att se vad som or-

sakade slutet"; "uppläggningen smälter väl ihop med ämnet"; "man gick och hoppades på något"; ville veta vad som ledde till hans död".

Svaren gällde i många fall "inlevelse och spänning" och den teatermässiga effekten.

Läsarna motiverade sina positiva värdering av strukturen:

"Väcker intresse att fortsätta läsa"; "vill veta varför"; "får en annan syn på det hela"; "det blir ödes-stämning".

En negativ värdering motiverades både av läsare och teaterbesökare med:

"Mer spännande annars"; "tog bort spänningen"; "man visste att han skulle dö" (7 teaterbesökare och 4 läsare); "blev så rörigt" (teaterbesökare); "tyckte ej om första scenen, helt oberörd av den" (teaterbesökare); "man måste bilda sig en uppfattning om hans liv först" (läsare); "vill ha kvar 'det bästa' till sist" (läsare).

Frågan är om inte collageskaparna avsett just detta: att spänningen på "slutet" ("det bästa") skulle tas bort för att istället styra in på "vad som orsakade slutet".
Nedan kan man lägga märke till att teaterbesökarna bland skolungdomen hade märkbart svårare att få sammanhang i Joe Hill.

Förekomst av överraskningsmoment

"Hände det någon gång under läsningen att du stötte på något överraskande, något som du inte väntade dig på grund av det som hänt tidigare?"

Tabell 35 Upplevelse av överraskning. Den procentuella fördelningen på SSU- och MAK-gruppen resp för skolungdomen efter medium.

	SSU- och MAK-gruppen				Skolungdomen	
	Teaterbesökare (%)		Läsare (%)		Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
	Totalt	(Män)	Totalt	(Män)	Totalt	Totalt
Ja	9	(11)	45	(48)	25	43
Nej	91	(89)	55	(52)	75	57
Summa	100	(100)	100	(100)	100	100
	(N=68)	(N=62)	(N=86)	(N=36)	(N=157)	(N=136)

Förloppet på teatern upplevdes tydligen som mer följdriktigt i tätare överensstämmelse med det förväntade, än vid läsningen. (Sign nivå 0,1% för såväl skolungdomen som gruppen ur SSU och MAK, även vid beräkning med enbart männen inom den senare gruppen.) Teaterns medel att distansera upplevelsen uppfattades inte som chocker. Det var istället läsarna som tyckt sig stöta på fler överraskande moment. De hade t ex bitit sig fast vid att Joe Hill inte ville berätta om sin skottskada. Domstolens handlande förvånade. Teaterbesökarna menade, att sångerna klippte av handlingen och överraskades av att arbetarna började sjunga sånger, när de var som mest deprimerade.

Förekomst av döda punkter

En effekt som de överraskade inslagen, förvåningen över handlingens utveckling, skulle kunna tänkas ha, vore att hålla uppmärksamheten vid liv. En fråga om detta ställdes:

"Blev du någon gång uttråkad av föreställningen/texten?"

Tabell 36 Upplevelse av döda moment. Den procentuella fördelningen för skolungdomen efter medium.

	Skolungdomen	
	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Ja	50	27
Nej	50	73
Summa	100 (N=157)	100 (N=136)

Det visade sig att det var läsarnas intresse som bäst hölls vid liv (sign nivå 0,1% för skolungdomen). Inom teatergruppen var utslaget fifty-fifty. För SSU- och MAK-gruppens del kan signifikans inte påvisas, men "Nej"-svaren dominerade oavsett medium (88 % nej bland teaterbesökarna och 77 % nej bland läsarna). Fängslingsgraden måste betecknas som tämligen hög. Bland skolungdomen tycks dock läsmediet lämnat minst utrymme för falnande intresse.

Precisering av värderingen

"Vad av det följande tycker du att Joe Hill gav dig?"
Fördelningen över de fasta svarsalternativen blev följande:

Tabell 37 Precisering av värderingen. Den procentuella fördelningen inom SSU- och MAK-gruppen resp skolungdomen efter medium.

	SSU- och MAK-gruppen(N=208)				Skolungdomen(N=323)	
	Teaterbesökare (%)		Läsare (%)		Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
	Totalt	(Män)	Totalt	(Män)	Totalt	Totalt
Avkoppling	35	(39)	48	(50)	31	45
Underhållning	49	(53)	51	(48)	54	54
Information	73	(75)	83	(84)	72	92
Konstupplevelse	34	(31)	16	(19)	17	14
Känsloupplevelse	70	(81)	84	(89)	52	81
Stimulans till engagemang	63	(69)	77	(77)	35	52
	(N=122)	(N=62)	(N=86)	(N=36)	(N=157)	(N=136)

Läsarna tyckte sig i fler fall ha fått "Information" (sign nivå 0,1%) än teaterbesökarna inom motsvarande grupper. Läsarna ledde också ifråga om "Känsloupplevelse (sign nivå 0,1%) samt i någon mån i fråga om "Avkoppling"(sign nivå 1%) och "Stimulans till engagemang" (sign nivå 5%). "Underhållning" hade båda grupperna fått i lika hög grad. "Konstupplevelse" fick männen inom gruppen ur SSU och MAK i något fler fall på teatern än vid läsning, men "Information,avkoppling och stimulans till engagemang" sade sig läsarna inom den totala gruppen ur SSU och MAK ha fått i högre grad än motsvarande teaterbesökare - liksom läsarna inom skolungdomsgruppen. Något samband mellan "underhållning" och "information" eller mellan "underhållning" och "stimulans till engagemang" kan emellertid inte påvisas inom denna delundersökning.

Lennart Olsson talar i intervjun med Håkan Hede om en svår balansgång: "därför att vi ville inte riktigt ställa upp i ett rent agitatoriskt sammanhang". Henrik Sjögren i Kvällsposten kallar ändå uppsättningen för "ett socialistiskt frälsningsmöte". Kanske beror detta på "att materialet kring Joe Hill är så fruktansvärt suggestivt. Jag menar det som sker honom och allt det där", som Lennart Olsson säger. Kanske är det därför som den nakna lästexten blir mera engagerande?

Läsarna, särskilt bland skolungdomen, tyckte således att de fick ut mer av Joe Hill på nästan alla variabler (mer information och avkoppling, starkare känsloupplevelse och stimulans till engagemang). Teaterbesökarna tyckte dock bättre om verkets struktur (uppbruten kronologi).

Som argument mot tidsomkastningen anfördes av teaterbesökarna bl a att "det blev rörigt". Ett skäl till läsarnas positiva värdering av verket kan ha varit

att de haft lättare att få sammanhang i texten än åskådarna under teaterföreställningen (se också ovan under iakttagelsefrågorna).

Impuls att gå med i kamprörelse

"Fick du lust att vara med i en kamprörelse för bättre villkor för arbetarna, när du såg föreställningen/läste texten Joe Hill?"

Då det inom gruppen ur SSU och MAK visade sig att många redan ansåg sig vara med i en dylik kamprörelse, blev svaren för deras del ointressanta.

Tabell 38 Impuls att gå med i en kamprörelse. Den procentuella fördelningen för skolungdomen efter medium.

	Skolungdomen	
	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Ja	32	53
Nej	68	47
Vet inte	0	0
Summa	100 (N=157)	100 (N=136)

Fler personer hade enligt egen bedömning fått en handlingsimpuls i textinnehållets riktning av läsningen än av teaterbesöket (sign nivå 0,1%).

Identifikation och handlingsimpuls

På frågan "Kände du dig besläktad med Joe Hill?" svarade ungefär hälften av teaterbesökarna och lika stor procent av läsarna bland skolungdomen "Ja". Detta kunde tänkas medföra, att den grupp som kände släktskap, kanske något slag av identifikation, med Joe Hill antingen tog detta som ett alibi för att fly bort från verkligheten och dess problem eller tvärtom väcktes till vilja att engagera sig i vardagen efter de linjer Joe Hill dragit upp.

För att utröna om det fanns något positivt eller negativt samband mellan "känsla av släktskap med en person i verket" och "stimulans till engagemang" jämfördes svaren på identifikationsfrågan med utslagen på frågan "Fick du lust att vara med i en kamprörelse för bättre villkor för arbetarna när du såg/läste 'Joe Hill'?"

Tabell 39 Identifikation med Joe Hill och stimulans till engagemang. Den absoluta fördelningen vid korstabulering för skolungdomen inom respektive medium.

	Teaterbesökare (antal) Engagemang				Läsare (antal) Engagemang			
Identifikation:	Ja	Nej	Vet ej	Summa	Ja	Nej	Vet ej	Summa
Ja, hela tiden	15	9	0	24	15	6	0	21
Ja, vid något tillfälle	23	37	1	61	28	15	1	44
Nej	9	54	1	64	28	38	1	67
Vet inte	2	6	0	8	0	4	0	4
				N=157				N=136

De teaterbesökare och läsare bland skolungdomen som menade att de inte vid något tillfälle känt sig besläktade med Joe Hill, ville i lägre grad än övriga engagera sig i kamp för arbetarnas villkor. De flesta som känt viss identifikation med Joe Hill stod däremot inte främmande för att gripa till handling. Detta gällde båda medierna (sign nivå 0,1% för teaterbesökarna och 1% för läsarna). Identifikation tycks i det här fallet inte ha lett till eskapism och känsla av befrielse från ansvar för verkligheten. Det finns emellertid inom båda medierna en liten grupp personer som känt släktskap med Joe Hill utan att vilja ställa upp aktivt på arbetarnas sida. Den enskildes skäl kan här vara många. En förklaring som ligger nära är den att man identifierat sig med Joe Hill i någon annan egenskap än folkledarens, kanske t ex med Joe Hill som vissångare. En rad andra förklaringar kan emellertid vara lika giltiga. Man kan t ex ha ansett att dagens Sverige inte som Joe Hills Amerika behöver en stark arbetarrörelse.

Så få bland skolungdomen hade företagit någon handling som de ansåg hade förorsakats av upplevelsen att det inte var meningsfullt att relatera manifesterad handlingsimpuls till deras politiska hemvist. Istället valdes en fråga med hypotetisk formulering för en sådan jämförelse:

"Om du hade levat på den tiden och själv varit arbetare, tror du att du då skulle ha ställt upp på Joe Hills sida?" ("nej, troligen inte" och "nej, absolut inte" är nedan sammanslaget)

Tabell 40 Politisk preferens och engagemang för Joe Hills sak. Den procentuella fördelningen vid korstabulering för skolungdomen inom respektive medium.

	Teaterbesökare(N=130)			Läsare(N=115)		
	Borgerliga (%)	Socialdem. (%)	Kommunister (%)	Borgerliga (%)	Socialdem. (%)	Kommunister (%)
Skulle ha ställt upp på JH:s sida						
Ja, absolut	40	41	62	49	42	68
Ja, troligen	48	55	31	42	51	21
Nej	8	2	0	7	2	0
Vet inte	4	2	7	2	5	11
Summa	100 (N=70)	100 (N=47)	100 (N=13)	100 (N=39)	100 (N=57)	100 (N=19)

Den stora skillnaden gick mellan de bland skolungdomarna som hade kommunistiska sympatier och övriga. De som framför andra partier föredrog Vänsterpartietkommunisterna menade i betydligt högre grad än övriga att de skulle ha ställt upp på Joe Hills sida (sign nivå 0,1% för läsarnas del).

Kommentar

När det gäller att gripa till handling i en kamprörelse, som präglades av de revolutionära åsikter som Joe Hill stod för, menade Joe Hills sympatisörer, både på höger- och vänsterkanten, att de inte tvekade att ställa upp på Joe Hills sida. Identifikation och känsla av sympati med Joe Hill som person, tycks i detta fall inte ha lett till en känsla av befrielse från verklighetens problem och flykt från det egna ansvaret utan tvärtom vara ganska tätt kopplat till vilja att gripa till handling.

Önskan att få veta mera

"I föreställningen/texten fick man reda på en del om vad Joe Hill gjorde och sade. Skulle du vilja veta mera om vad Joe Hill tänkte för sig själv?"

86% av gruppen ur SSU och MAK och 70 % av skolungdomen svarar "Ja". Det var båda grupperna främst läsarna (91 % läsare mot 79 % teaterbesökare inom gruppen ur SSU och MAK resp 74 % läsare mot 65 % teaterbesökare bland skolungdomen) som ville veta mera (ej sign). Läsarna ansåg sig visserligen ha fått mer information ur verket än teaterbesökarna (se ovan), men de kanske ändå saknat den fyllighet i utformningen som den sceniska gestaltningen gav.

Önskan att uppleva något liknande

"Skulle du vilja se fler föreställningar/läsa fler texter av samma slag som Joe Hill?"

87 % av gruppen ur SSU och MAK svarade "ja". Teaterbesökarna var något mera positiva än läsarna (sign nivå 5 %).

69 % av teaterbesökarna och 89 % av läsarna bland skolungdomen (sign nivå 0,1%) vill se fler föreställningar av samma slag resp läsa fler texter av samma slag.

Önskan att uppleva detsamma på nytt

"Skulle du vilja se föreställningen/läsa texten igen om ett år?"

Tabell 41 Önskan att se/läsa verket på nytt. Den procentuella fördelningen för SSU- och MAK-gruppen resp skolungdomen efter medium.

	SSU- och MAK-gruppen		Skolungdomen	
	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Ja, mycket gärna	50	63	26	44
Ja, ganska gärna	28	29	36	38
Vet inte	9	3	2	9
Nej, ganska ogärna	13	2	19	7
Nej, mycket ogärna	0	3	17	2
Summa	100	100	100	100
	(N= 62)	(N= 36)	(N=157)	(N=136)

Läsarna vill hellre uppleva Joe Hill på nytt än teaterbesökarna. Detta gällde både för skolungdomen (sign nivå 0,1%) och för männen/inom gruppen ur SSU och MAK (sign nivå 5%).

Önskan att möta Joe Hill i det andra mediet

"Skulle du vilja (till teaterbesökarna) läsa en bok om Joe Hill?/(till läsarna) se en pjäs om Joe Hill spelad på teatern?"

Tabell 42 Önskan att möta personen Joe Hill i det andra mediet. Den procentuella fördelningen för skolungdomen efter medium.

	Skolungdomen	
	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Ja, mycket gärna	32	67
Ja, ganska gärna	44	27
Vet inte	3	2
Nej, ganska ogärna	16	2
Nej, mycket ogärna	5	2
Summa	100 (N=157)	100 (N=136)

Läsarna bland skolungdomen ville hellre se en teatergestaltning, än teaterbesökarna inom samma försöksgrupp ville läsa en bok om Joe Hill. Ändå var det läsarna som visat sig vara mest nöjda med sin upplevelse. Den positiva hållningen både till att läsa fler texter av samma slag, möta samma text på nytt och att se en teaterversion har sannolikt sin grund i läsarnas höga värdering av sin upplevelse.

1.3 SAMMANFATTNING

I teatermediet

noterades inga större skillnader från läsmediet beträffande iakttagelsen av förloppet. De skolungdomar som mött Joe Hill på teatern mindes en refräng ur en kampvisa bättre än motsvarande läsargrupp.

Teaterbesökarna inom arbetarkommunen och socialdemokratiska ungdomsförbundet bedömde IWW-rörelsen i högre grad än motsvarande läsargrupper som reformistisk. Vidare ansåg de att dess mål främst var att skapa "solidaritet mellan oorganiserade arbetare". Möjligen kan teatersituationen med de unisona kampsångerna och uppmötandet för att kollektivt följa spelet om Joe Hill bidragit till att åskådarna i salongen fäst sig vid IWW-rörelsens element av solidaritet.

I teatermediet var det andra avsnitt man lagt på minnet än i läsmediet. Ett fysiskt övergrepp från polisens sida mot en sittstrejk var ett avsnitt som teaterbesökarna

I läsmediet

kunde man märka en tendens att minnas citat ur texten bättre än i teatermediet. Detta gällde både gruppen ur SSU och MAK och skolungdomen.

Viktigare är kanske att läsarna haft lättare att få sammanhang i texten än teaterbesökarna i föreställningen. Detta gällde främst skolungdomen, som hade vana vid den tryckta texten som medium.

Läsarna inom gruppen ur SSU och MAK uttryckte sig liksom läsarna och teaterbesökarna bland skolungdomen mera allmänt. Rörelsen verkade enligt deras mening för "bättre villkor för arbetarna (etc)".

Jämförelsevis långa och faktabemängda avsnitt som Joe Hills förhör med det kvinnliga vittnet, kalendern med årtal och historiska händelser samt rapporten till guvernören i Kalifornien ingick däremot

Teatermediet

fastnat för. Den påtagliga konfrontationen, när den ena arbetaren efter den andra släpades bort, kan ha bidragit till att avsnittet kommit att verka starkast från scenen.

Det var också teaterbesökarna som mest nämnde den sång som arbetarna sjöng medan de fördes bort, och andra av Joe Hills visor. Slutbilden med arkebuseringen av Joe Hill var också en effektiv scen på teatern. Gruppen ur SSU och MAK fäste sig inte bara vid dödsskottet utan också vid Joe Hills stilla uppläsning av sitt testamente strax före slutet.

Generellt tycks det som om teaterbesökarna valt för stunden spännande moment, medan läsarna fäst sig vid avsnitt som är viktiga för hela händelseutvecklingen.

Den person som teaterbesökarna främst fäst sig vid var Domaren. Detta gällde både gruppen ur SSU och MAK och skolungdom. Domaren var den person som i hela andra akten och även i en del av den första in-

Läsmediet

i läsarens minnesbild av skeendet. I samtliga fall illustrerades de händelser som berättades på ett eller annat sätt på teatern. Kanske upplevdes denna dubbelhet som störande för berättelsernas innehåll och hämmande för mottagarnas fantasi. Läsarna hade bättre möjlighet att koncentrera sig på berättelsernas innehåll. Fängelsescenen och strejkmötet liksom förhöret med det kvinnliga vittnet har med hjälp av läsarnas fantasi blivit tungviktiga.

Visorna i allmänhet utan urskiljande av någon viss sång nämndes av läsarna, när de tillfrågades om vilka delar av verket de lagt på minnet. Detta tyder på att visorna ansågs vara värda bekantskap också utan musik till.
Skolungdomen bland läsarna fäste sig också vid Joe Hills testamente, en liten prosadikt, som han läste upp för sina vänner, innan han skulle avrättas.

Läsarna bland skolungdomen hade memorerat avsnittet, då polisen hindrade arbetarna från att hålla tal från en låda. Man kan få ett intryck (liksom i Rättegången mot LeRoi Jones) att ingripande mot yttrandefriheten upprör starkast i läsmediet, som ju bygger på ordet. Teatern har andra medel till sitt förfogande.
Läsarna kommer också ihåg andra småscener eller moment under rättegången som inverkat på händelseutvecklingen för Joe Hills del. Vittnesförhöret med gossen Martin, som redogjorde för dråpet på den affärsman Joe Hill anklagades för att ha bragt om livet, var en sådan situation av avgörande betydelse. Läsarna hade också fäst sig mera vid Joe Hill som person.

Teatermediet

tog den centrala position på scenen, där han liksom en annan domare, nämligen Leon Kapp i Rättegången mot LeRoi Jones, satt uppe på ett podium. Även Kapp tilldrog sig åskådarnas intresse.

Läsmediet

De personer som gjort intryck på läsarna var de båda vittnena Martin Morrison och Viola Healy. (Att intresse för en person väcker intresse för vissa delar av verket och tvärtom förekommer också i andra delundersökningar.)

Vad beträffar denna delstudie tycks det ha varit så att vägen till teaterbesökarnas upplevelse gått via åskådarens känsla av närhet och kontakt i rummet.
Teaterpubliken hade lägre samstämmighet i sina svar än läsarna, vilket kan tolkas så att teatermediet är det "svalare" mediet, som lämnat mottagarna större frihet i tolkningen. För att teaterbesökarna skulle få ut något av verket krävdes aktivitet från deras sida.

Läsarens upplevelse har betingats av verkets förmåga att intressera och engagera honom så pass mycket att han kopplat på sin inlevelse och fantasi. Genom ett aktivt läsande har han i detta fall utvunnit en hel rad positiva erfarenheter ur verket och beskrivit det som "intressant", "spännande", "underhållande", "händelserikt", "klart", "starkt" mm i högre grad än teaterbesökarna som sett motsvarande verk spelas. Läsarna har ansett stämningar, nyanser och rörlighet i verket vara väsentliga ting för upplevelsen av verket som helhet betraktat.

Begripligheten var en mera väsentlig faktor i teaterbesökarnas än i läsarnas beskrivning av sin upplevelse av helheten. Teaterbesökarna har lagt mera vikt vid lättfattligheten och klarheten.

För läsarnas del ingår angelägenhetsgrad (skolungdomen), sannolikhet och aktualitet (SSU och MAK) i den för de båda försöksgrupperna gemensamma starkaste faktorn, som angav verkets verklighetsnärhet och förnuftsmässighet.

Personen Joe Hill uppfattades mycket likartat av medlemmar av arbetarkommunen och socialdemokratiska ungdomsförbundet, antingen man läst om honom eller sett honom gestaltad på teatern. Man hade också en mera tydligt positiv ställning till honom än skolungdomen. Detta tyder på att man redan före mötet med verket haft en positiv inställning till Joe Hill, som sedan konfirmerats vid läsning resp teaterbesök. Man kan ha haft en starkare önskan

Friheten att tolka och färgsätta Joe Hills person efter egen önskan tycks ha varit större vid läsningen än under teaterföreställningen. I denna text förekommer inte någon närmare personbeskrivning, vilket kan ha medfört att läsarna blev mindre styrda än teaterbesökarna, vilka hela tiden hade en faktisk gestaltning framför ögonen. Gruppen ur SSU och MAK tycks ha haft en starkt positiv förhandsinställning till Joe Hill, som slagit igenom i båda medierna. Bland skolungdomen var det emellertid läsarna som fått en

Teatermediet

att om möjligt uppfatta honom som ett ideal. Bakgrundsvariablerna inverkade så att bilderna av Joe Hill blev olika. Männen inom gruppen ur SSU och MAK beskrev honom som "intelligent", "stark", "klok", "ansvarsfull" och "behärskad". Skolungdomen såg honom istället som en "varmhjärtad", "sympatisk", "aktiv" och "djärv" revolutionär.

Läsmediet

betydligt mer positivt laddad upplevelse av Joe Hill som person.

Läsarnas uppfattning av Joe Hill präglades för båda grupperna av en faktor som uttryckte ansvar, klokhet och behärskning.

Teaterbesökarna bland skolungdomen bedömde verket som mer"tendentiöst" än läsarna. Teaterbesökarna hade emellertid svårare än läsarna att avgöra hur pass neutralt hållen framställningen av Joe Hill och hans handlande egentligen var. Flertalet inom båda grupperna bland skolungdomen uppfattade den som tendentiös.

Den tryckta versionen av Joe Hills person och liv uppfattades av skolungdomen som mer "trovärdig" än gestaltningen. Teaterbesökarna var osäkra på vad de skulle tro.

När det som här gällde fakta i ett mål, tycktes skådespelarnas patos eller försök till saklighet i rollen som sanningsvittne inte ha samma betryggande tillförlitlighet som det som stod skrivet i bok.

De som observerat ett budskap i verket bland skolungdomen formulerade detta i termer av att "arbetarna har det fortfarande dåligt och bör få större rättigheter" eller att "samhället är orättvist, jämlikhet bör införas". Hela 41 % av teaterbesökarna inom gruppen ur SSU och MAK och 21 % av läsarna svarade istället "solidaritet, hålla ihop, organisera sig, hålla samman i fackföreningsrörelsen, sammanhållning i strejker", vilket tyder på att de fattat budskapet som en personlig uppmaning till upprustning inom de egna leden, medan skolungdomen uttytt det som incitament till förändring av samhället i stort i riktning mot större jämlikhet för arbetarklassens bästa.

Man hade inom samtliga grupper ansett att verket Joe Hill hade ett budskap till människor "i vår tid". 91 % av gruppen ur SSU och MAK och 78 % av skolungdomen hade den uppfattningen. Att det var läsarna inom skolungdomsgruppen som mer än teaterpubliken tyckte att verket hade något ärende, kan t ex bero på att de själva tyckte sig ha fått ut mer av verket (mer om detta nedan).

Teatermediet

Visorna hade inte sällan en känslomässig påverkan på mottagarna enligt deras egen utsago. Inom gruppen ur SSU och MAK är det i allmänhet teaterbesökarna som starkast upplevt känslodimensionen hos visorna. Detta gällde särskilt kampsånger som "Det är kraft i vårt förbund" och "Om jag någonsin skall strida" samt sånger med medryckande melodier som "Närmare knog till Dig", "Trampen" och "Ta-ra-bom".

Läsmediet

Läsarna inom gruppen ur SSU och MAK ansåg sig ha påverkats mer än teaterbesökarna av en visa som "Solidaritet i döden". Denna sjöngs allt svagare medan luften tog slut i fängelsescenen, en scen som också mera nämnts av läsarna. Läsarna inom såväl gruppen ur SSU och MAK som skolungdomsgruppen hade fått den starkaste upplevelsen av "Prästen och slaven", och de små historierna "Mr Block" och "Casey Jones". Bland skolungdomen var det för det mesta läsarna som fått den starkaste känsloupplevelsen. Det rena textinnehållet i visorna var tydligen av sådan karat att det väl kunde mäta sig med ett musikaliskt framförande.

Vid karakteristiken av visorna var det teaterbesökarna som i högre grad än läsarna tyckte att visorna var "glada". Hos de teaterbesökare, hos vilka auditiva element kunde spåras, präglades upplevelsen mer än för andra av rikedom på "handling", "nyanser" och "poesi", överhuvudtaget av större komplexitet i upplevelsen. De teaterbesökare som tagit intryck av de sjungna visornas suggestion fick t ex också ett fylligare intryck av miljö och social bakgrund.

Däremot var det läsarna som tyckte att visorna var mera "politiska", "spefulla" och "informativa".

Teaterbesökarnas upplevelse kännetecknades av ett distanserat iakttagande för skolungdomens del. De tyckte också bättre än läsarna om distansskapande effekter som den kronologiska omkastningen. Det var dock teaterbesökarna inom gruppen ur SSU och MAK som känt sig mest besläktade med Joe Hill som person. Tolkningen av honom var ganska lika för teaterbesökare och läsarna inom skolungdomsgruppen visade på olika sätt att de levde med i det som skildrades mer än teaterbesökarna. Denna inlevelse kom att vara av betydelse för den aktiva tillägnelsen av verket. Det var också läsarna som associerade friare till fenomen utanför verket. De hade uppenbarligen inte känt sig så bundna vid det givna som teaterbesökarna.

Teatermediet

sare, men det var gruppen ur SSU och MAK i teatersalongen som lockats till något som liknar identifikation med Joe Hill i hans mellanhavande med myndigheterna.

Det var teaterpubliken inom gruppen ur SSU och MAK, som helst ville möta fler verk av samma slag. 87 % av hela gruppen ur SSU och MAK hade dock inget emot liknande upplevelser. De tyckte emellertid som ovan visats, att verket var mer "intressant", "spännande", "klart", "underhållande", "känslomässigt" och "handlingsrikt" på teatern.

Läsmediet

Inom skolungdomsgruppen var det tydligt att det var läsarna som värderade verket mest positivt. De ansåg sig ha fått mer "avkoppling" och "information" samt starkare "känsloupplevelse" och "stimulans till engagemang". Underhållning hade däremot båda grupperna fått i ungefär lika hög grad. Gruppen ur SSU och MAK blev inte lika ofta uttråkade av teaterföreställningen som av läsningen. De mötte emellertid i likhet med skolungdomen fler överraskande moment än vid läsningen och levde med i skeendet mer än läsarna. Det var mest läsarna i skolungdomsgruppen som menade att Joe Hills åsikter var sympatiska.

Fler personer fick en impuls av läsningen än av teaterbesöket till handling i textinnehållets riktning. Detta gällde skolungdomen. (Då gruppen ur SSU och MAK i så många fall räknade sig som medlemmar av en kamprörelse, blev frågan ointressant för deras del.) Handlingsimpulsen tycks för läsarnas del bottna i ökad information i förening med ett känsloengagemang.

Bland skolungdomen var det däremot läsarna som betydligt hellre ville göra liknande erfarenheter. Båda grupperna läsare kunde också i fler fall tänka sig att möta verket Joe Hill på nytt efter något års tid. Trots att läsarna visat sig nöjda med sin upplevelse, skulle de inte ha något emot att också se verket på teatern. Teaterbesökarna hade svalare lust att möta verket igen ens i den tryckta textens form.

Läsmediet har i fallet Joe Hill förmedlat mer information till mottagarna än teatermediet. Läsarna har fått sammanhangen mera klara för sig, vilket givit dem klarare minnesbild av skeendet, stimulerat dem till engagemang i textinnehållets riktning och väckt en önskan att möta verket igen. De har dragit ut linjerna från Joe Hill i verkligheten och associerat till företeelser de själva varit med om mera fritt än teaterbesökarna.

Teaterbesökarna har fäst sig vid för stunden spännande moment, som fysiska övergrepp, och situationer där personer konfronterades med varandra, medan läsarna fäst sig vid avsnitt som var viktiga för hela händelseutvecklingen. Läsarna har t ex inte som teaterpubliken väjt för längre faktarapporter.

Vägen till en stark upplevelse hos teaterbesökarna har i denna delstudie gått över åskådarens känsla av närhet och kontakt i rummet, dels med det som sker på scenen och dels med de andra åskådarna i salongen. Då salongen till stor del var fylld av organiserade socialdemokrater, tycks detta ha inverkat på den enskilde åskådarens upplevelse. Han tolkade huvudpersonen och hela verkets ärende i en riktning som närmade sig det socialdemokratiska partiprogrammet i högre grad än vad den enskilde läsaren gjorde. Han mindes bättre en refräng i en kampvisa osv och hade inget emot tanken på att möta fler verk av samma slag.

Läsarnas upplevelse har betingats av verkets förmåga att intressera och engagera dem så att de levt sig in i verket och kopplat på sin fantasi. De har ansett stämningen, nyanserna och rörligheten i verket vara väsentliga ting för upplevelsen av Joe Hill. Verkets angelägenhetsgrad och sannolikhet hör också till de allra starkaste faktorerna i deras upplevelse. De har känt större tilltro till förloppet i skildringen och i lägre grad än teaterbesökarna misstänkt det för att vara tendentiöst ihopsatt.

När det som i detta fall gäller fakta i ett mål, tycks skådespelarnas engagemang som sanningsvittnen inte ha samma betryggande tillförlitlighet som det som står skrivet i en bok. Friheten att tolka Joe Hills person efter egen önskan tycks dock ha varit större vid läsningen än då man sett honom gestaltad på teatern. Detta har inneburit, att man haft större möjligheter att tolka in sin egen idealbild av mannen som skall förändra världen i Joe Hills person vid läsningen av texten.

Ytterligare en mediaskillnad skall här tas upp, då Joe Hill är den enda delstudien som innehåller musikaliska inslag.Visorna uppskattades i många fall väl så mycket av läsarna (som hade bättre koncentration på deras starka innehåll)

men hos de teaterbesökare hos vilka auditiva element i upplevelsen kunde spåras, präglades helhetsupplevelsen mer än för läsarna av rikedom på poesi, nyanser och handling. De fick också fylligare intryck av miljö och social bakgrund, över huvud taget större komplexitet i upplevelsen än andra.

2 COLLAGET "SMÅ TING TILL NÖJE OCH UPPBYGGELSE"

2.1 MATERIAL

Collaget bestod av fyra delar med olika författare: Anton Tjechovs Jägarn, Bertolt Brechts Historier om herr K, Bengt Ahlfors´, Claes Anderssons och Johan Bargums Arkeologi samt Pawel Fialas Hur man för ett söndagssamtal. Delarna presenterades både i teaterföreställningen och läsversionen i nämnd ordning. Textunderlagen var identiska med undantag för Jägarn, där novellen lästes medan en dramatisering spelades. Vid fältundersökningen fick dock en mindre grupp läsa en edition av Collaget (i allt övrigt lika) med novelltexten Jägarn ersatt med textunderlaget till teateruppsättningen. Detta genomfördes för att få besked om var eventuella skillnader i upplevelse uppstod a) mellan läsning av novellen och läsning av dramatiseringen eller b) mellan läsning av dramatiseringen och bevistande av teaterföreställningen. Utfallet meddelas nedan.

2.2 FÖRSÖKSPERSONER

För besök på teaterversionen av Collaget valdes 100 elever ur andra ringen vid Österportskolan i Ystad och för läsning av texten 100 elever med motsvarande linjesammansättning ur andra ringen vid Ekenässkolan i Eslöv. Ystadgymnasisterna såg föreställningen i december 1969 och 97 av dem intervjuades inom en vecka efteråt. Eslövsungdomarna fick texten med sig att läsa hemma före viss dag i april 1970, och 98 av dem intervjuades också inom en vecka efter sista möjliga dag för läsningen. Svarsprocenten var således inom försöksgrupperna för teaterbesökarna 97 % och för läsarna 98 %. I Eslöv fick ytterligare 20 andraringare läsa texten i en version där Tjechovs novell Jägarn var ersatt av dramatiseringen (som spelades i Ystad) men som i övrigt var oförändrad. 13 av dessa intervjuades också under samma villkor som de övriga utan att det särskilt markerats att deras text på något sätt var avvikande. Sammanlagt intervjuades alltså i Eslöv 111 personer.

Ålder

De intervjuade var nästan arton år (födda i genomsnitt 1952). Då läsarna intervjuades några månader senare under läsåret än teaterbesökarna, kom de att i genomsnitt vara något äldre än dessa. (Enligt aritmetiska medelvärdet var läsarna 17,8 år och teaterbesökarna 17,5 år.)

Kön och andra bakgrundsvariabler

Eftersom grupperna valdes på nämnda sätt är det naturligt att inga mera betydande skillnader mellan deras bakgrundsvariabler förekom (t ex beträffande

ålder, kön, vårdnadshavarens yrke och skolutbildning, vana vid /attityd till/ intresse för att se teater och att läsa böcker, politisk uppfattning mm).

Man var på båda hållen något mer intresserade av läsning av skönlitteratur än av att se teater. (18 % uppgav sig vara mycket intresserade av teater, 53 % ganska intresserade, 25 % något intresserade och 4 % helt ointresserade. 36 % sade sig vara mycket intresserade av läsning, 43 % ganska intresserade, 17 % något intresserade och 4 % helt ointresserade.) Att läsintresset var större än teaterintresset kan hänga samman med ovana vid teatermediet. Både Ystad och Eslöv är småstäder utan fast teaterensemble. Ystad betjänas av Riksteatern, men Eslövsborna har i gengäld närmre till Malmö-teatrarna. Endast 19 % såg scenteater så ofta som 1 gång/månad men 45 % 4 ggr/år eller mer enligt egen beräkning. 65 % såg dock TV-teater åtminstone två ggr i månaden, varav 34 % minst en gång/vecka. De flesta läste 2-3 skönlitterära böcker i månaden (39 % en eller färre, 49 % 2-5 st). Läsargruppens mediavana motsvaras för teatergruppen av TV-teatervana (mätt i frekvens lästa böcker resp åskådade teaterföreställningar).

Förhandsinställning

Frågan ställdes:
"När du i skolan fick reda på att du skulle deltaga i ett experiment se teater/läsa en text, var du då positivt eller negativt inställd?"

77 % av teaterbesökarna och 88 % av läsarna var positivt inställda (sign nivå 5 %). Teaterbesökarna hade den större spridningen över svarsalternativen. Fler personer svarade att de var "mycket positiva" men det fanns också bland dem en liten grupp, som svarade att de var "ganska negativa". Scenteater var för försökspersonerna ett mer ovanligt medium än den skönlitterära boken, vilket kan ha haft viss betydelse för förhandsinställningen. Läsarna som fick texten att läsa hemma på fritid var tydligen inte alltför negativt inställda. Vid naturliga val kan man räkna med en relativt positiv förväntan, som man ogärna vill gå miste om genom det artificiella i en undersökningssituation.

2.3 JÄGARN

Material. Jämförelse mellan novell och drama

Novellen liksom dramat handlar om ett kort möte mellan en man och en kvinna. Han är jägare och hon mjölkerska. Det visar sig så småningom under deras samtal att de blivit sammanvigda en gång när mannen varit intill medvetslöshet berusad. Kvinnan gör försök att hålla mannen kvar men misslyckas. De har olika inställning till tillvaron och för helt skilda liv.

Dramatiseringen följer novellen mycket nära. Ofta är hela meningar direkt överflyttade. De båda versionerna är textmässigt ungefär lika långa.
Lästexten omfattar 1708 ord fördelade på 156 meningar och speltexten 1617 ord på 181 meningar. (Mening definieras här som "syntaktisk enhet avslutad av stort skiljetecken".) Det är alltså i genomsnitt längre meningar i lästexten (10,9 ord per mening) än i speltexten (8,9 ord per mening). Speltexten närmar sig mera talspråket i ordformer och puls. Lästexten består av ett beskrivande och berättande kontinuum med dialoginslag. Lästextens längre meningar kan hypotetiskt tänkas resultera i en lugnare rytm i upplevelsen.

Meningslängden varierar enligt följande:

Tabell 43 Lästextens och speltextens meningslängd för dialog resp övrig text fördelad över sidorna i de båda texterna.

	Lästexten		Speltexten	
	Dialog	Övrig text		Dialog
Sid	antal ord mening	antal ord/mening	Sid	antal ord/mening
1	4,0	11,8	1	8,3
2	9,1	5,4	2	11,4
3	17,9	-	3	9,3
4	12,9	4,0	4	7,5
5	8,5	8,5	5	5,8
6	3,0	15,0		
	M = 11,3	M = 10,3		M = 8,9

Meningar i lästextens dialogpartier är i genomsnitt något längre (11,3 ord/mening) än i övriga delar (10,3 ord/mening). Detta är kanske något överraskande men beror på de fylliga skildringar, som kvinnan och mannen ger varandra av sina liv. Novelldialogen står det övriga novellspråket närmare än speltextens dialog.

Lästexten börjar med en skildring med inströdda hälsningsord och kontaktförsök i direkt anföring.

När dialogen mellan kvinnan och mannen sväller och i viss mån övertar berättartextens funktion, växer också meningarnas längd. Övriga meningar kortas i motsvarande mån men blir åter längre i slutet av berättelsen, när det direkta talet mest bär fram avskedsfraser. Jämförelse med Din stund på jorden visar den olikheten att meningarna i speltextens dialog där är genomsnittligt längre än meningarna i lästextens dialoginslag.

I det följande görs en jämförelse mellan textunderlagen; där presenteras parallellt vissa utsnitt ur novellen och dramat enligt nedanstående skiss. Utsnitten är uppställda i den kronologiska följd de har i novellen/dramat. Valet av gränser mellan delarna och sätt att beteckna dem är gjort på grundval av analys av innehållet. De utgör i procent (dialog + övrig text resp dialog + scenanvisningar) av den totala volymen text:

Tabell 44 Den procentuella delen av verkets total som åtta för de båda medierna gemensamma avsnitt utgör.

Speltext		Lästext	
1	16 %	1	14 %
2	14 %	2	23 %
3	18 %	3	19 %
4	7 %	4	8 %
5	14 %	5	9 %
6	3 %	6	3 %
7	6 %	7	6 %
8	5 %	8	9 %
Summa:	83 %	Summa	91 %

1 Inledande avsnitt
2 Kvinnans förslag och mannens svar
3 Mannens berättelse om sitt liv
4 Kvinnan ber mannen stanna hos henne
5 Kvinnan påpekar att de är gifta
6 Mannen intresserar sig för kvinnans liv
7 Kvinnan frågar mannen om hans nya käresta
8 Avskedet

Om istället för dramats totala textmassa föreställningens fulla speltid valts som utgångspunkt hade sannolikt procentsatserna förskjutits något.

Viktigt att märka i nedanstående exposé är att dramatexten är författarens verk och att förekomsten av "scenanvisningar" ingalunda garanterar att dessa följts i uppsättningen. Dramatexten är emellertid avskriven direkt från regimanuskriptet, med regissörens strykningar och smärre redigeringar införda. (Det ansågs inte här vara av intresse att göra någon jämförelse mellan urtexten och den varsamma bearbetningen som användes i den undersökta uppsättningen. Det viktiga var att beskriva skillnader och likheter mellan läs- och speltexten i det skick de förekom i undersökningen.) Samma varning - om än given med mindre emfas - gäller i princip regissören Ulf Grans kommentarer till sitt regimanuskript, vilka införts nedan.

Parallellreferat av åtta partier inom lästext och uppsättning

1 Inledande avsnitt

Karakteristik av mannen

Uppsättning:

Skådespelaren som kreerade mannens roll var blond, barhuvad och iklädd en "rysk" broderad skjorta och stövlar. Han satt nästan hela tiden vid bordet mitt på scenen, vänd mot publiken.

Mannen tecknade en bild av sig i en replik riktad till kvinnan: "När jag sitter till häst, på jakten, först över hindren, så tittar de fina damerna på mig. /---/ Seså, för satan, gråt inte, titta på den tusan till karl du fått till man" (självkarakteristik).

Skådespelaren var något över tjugo år. I uppsättningen av pjäsen var mannen redan från början installerad inne i stugan vid ett bord. En motsvarighet till novellens inledande beskrivning av mannen och hans hund på jakt kommer när mannen talar om sitt behov av frihet. Då reste han sig och gick omkring - "för första gången" (enligt regissörens anteckning).

Lästext:

"I kanten av en skogsröjning kommer med lättjefullt vaggande gång en högväxt smalaxlad man i fyrtiårsåldern sakta släntrande, iklädd röd skjorta, ett par gamla lappade herremansbyxor och stora stövlar. Han driver långsamt vägen fram. Till höger grönskar röjningen, till vänster sträcker sig ända bort mot horisonten ett gyllene hav av mognad råg ... Han är röd och genomsvett. På hans vackra ljuslockiga huvud sitter käckt en vit skärmmössa, uppenbarligen en gåva av någon generös herreman. Över axeln hänger en jaktväska, i vilken en orrtupp ligger nedkörd. Mannen håller i händerna en dubbelbössa med spända hanar och iakttar med kisande ögon sin gamla magra jakthund som springer före nosande i buskarna."

Karakteristik av kvinnan

Uppsättning:

Kvinnans beteende beskrivs i scenanvisning:
"Kvinnan står bredvid honom med en mjölkkruka och en stor kopp. Kvinnan säger: 'Skulle ni inte dricka litet mjölk, det skulle göra er gott."

Mannens karakteristik av henne: "Jag har råkat på en hygglig tös /---/

Lästext:

Kvinnans beteende beskrivs av berättaren:
Bredvid honom står som vuxen ur jorden en blek kvinna i trettiårsåldern med skära i handen. Hon försöker se honom i ansiktet och ler skyggt. /---/ Pelageja följer efter. De går tysta tjugu steg. /---/ Pelageja står still

När jag kommer blir jag väl mottagen och när jag inte kommer, springer du inte efter mig."
Scenanvisning: "Hon häller förtjust i åt honom."

Regianvisning av Ulf Gran: "Hon har plats till vänster nästan hela tiden. Han i mitten. Hon har stått och väntat länge" (före första repliken).

på samma fläck och ser efter honom ... Hon ser hans skuldror röra sig, den käcka nacken, den lättjefullt vårdslösa gången och hennes ögon fylls av sorg och smekande ömhet ... Hennes blick glider över mannens magra, högvuxna gestalt, smeker honom kärleksfullt ... /---/ Blek och orörlig som en staty står hon där och insuper med blicken girigt varje hans steg."

Relationen mellan mannen och kvinnan enligt sceneriet

Uppsättning:

I uppsättningen stod eller gick kvinnan och pysslade medan mannen redan från början satt i centrum riktad mot publiken. Så småningom medan han beskrev sin syn på äktenskapet började han vandra omkring. När kvinnan sedan berättade om byn satt hon och sydde medan mannen satt och lyssnade.

Lästext:

I novellen ber kvinnan mannen slå sig ned:
"Ni kunde väl sitta ner ett tag, vila litet.
/---/
Sitta? Kan jag väl ... säger Jegor i likgiltig ton och väljer ut en liten plats mellan ett par unggranar. Vad står du för? Sätt dig du med.
Pelageja slår sig ned en smula på avstånd mitt ute i solgasset."

I dramat däremot, som utspelas i inomhusmiljö, har mannen kommit till byn i berusat tillstånd (därav kvinnans erbjudande om mjölk), vilket ger anledning för mannen att beklaga sig över huvudvärk och resonera litet om sin arbetsgivare frontalt utåt mot publiken: "När han sätter igång och dricker måste han hänga med, ingen får lov att stå över." Regissören berättar: "Vi försökte få det till ett problem för jägaren." Regianvisning: "Han svepte undan mjölken och hon lyckades nätt och jämt ta den innan den föll." Senare när kvinnan börjar gråta, blir han mindre tvär och ber:

I novellen liksom i dramat säger mannen att han bara kommer till byn, när han är full. När de båda möts denna gång är det i novellen inte inne i byn de möts och det är heller ingenting som tyder på att mannen skulle vara berusad.

I novellen sitter mannen och kvinnan på marken under samtalet. Den beskrivning som ges av deras rörelseschema är koncentrerad till början och slutet av novellen.

"Ge mig lite mjölk." Regi: "Han vill inte ha någon egentligen."

2 Kvinnans förslag och mannens svar

Uppsättning:

Regianvisning "Lång paus".

Det var så länge sen ni var här. Sista gången var just efter nyår. Då var ni också ... inte bra. Nej, nej, jag vill inte förebrå er något. - Ni skällde på mig och slog mig, och sen gick ni ... Sen har jag väntat och väntat. På kvällen, när jag har slutat arbetet, ställer jag mig i fönstret, jag tittar och väntar.
- Men vad vill du jag skall göra här hos dig?
- Ingenting, ingenting särskilt, Ni skulle vara här, skulle finna på det ena och det andra. Ni är ju husbond i alla fall, ni skulle gå omkring i huset - eller också skulle ni vila er. Vi skulle prata."

(Regissörens anvisning till det följande: "Han försöker verkligen förklara. När han misslyckas med formuleringen, drämmer han i med starka ord.")

"-Vad skulle vi två tala om? Jag är van vid ett annat liv. Att bo här med dig, i den här byn, bland bönder, aldrig. Jag har vant mig vid annat. Jag vill ha säng med rena lakan och

Lästext:

"- Det var längesedan jag såg er, Jegor Vlasytj ... säger Pelageja och betraktar ömt jägarns axlar och skuldror som rör sig. Ända sen ni var in till oss i stugan och drack vatten i påskas har jag inte sett er ... Ni kom inom ett slag då i påskas, fast Gud vet hur det var - ni var full ... Ni gormade och slogs och sen gick ni. Och jag har väntat och väntat ... Nästan stirrat ögonen ur mig, så har jag väntat på er ... Åh, Jegor Vlasytj, Jegor Vlasytj! Kunde ni inte komma in någon gång.
- Vad ska jag hos dig och göra?
- Ja, inte för något särskilt förstås, bara ändå, sådär ... Det är ju ändå erat hus och hem ... Titta till det lite, hurdant där är, och så ... Ni är ju husbond i alla fall ... Nej men har man sett då, har ni inte skjutit en liten orrtupp, Jegor Vlasytj. Ni kunde väl sitta ner ett tag, vila lite. /---/ Två minuter går under tystnad.
- Ni kunde väl komma in någon gång, säger Pelageja lågt.
- Varför då? säger Jegor med en suck, tar av skärmmössan och torkar sin röda panna med ärmen. Det behövs väl inte. Titta in lite emellanåt skulle ju bara vara att dra ut på det hela och kollra bort dig, och att bo i byn för jämnan skulle jag aldrig stå ut med ... Du vet ju själv att jag är bortskämd. Jag vill ha säng och gott te och fint samspråk ... Allting måste jag ha fint, men där

gott te och samtal, riktiga samtal, som leder till någonting ... Men att leva i den här smutsen skulle jag inte stå ut med en dag. Om de tvingar mig att bo här, sätter jag eld på stugan eller tar livet av mig. Du känner mig. När jag var barn, var jag redan så."

i byn hos dig är bara fattigt och nerrökt ... Jag skulle inte kunna leva en dag där. Ifall det bleve en sådan förordning, om man nu skulle tänka sig det, att jag ovillkorligen skulle vara tvungen att bo hos dig så skulle jag antingen sätta eld på stugan eller bära hand på mig själv. Jag är bortskämd från barndomen och det är inget att göra åt det."

3 Mannens berättelse om sitt liv hos Herr Dmitrij Ivanytj

Uppsättning:

"Hos vem är ni nu?" (regi: "Hon har fattat att han inte har det särskilt bra.")
"- Hos herrn, Dimitri Ivanovitj. - Jag håller hans bord med vilt och så. Han tycker det är trevligt att ha mig." (regi: "Han känner hennes kritik.")
"- Ert arbete är det inte mycket bevänt med, Jegor Vlasytj. Det är sånt som är förströelse för folk, men för er är det precis som ett yrke, ett riktigt arbete.
- Du är för dum, du begriper ingenting." (regi: "Här började han gå omkring".) "Du har aldrig förstått och kommer aldrig att förstå vem jag är. Du tar mig för en som inte uträttar någonting själv, att jag är lättsinnig. Men för dem som förstår det är jag den bäste skytten i distriktet. Hos herrn talar man om det. Det har till och med stått om mig i tidningen. Det finns inte någon karl, som går upp emot mig, när det gäller jakt. Men bondearbete mår jag illa av ... det är inte av slöhet och inte av högfärd, jag har alltid varit sån. Det jag tycker om är en bössa och hundar.

Lästext:

"- Och var bor ni nu någonstans?
- Hos herrn, Dmitrij Ivanytj, som jägare. Jag håller hans bord med vilt och så ... Ja, han tycker det är trevligt att ha mig.
- Erat arbete är det inte mycket bevänt med, Jegor Vlasytj ... Det är ju sånt som är förströelse för folk, men för er är det precis som om det vore ett yrke, ett riktigt arbete ...
- Det där begriper du inte, dumma kvinna, säger Jegor och blickar drömmande upp i himlen. Från det du född blev har du aldrig begripit och kommer aldrig att kunna begripa vad slags karl jag är ... Du tror att jag är en tokig människa på villovägar; men för dem som förstår något, så är jag den bäste skytten i hela distriktet. Herrskapena vet det och de har till och med skrivit om mig i en tidskrift. Det finns inte någon människa som kan jämföras med mig när det gäller jakt ... Och om jag känner avsmak för era lantliga sysslor så beror det varken på bortskämdhet eller stolthet. Från tidigaste barndomen ska du veta har jag ju aldrig hållit på med något annat än bössor och hundar. Tar man bössan ifrån mig, så griper jag

Utan bössa tar jag till ett metspö ... om jag inte har något metspö använder jag händerna." (Regissören: "försöker köra jargong") "Jag förstår mig på hästar också. Jag klarar mig fint på marknaden. Jag kan hästhandlarknepen. Ser du när en bonde fått smak på jakt och hästar, då är det slut med plogen för honom. När en man har känt hur det är att vara fri, kan man inte komma åt honom mer. Det är ungefär som när en godsherre får i huvudet att han ska göra teater eller måla, han får aldrig benen på marken igen, han är förlorad. Du är bara en bondkvinna, du kan inte förstå. Och sånt, det måste man kunna förstå."(Mannens replik är enligt regissören "uppdelad i många olika försök")
- Jag förstår, Jegor Vlasytj."(regi: "Hon förstår att han är förlorad")
"- Du förstår inte, du lipar.
- ... jag gråter inte."

till fiskedonen och tar man fiskedonen så använder jag händerna. Ja, och så har man ju förtjänat lite på hästhandel, hållts på marknaderna när man haft pengar, och du vet själv att går en bonde in för jakt eller hästar så blir det allt ajöss med plogen. Låter man en gång människan nosa på friheten så får man henne inte ifrån den sen. Alldeles som när en herreman går och blir skådespelare eller nån annan sorts konstnär, sen går det inte för honom mer att vare sig bli tjänsteman eller godsägare. Ett kvinnfolk som du förstår ju inte något, men detta måste man förstå.
- Jag förstår, Jegor Vlasytj.
- Verkar mest som om du inte förstår när du tänker börja lipa ...
- Jag ... jag lipar väl inte ... säger Pelageja och vänder sig bort."

I dramat finns mycket få scenanvisningar. Regissören tolkar replikernas innebörd. Frågan är sedan om skådespelarna med sina röster och kroppar förmår bära fram till publiken just den tolkning som regissören eftersträvat.

Tjechov analyserar knappast någonstans i novellen personernas repliker eller handlingar utan redovisar bara ord, pauser, mimik.

4 <u>Kvinnan ber mannen stanna hos henne någon gång. Mannen svarar med att tala om hur olika de är.</u>

<u>Uppsättning</u>:

"- Jegor Vlasytj, stanna hos mig en dag. Vi har varit gifta i fem år och aldrig varit tillsammans som man och hustru.(regi: "Hon frågar inte för egen räkning utan för att hjälpa honom".)

<u>Lästext</u>:

"Ni kunde väl åtminstone pröva på och komma till mig,olyckliga, om också bara någon enda liten dag. Det är tolv år redan sen jag blev gift med er ... och inte en enda gång har det varit någon

- Man och hustru - vi kan inte leva tillsammans. Det är bara till namnet som vi är man och hustru. Jag är en galning för dig och vet du vad jag anser om dig? Du är en stackars mjölkerska som aldrig har sett någonting. Man och hustru. Jag är en fri man, lycklig. Och du är en arbeterska, en som aldrig rätar på ryggen. Man och hustru."

kärlek mellan oss! Jag ... lipar inte ...

- Kärlek, muttrar Jegor och krafsar sig på handen. Det kan väl inte bli nån kärlek. Det är ju bara till namnet som vi är man och hustru eller är det inte så kanske? Jag är en vildman för dig, och du är en enkel kvinna för mig som ingenting begriper. Är vi något par vi? Jag fri, bortskämd, obunden och du, en arbeterska, en fattiglapp i bastskor som lever i smuts och aldrig rätar på ryggen. Jag vet om mig själv, att gäller det jakt så är jag den främste av alla, och du ser med medlidande på mig ... Vad är det för slags par?"

5 <u>När kvinnan påpekar att de är gifta, återupplivar mannen hennes minne av hur de blev vigda</u>.

<u>Uppsättning</u>:

"- Men vi blev vigda."(regi:"Hon vet att hon inte bör säga det.")
"- Har du glömt hur det gick till? Greve Sergej Pavlytj var avundsjuk därför att jag är bättre jägare än han. Han söp mig full, i en hel månad. Vodka och vin. Och du vet hur jag är, när jag är full. De kan få mig till vad som helst, till och med till att byta religion. Så gick det till,när de gifte bort en jägare med en mjölkerska. Men du märkte väl för helvete att jag var full?"(regi:"direkt attack, han vill nu pressa ner henne - då hon kommit i närheten av att erbjuda honom ett alternativ") "...Varför gick du med på det? ... Du är inte livegen, du kunde neka. Men förstås är det inte så illa för en mjölkerska att ha en jägare till man. Nå, sprick av det då. Gråt, för helvete, gråt. Greven fick

<u>Lästext:</u>

"- Men vi är ju vigda, Jegor Vlasytj, snyftar Pelageja.
- Inte med vilja vigda ... Har du kanske glömt det? Utan tack vare greve Sergej Pavlytj ... och dig ... Avundsjuk för att jag skjuter bättre än han söp greven mig full med vin i en hel månad och en som är full kan man inte bara viga utan till och med omvända till en annan tro. Av hämnd gifte han bort den druckne med dig ... Jägarn med lagårdspigan. Du såg att jag var drucken, varför gifte du dig då med mig? Du är ju inte någon livegen, du kunde ha satt dig emot det. För lagårdspigan är det förstås en lycka att bli gift med en jägare, men man ska väl ha litet omdöme i alla fall. Nu ser du vad du får lida och gråta. Greven fick nånting att skratta åt, men du gråter ... och kör huvet i väggen ..."

något att skratta åt - du gråter.
Gråt, kör huvudet i väggen! (regi:
"Hon gråter")

6 Mannen intresserar sig för kvinnans liv

Uppsättning:

"- Säg mig, (regissörens kommentar: "skrattet /efter kvinnans berättelse om livet i byn/ befriar honom och han vågar fråga") vad lever du av?
- Jag arbetar hos de andra. På vintern tar jag ett barn från hittebarnshuset och föder upp det med flaska.

(Han låter en smula skamsen och medlidsam.)
- Ja."

Lästext:

"- Vad lever du på för något? frågar han och flyttar ögonen från änderna till Pelageja.
- Nu går jag ute på arbete; men på vintern tar jag ett barn från hittebarnhuset och föder upp det med flaska. En och en halv rubel i månaden betalar de.
- Så ...
Åter tystnad."

7 Kvinnan frågar mannen om hans nya käresta

Uppsättning:

"- Jag har hört att ni har byggt en stuga åt Akolina. - - Då är det väl hon som har ert hjärta?
- Kärleken är som vinden, vet du, den blåser vart den vill. Nu måste jag gå. Tack för mjölken.
- När kommer ni till byn?
- Det tjänar ingenting till."(regi: "Han plockar fram geväret och gör sig i ordning att gå.") "När jag är nykter, kommer jag inte, och en drucken har du inte mycket glädje av. Jag är elak, när jag är full.
Farväl.
- Farväl, Jegor Vlasytj."
(Regissörens tolkning: "På slutet ser han henne som en människa, med förståelse och inte ovänligt men med klart avstånd.")

Lästext:

"- Dom säger att ni har byggt en stuga åt Akulina, säger Pelageja.
Jegor tiger.
Då är det väl hon då som har ert hjärta...
- Sådan är din lycka, det är ödet ... säger jägarn, och han sträcker på sig. Du får tåla dig, stackare. Men farväl, jag har pratat länge nog nu ... Jag ska hinna till Boltovo före kvällen ...
Jegor stiger upp, sträcker på sig och slänger bössan över axeln. Pelageja reser sig.
- Och när kommer ni till byn? frågar hon sakta.
- Tjänar inget till. På nykter kaluv kommer jag aldrig och en drucken får du inte mycket glädje av. Jag är elak när jag är full ... Farväl.
- Farväl, Jegor Vlasytj ..."

8 Avskedet

Uppsättning:

"Han stannar obeslutsam i dörren, går tillbaka in till henne, som inte släppt honom med ögonen. Han närmar sig, ger henne något och går snabbt ut.(regissören:"när han markerat att han inte tänkte vara kvar och framför allt inte leva som gift och när hon insett att han gått, då kunde han kosta på sig att ha litet dåligt samvete och - som en av honom själv som otillräcklig upplevd gest - ge henne en rubel. Rubeln är alltså ett stillsamt symboliskt uttryck för förståelse - fast utan förbindelse - för hennes situation.")
Hon följer honom från dörren med ögonen. Hon går efter mjölkkrukan och har glömt att hon har något i handen. (regi:"Hon reagerar neutralt, klassmedvetet - problemen finns ju kvar, trots att rubeln är en stor slant.")
- Han gav mig en rubel."
I föreställningen kunde kvinnan inte så som i lästexten följa mannen tills han försvann i fjärran. I stället gick hon tillbaka in och det var kvinnan med mannens gåva som bildade slutvinjett.

Lästext:

"Jegor sätter skärmmössan på nacken, lockar på hunden och fortsätter sin väg."
Kvinnan står i novellen och ser efter honom.
"Som kände han denna /kvinnans/ blick stannar han och ser sig om ... Han står tyst, men på hans ansikte och de lätt höjda axlarna ser Pelageja att han vill säga henne något.
Skyggt går hon fram till honom och ser på honom med bedjande ögon.
- Här har du, säger han, till hälften bortvänd.
Han ger henne en nött rubel och går raskt därifrån.
- Farväl, Jegor Vlasitj! säger hon och tar mekaniskt emot rubeln.
Han går framåt den långa vägen som ligger likt en sträckt rem ...
/---/
Så börjar den röda färgen på hans skjorta smälta samman med byxornas svarta, stegen skönjs inte mer, hunden går inte att särskilja från stövlarna. Endast skärmmössan är synlig, men ... plötsligt tar Jegor tvärt av åt höger i röjningen och mössan är försvunnen in i grönskan.
- Farväl, Jegor Vlasytj, viskar Pelageja och reser sig på tå för att ännu en gång åtminstone få se den vita mössan."

Skillnaden mellan avsnitten i lästext och uppsättning

Vad som finns med i novellen men saknas i pjäsen, som utspelas inomhus, är inte bara perspektivet ut när mannen försvinner i slutscenen utan också ett par små naturackord inne i de bådas samtal. Om man studerar vilken funktion dessa inslag har som avledande och atmosfärskapande moment i helheten, kan man emellertid finna motsvarigheter till dem i pjäsen.

Uppsättningen

börjar med att ingenting händer på ett tag, vilket ger åskådaren tillfälle att se på mannen, som sitter med huvudet i händerna och kvinnan som tyst står bredvid utan att våga säga något. Så säger hon försiktigt: "Skulle ni inte dricka litet mjölk, det vore bra." Detta avsnitt med erbjudandet av mjölk är inte med i novellen, men ger samma typ av mjuk start som i lästexten.

Tystnaden i rummet mellan dem behöver inte påpekas för åskådarna, som har hela teatersalongen som resonansbotten för tystnaden.

Mellan kvinnans gråt över deras misslyckade äktenskap och mannens fråga vad hon livnär sig av, behövs något avledande moment, något slag av paus. I pjäsen åstadkommes denna genom att Pelageja berättar om livet i byn:"För hans /mannens/ del en sorts kontroll av att han handlat rätt, som lämnat byn." säger Ulf Gran om uppsättningen.

Inledningsord i lästexten:

"Het och kvav förmiddag. På himlen inte minsta lilla moln. Det av solen svedda gräset ser bedrövligt ut, hopplöst; även om det blir regn kommer det aldrig mer att grönska ... Skogen står tyst och orörlig som skådade den med sina toppar bort någonstädes eller väntade på något.
/---/
Runtom är tyst, inte ett ljud. Allt levande har gömt sig undan hettan.
/---/
Det blir tyst. Över röjningen kommer tre vildänder flygande. Jegor ser efter dem och följer dem med ögonen ända tills de likt tre knappt skönjbara punkter sänker sig långt bort bakom skogen."

I novellen vittnar naturskildringen om mannens "fria" liv.

Vad som finns med i pjäsen men inte i novellen är kvinnans enligt regissören "eftersinnande" berättelse om livet i byn och om människorna där. Pelageja berättar allvarligt om skrock som folket tror på, vilket ger mannen tillfälle att skratta. "Skrattet befriar honom", enligt Ulf Grans regiexemplar, "och han vågar fråga" kvinnan om hennes levebröd (se ovan). Berättelsen har emellertid också till vissa delar en social funktion.

Uppsättning:

"Kvinnan: /---/ Han tycker bättre om att tappa tre tänder än att sitta tre år i fängelse.
Mannen: Vilka slavar ni är ...
Kvinnan: Ni har inte bott här på länge, Jegor Vlasytj. Ni måste förstå.

Lästext:

I någon mån kanske de rader som ännu inte citerats ur novellen har en motsvarande funktion då det berättas om arbetet, dagsverkarna och hettan som gör att de inte ens orkar sjunga:
"- Kvinnorna i vår by är här på arbete

Vad skulle det ha blivit av hans barn, om han blivit insatt? Och hans sjuka hustru? De hade måst gå och tigga." Regissören menar att kvinnans berättelse för mannens del är "en sorts kontroll av att han handlat rätt som lämnat byn."

och så är jag också med. På dagsverke, Jegor Vlasytj.
/--/
Från ett mejat område kommer sakta sång svävande, men den avbryts redan i början. Det är för hett att sjunga."

Eftersom Tjechov inte utnyttjar författarens möjlighet att resonera om sina personers handlingar och innersta tankar utan såväl i sin epik som dramatik stannar vid att registrera ett skeende, blir dramatiseringen inte mycket olik novellen.

Novellen ger inte många förklaringar och tolkningar utöver det skrivna dramat. En viss natur- och stämningsbeskrivning finns dock i novellen till skillnad från det på den punkten mera avskalade dramat. I uppsättningen tillkommer möjligheten att ersätta de verbala beskrivningarna med spelelement. Varje försök att beskriva den tolkning av replikerna och den atmosfär i rummet som skådespelarna realiserade skulle emellertid bli ungefärlig. Den sceniska gestaltningens teoretiska möjlighet att ege skärpa, och liv åt personerna, att förhöja trovärdighets- och angelägenhetsgraden hos skildringen och därmed nå fram till gymnasisterna i Ystad en viss decemberdag 1969 kan bara konstateras. Hur gymnasisterna menat sig ha uppfattat kvinnan och mannen och avsnittet i dess helhet har beskrivits av dem själva längs närmare hundra variabler. Exakt vad det var i skådespelarnas utstrålning, röst eller rörelsemönster som bidrog till viss effekt kommer däremot inte att kunna kartläggas i denna undersökning.

I <u>Iakttagelse, identifiering och förståelse</u>

Perceptionsfrågor har inte ställts inom denna del av Collaget.

II "Tolkning" - kognitiv tydning och interpretation, även subjektiv (inkluderande fria associationer, kreativt mottagande osv)

Upplevelsen av verket beskrevs av de intervjuade med hjälp av givna ordpar på 35 sjugradiga skalor. Skillnader mellan medierna avtecknade sig på följande variabler:

Diagram 4 Karakteristik av avsnittet Jägarn (N=97 resp 98)

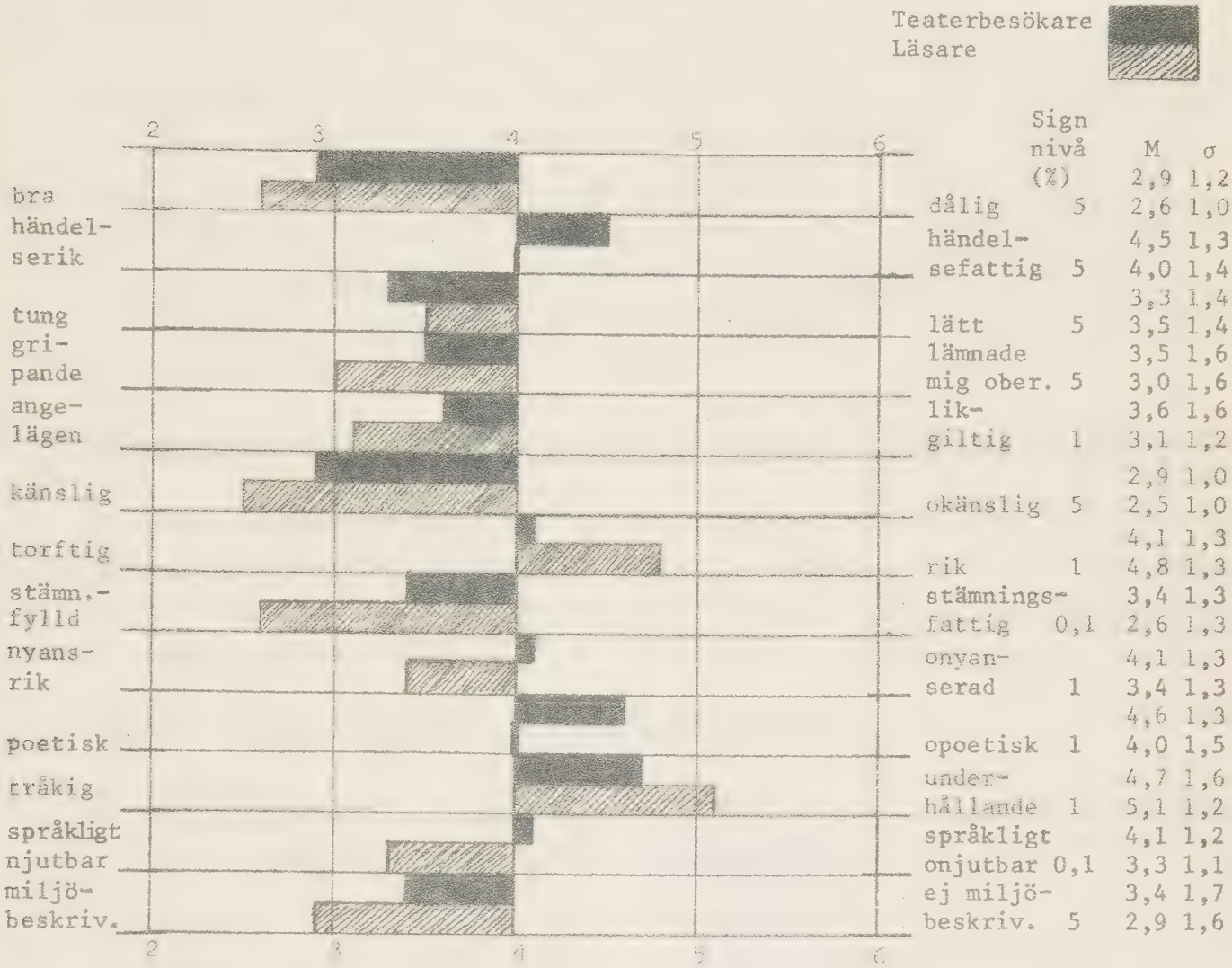

Sammanfattning av skillnader mellan medierna i beskrivningen av verket Jägarn:

Teaterbesökarna menade att teaterversionen var mera "händelsefattig" och "tung".

Även om läsarna inte ansett att det var fyllt av händelser och poesi, så

Läsarnas något mera positiva värdering kan ha sin grund i en upplevelse av avsnittet som mera "känsligt", "gripande" och "angeläget". Dessutom betecknade man det som mer "nyansrikt", "stämningsfullt" och "språkligt njutbart". Man menade

betecknade man det till skillnad från teaterbesökarna inte som opoetiskt och händelsefattigt.

också att det var mera "underhållande" och mindre "tungt" (och med en allmän formulering) mera "rikt". Man framhöll miljöbeskrivningen som en kvalitet.

Nyansrikedomen och stämningen upplevdes bättre av läsaren än av teaterbesökaren. Den lilla gruppen läsare av speltexten följde i detta avseende liksom på ovan redovisade variabler huvudgruppen läsare.

Märkligt är att läsarna och teaterbesökarna karakteriserat avsnittet så likartat och att de trots det magra textunderlaget och den korta speltiden hade samstämmighet på så många variabler. Man tycks i båda medierna ha fått ut något av Jägarn beträffande vad som provisoriskt kan rubriceras som perception (avläst i användningen av karakteriseringsorden "konkret", "klar", "miljöbeskrivande", "gav social bakgrund"), tolkning ("meningsfylld", "aktuell", "sannolik", "tragisk"), värdering ("bra", "intressant"), känsloupplevelse ("språkligt njutbar", "gripande", "spännande", "känslig", "känslomässig", "stämningsfylld") och önskan att möta liknande verk ("angelägen").

Karakteristik av avsnittet Jägarn efter bearbetning med hjälp av faktoranalys.

Faktorerna presenteras för teaterbesökare (N=97) och läsare (N=96) efter den procent av den gemensamma variansen de förklarar. Följande variabler ingick i den starkaste faktorn (som förklarar 32,9 % resp 38,6 % av den för de fem faktorerna gemensamma variansen) för

Tabell 45 Helhetstolkning av verket Jägarn. Faktor 1.

Teaterbesökarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"tråkig-underhållande"	(-.81)	4,7	1,6	"gripande-lämnade mig obe-rörd"	(.77)	3,0	1,6
"bra-dålig"	(.79)	2,9	1,2	"stark-svag"	(.76)	3,4	1,2
"intressant-ointressant"	(.79)	3,0	1,4	"intressant-ointressant"	(.72)	2,7	1,2
"långtråkig-spännande"	(-.75)	4,2	1,3	"bra-dålig"	(.71)	2,6	1,0
"stark-svag"	(.63)	3,6	1,1	"angelägen-likgiltig"	(.71)	3,1	1,2

Teaterbesökarna kopplar värderingsvariablerna "bra-dålig" och "intressant-ointressant" med underhållningsvärde och grad av spänning.

Läsarna uppvisade positiv korrelation mellan värderingen "bra-dålig" och "intressant-ointressant", och uppskattad angelägenhetsgrad och verkets förmåga att gripa.

Den näst starkaste faktorn (som förklarar 22,3 % resp 19,3 % av den gemensamma variansen) innefattade följande variabler för

Tabell 46 Helhetstolkning av verket Jägarn. Faktor 2.

Teaterbesökarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"nära-fjärran"	(.75)	3,7	1,6	"poetisk-opoetisk"	(.66)	4,0	1,5
"verklighetsnära-verklighetsfrämmande	(.73)	3,0	1,6	"språkligt njutbar-spr onjutbar	(.63)	3,3	1,1
"oklar-klar"	(-.73)	5,2	1,4	"handlingsrik-handlingsfattig"	(.60)	4,0	1,7
"abstrakt-konkret	(-.70)	4,9	1,4	"stillastående-rörlig	(-.60)	4,1	1,4
"sannolik-osannolik"	(.69)	3,0	1,6	"torftig-rik"	(-.57)	4,8	1,3

Väsentligt för teaterbesökarna var också närhet (inkl verklighetsnärhet), konkretion och klarhet som korrelerade med grad av sannolikhet.

Läsarna framhävde istället språkets njutbarhet och poesin i verket. Detta knöts i andra faktorn samman med grad av rörlighet och rikedom.

Nästan lika stark var den tredje faktorn (som förklarar 22,0 % resp 18,2 % av variansen). Den bestod av följande komponenter för

Tabell 47 Helhetstolkning av verket Jägarn. Faktor 3.

Teaterbesökarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"stillastående-rörlig"	(-.70)	3,6	1,3	"aktuell-inaktuell"	(.75)	3,5	1,6
"aktuell-inaktuell"	(.63)	3,5	1,7	"nära-fjärran"	(.75)	3,5	1,6
"förnuftsmässig-ej förnuftsmässig	(.63)	3,7	1,4	"verklighetsnära-verklighetsfrämm.	(.71)	3,2	1,6
"torftig-rik"	(-.58)	4,1	1,3	"sannolik-osannolik"	(.67)	2,9	1,6
"kall-varm"	(-.56)	3,4	1,4	"förnuftsmässig-ej förnuftsmässig	(.62)	3,7	1,4

Aktualitet och förnuftsmässighet ingick i tredje faktorn för båda grupperna. För teaterbesökarna hörde det samman med rörlighet, rikedom och värme.

För läsarna korrelerade begreppen istället med en del av vad som ingick i teaterbesökarnas andra faktor, nämligen närhet och sannolikhet.

Sammanfattning

Viktigt för teaterbesökarnas del var upplevelsen av spänning och underhållning samt av klarhet, konkretion, och en viss förnuftsmässighet. Därtill

För läsarnas betydde verkets förmåga att kännas angeläget och gripande mycket för den samlade upplevelsen och värderingen av verket. Väsentligt var också

kom känslan av aktualitet.

för deras del de språkliga värdena och känslan av rörlighet och rikedom.

Tolkning av person

Diagram 5 Karakteristik av Kvinnan i avsnittet Jägarn (N=96 resp 96)

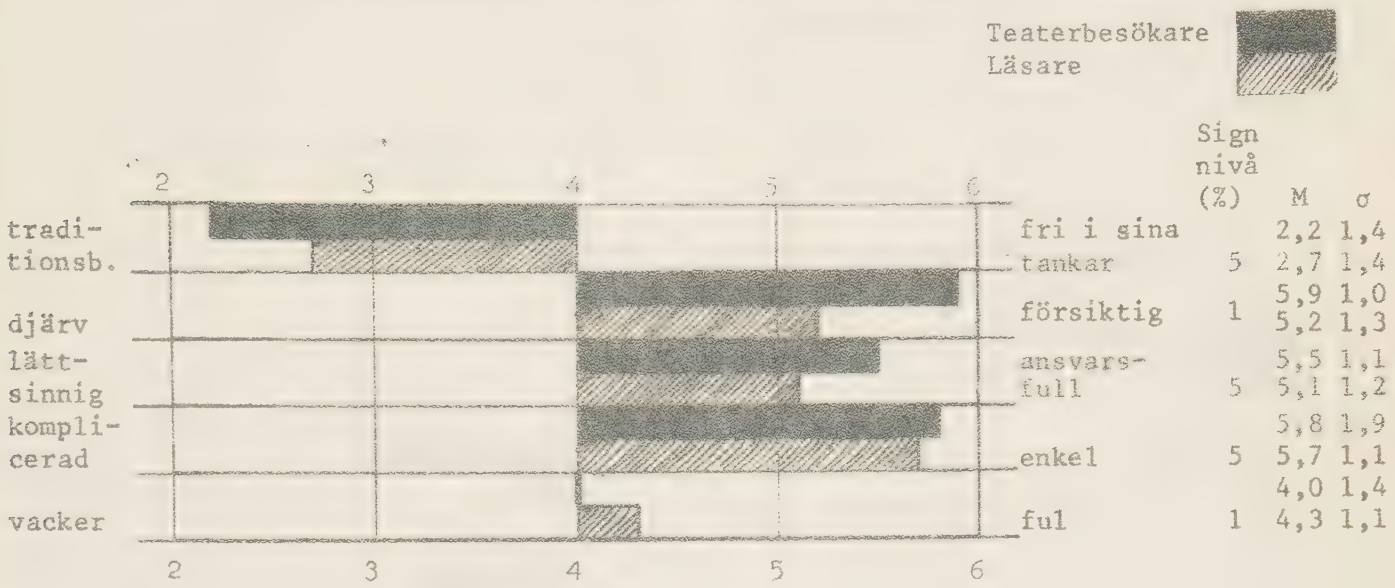

Kommentar till karakteristiken av kvinnan i avsnittet Jägarn

Teaterbesökarna

tecknade bilden av kvinnan som mera försiktig och ansvarsfull. Regissören tolkade hennes frågor till mannen som att "hon var mån om honom" och att "det var för hans skull hon bad honom bli kvar hos henne".

Enkelheten hos kvinnan hade gått fram något bättre från scenen. Att man betecknat henne som mer traditionsbunden är mindre intressant, då detta kan tillskrivas skillnaden i textunderlaget. I teaterversionen framför hon nämligen en kort, skrockfylld berättelse. (Se jämförelsen mellan novell och drama ovan.)

Läsarna

uppfattade kvinnan som mindre vacker än vad teaterbesökarna, som sett henne gestaltad på scen, gjorde.

De uppfattade henne inte heller som lika försiktig som teaterbesökarna funnit henne.

Den starkaste faktorn för såväl teaterbesökare som läsare visade sig vid faktoranalys uttrycka ansvarsfullhet och arbetsamhet kopplade till emotionella egenskaper.

De variabler som teaterbesökarna kombinerade i den andra faktorn, var några av de mest nyttjade av teaterbesökarna i samtliga fyra fältundersökningar för att beskriva upplevelsen av personer, nämligen "gladlynt-allvarsam" och "pratsam-tystlåten".

För läsarna hade de låga värden kvinnan visat sig få på skalan ovan som mätte frihet och dominans samband med brister i begåvning, styrka och skönhet. Det är att notera att det var läsarna som förde fram kvinnans utseende, som inte nämnts i texten.

Diagram 6 Karakteristik av Mannen i avsnittet Jägarn. (N=95 resp 96)

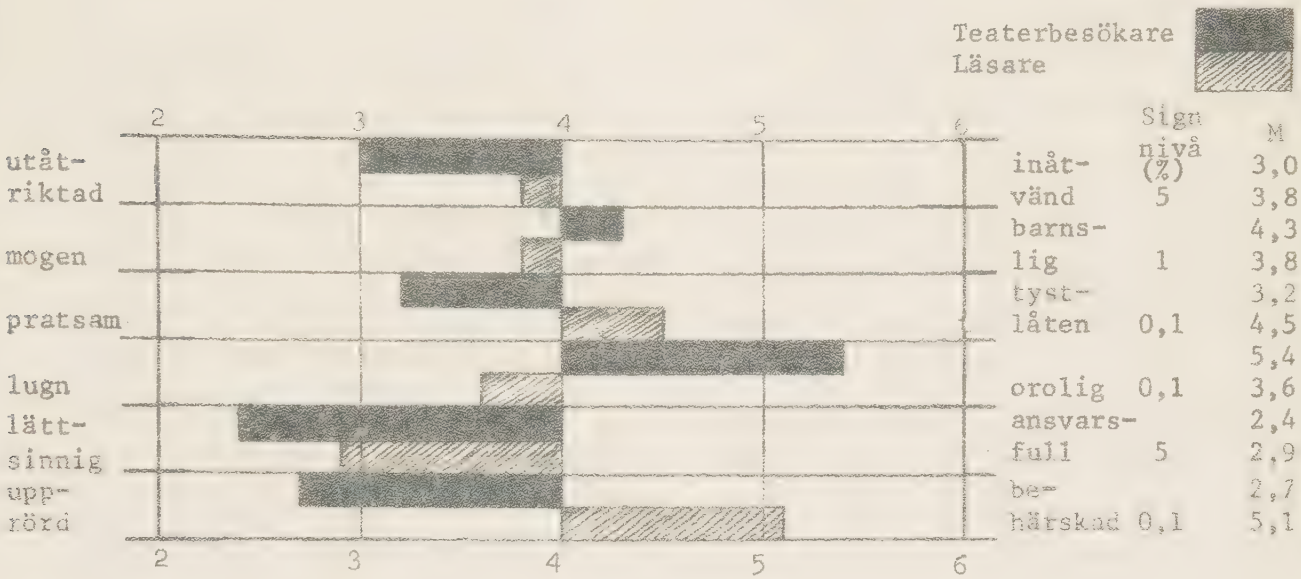

Kommentar till karakteristiken av mannen i avsnittet Jägarn

Teaterbesökare:

Att mannen av teaterbesökaren uppfattades som "pratsam", trots att han i lästexten yttrade ungefär lika mycket, beror sannolikt på att de som hört honom på teatern tydligare märkt att det var han som pratade, medan läsarna inte så noga hållit reda på vem som sagt vad, mannen, kvinnan eller berättaren.

Han uppfattades också som "orolig" och till och med "upprörd". Kanske bi-

Läsare:

Mannen upplevdes av läsaren som "tystlåten", "lugn" och "behärskad". Trots att han i novellen förflyttade sig ute i naturen, följde fåglarna med blicken gav han ett intryck av lugn.

Läsarna menade i fler fall än teaterbesökarna att kvinnan var huvudperson (se nedan). Kanske bidrog detta till att mannen uppfattades som mera outgrundlig och opåverkad av affekter. I och med att

drog instängdheten i stugan (fiktivt) och i scenrummet (reellt) till denna känsla hos betraktaren. För att det skulle bli visst liv i scenbilden, där man saknade såväl novellens naturperspektiv ut över vida fält, höga träd och flygande änder som Jägarens beniga hund, tvingades mannen upp och röra på sig litet under någon del av samtalet (även om detta har en realistisk motivering i samband med vad han talar om). I novellen sitter han dock stilla på marken under hela samtalet. Läsaren har väl knappast heller något krav på att han skall röra sig. Mindre handrörelser registreras av berättaren någon gång. Läsaren kräver skilda slag av stimuli men knappast motorik. I föreställningen slår han i bordet, när han vill göra slut på kvinnans prat om att de är gifta och ger samtidigt åskådarna något att titta på. Han verkade också "barnslig" och "lättsinnig" för teaterbesökaren i högre grad än för läsaren. Detta kan naturligtvis delvis ha sin grund i det faktum att skådespelaren inte var mycket över tjugo år, medan mannen i novellen beskrevs som varande i fyrtioårsåldern. En annan förklaring skulle vara att ett medium som teatern, som måste skildra personer genom yttre uttryck bl a genom skådespelarens uttrycksmedel, kan råka ut för att det mediabundna sättet att karakterisera en person kan upplevas som en egenskap hos det objekt som skall karakteriseras. Att teaterbesökarna i det här fallet tecknade mannen som mer "utåtriktad" kan bero på att en person, vars ansikte speglar alla känslor och tankar, i det dagliga livet ofta betraktas som barnslig, osofistikerad och utåtriktad.

läsarna gick in i kvinnans sätt att se och följde hennes försök att få mannen att prata och öppna sig för henne, såg de henne sannolikt som den "oroliga", "aktiva" medan mannen tecknades som mera "inåtvänd" och intog rollen av att vara hennes ikon. Redan den yttre ramen för mötet i skogen gör att läsaren kommer i en situation som är mycket lik kvinnans.Liksom för kvinnan gör mannen med sin hund entré i skogsgläntan för läsaren och när han till slut försvinner i kröken av vägen i fjärran och kvinnan ser hans mössa förtona, sedan hon följt honom med blicken så länge hon kan se honom, försvinner han också ur läsarens synfält och berättelsen slutar hos kvinnan.

Mannen uppfattades som mera mogen än barnslig av läsarna. Regissörens tolkning att kvinnan förstår att mannen är "förlorad", framför emellertid inte författaren vare sig i novellen eller i dramatiseringen. Man kan, om det inte spelas fram en sådan tolkning, av båda texterna tänka sig att mannen kan ta väl vara på sig, att hans arbetsgivare visserligen har makt att behandla honom som han vill men att mannen ändå valt sitt liv som jägare själv och gjort det bästa möjliga av sina villkor. Kanske framstår han som mera mogen, när man inte som i teatermediet har honom framför ögonen.

Den starkaste faktorn framräknad vid faktoranalys innehöll delvis samma variabler för teaterbesökare och läsare. Den framhävde mannens hänsynslöshet, hårdhet och självviskhet.

Hos teaterbesökarna korrelerade dessa variabler med hans grad av oro och upprördhet, vilket kan ha att göra med det motoriska uttryck som personers tankar kan ta vid fysisk gestaltning på scen.

Läsarna sammanband de nämnda egenskaperna med sin grad av attraktion till mannen i värderingshänseende, dvs om man "tyckte om" honom, om man tyckte att han "var sympatisk" och "hade ett varmt hjärta" eller ej. Av diagrammen ovan framgick att flertalet gav honom negativa förtecken på dessa variabler.

Kommentar:

En jämförelse mellan båda gruppernas karakteristik av mannen och av kvinnan visar att diagrammen är varandras omvända spegelbilder i allt. (Inga undantaget är att båda betecknades som "allvarsamma".) De tycks ha upplevts som diametrala motsatser både av teaterbesökare och av läsare.

Diagrammen ovan visar att kvinnan uppfattades som mera tystlåten, allvarsam, inåtvänd och försiktig av teaterbesökarna än av läsarna. Dessa egenskaper korrelerade i den starkaste faktorn för teaterbesökarnas del när det gällde beskrivning av kvinnan med hjälp av egenskapen introvert. Mannen uppfattades som mera pratsam, gladlynt, utåtvänd och djärv av teaterbesökarna än av läsarna. Dessa egenskaper korrelerade i den starkaste faktorn för läsarnas del, när det gällde beskrivning av mannen med egenskapen extrovert.

Val av huvudperson

Frågan ställdes med fasta svarsalternativ: "Vem tycker du är huvudperson?"

Tabell 48 Val av huvudperson. Den procentuella fördelningen efter medium.

	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Mannen	60	46
Kvinnan	19	39
Båda	20	12
Vet ej	1	3
Summa	100 (N=97)	100 (N=98)

Övervägande antalet både teaterbesökare och läsare ansåg mannen vara huvudperson. Mannen dominerade teaterbesökarnas val medan läsarna valde mera jämnt (Sign nivå 5 %). Vidare valde teaterbesökarna i något större utsträckning alternativet båda, vilket förefaller naturligt när det gäller två kontrahenter på scen i dialog. Men varför hade teaterbesökarna mer än läsarna fäst sig vid mannen? Flera förklaringar kan ges. Om skådespelaren som spelade mannen haft en stark scenauktoritet, kan detta ha bidragit till höga procentsiffror för mannen som huvudperson i teatermediet. Kvinnan spelades emellertid av en av Proteus´ mest tränade skådespelerskor.

Visserligen var det mannen som mest förde ordet i föreställningen, men det gjorde han också i novellen. Han styrde händelseutvecklingen på ett annat sätt än kvinnan, som bara frågade och bad och inte hade något val att träffa. Hon var den som blev föremål för mannens handlande men som teg och led. Är det kanske en sådan person som läsaren har benägenhet att följa med medlidande och intresse, medan teaterbesökaren fäster sig vid personer som handlar och träffar avgöranden? Kontingensanalys visar att just de läsare som tyckt att verket handlade framför allt om "ensamhet" och "kontaktlöshet" hade utnämnt kvinnan till verkets huvudperson. Kanske också slutscenen (se läsarnas val av denna situation nedan) hade bidragit till att göra kvinnan till något av huvudperson för läsarna. Läsarna kunde följa hennes tankar när hon såg mannen försvinna och blev ensam kvar.

Trovärdigheten

"Tyckte du att föreställningen/novellen på det hela taget var trovärdig?" Ja, det tyckte både teater- och läspublik: 85 % ja-svar mot 13 % nej-svar (ej sign). "Vad tyckte du ej var särskilt trovärdigt?"

Frågan ställdes öppen. Kodning skedde alltså i efterhand. Det som föll in under kategorin "De personliga relationerna mellan kvinnan och mannen"(vari ingick bl a deras svårigheter att kommunicera) var det som speciellt nämndes av teaterbesökarna (20 % mot läsarnas 8 % , sign nivå 5 %). De flesta intervjupersonerna hade emellertid inte skilt ut något särskilt som de funnit mindre trovärdigt.

"Vad tyckte du var särskilt trovärdigt?"

Även här låg svaret "De personliga relationerna mellan kvinnan och mannen" högst. Det gällde även i detta fall teaterpubliken (38 %) i högre grad än läsarna (14 %) (sign nivå 0,1 %). Läsarna (22 %) nämnde istället mer än teaterbesökarna (8 %) "Den sociala miljön som omgav personerna (1800-talets Ryssland, det dåtida bondesamhället)". Härunder påpekades "Hårdheten och fattigdomen".

Att teaterpubliken fäst sig vid de personliga relationerna vid sin trovärdighetsbedömning mer än vad läspubliken gjort är intressant. Än en gång gavs belägg för att relationerna människor emellan betyder mycket för teaterupplevelsen.

III Känsloengagemang och inlevelse

Situationer som gjort starkt intryck

"Vilket ställe i föreställningen/texten gjorde starkast intryck på dig?" (Öppen fråga) Följande svar var de mest frekventa:

Tabell 49 Situationer som gjort starkt intryck. Den procentuella fördelningen efter medium.

	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Slutet	24 (val 2)	32 (val 1)
Gråtscenen	30 (val 1)	1
När man fick höra om giftermålet	5	16 (val 2)
	(N=97)	(N=98)

(Sign nivå 0,1 %)

Som första alternativ hade teaterpubliken valt vad de kallade "Gråtscenen" (eller "vändningen", "då jägaren tröstade kvinnan", "då jägaren bad om mjölk"). Det är anmärkningsvärt att man ofta kallat scenen för "vändningen". Faktiskt ligger det nära till hands att se denna situation som en hela styckets "vändning," en omsvängning av jägarens beteende mot kvinnan och en förändring av hennes sinnesstämning.

Det lilla teaterstycket kan knappast pressas in i en analys med olika sekvenser eller moment, där begrepp som peripeti ingår men denna situation ligger ungefär i mitten av textmassan. I pjäsen till skillnad från lästexten brister kvinnan ut

Den dominerande situationen var för läspubliken "slutet," jägarens och kvinnans avsked. För teaterpubliken kom denna situation på andra plats. Lästexten uttryckte emellertid i detta fall ett fjärrperspektiv som kunde vara svårt att realisera på scenen.(Se beskrivningen av texterna ovan.) Kvinnan stod och följde mannen, som försvann i fjärran, med blicken.
På teaterscenen fick inte kvinnan möjlighet att följa mannens siluett lika länge som i lästexten, då slutscenen utspelades inomhus vid dörröppningen. Regissören påpekade också svårigheten att finna någon scenisk motsvarighet som var lika verkningsfull som novellens slut.

Som andra alternativ hade läspubliken valt "Stället där man fick veta att de

i gråt och jägaren ber om mjölk, något som kvinnan tidigare bjudit honom men som han då bryskt avböjt. ("Åt helvete med din mjölk!") Därefter skvallrar de litet om folket i byn tillsammans. I lästexten är detta lilla humoristiska avsnitt inte med utan jägaren följer några vildänder med blicken och kommer via tankar om sig själv och sitt eget fria liv in på frågan om hur kvinnan har det. Omsvängningen i personernas relationer blir inte så markerad i lästexten som i teaterversionen där den konkretiseras genom kvinnans gråt och serverandet av mjölken. Det är inte omöjligt att gråtscenen med mannens veknande och vänligare beteende mot kvinnan, vilket resulterade i en gladare stämning, varit av stor svikt för hela teaterupplevelsen.

gift sig när mannen var full", en berättelse av jägaren, en relation av händelser i förfluten tid, som visserligen mannen och kvinnan skulle kunna reagera på igen när de kom på tal, men som i detta fall var väl kända för båda parter och förmodligen t o m brukade refereras till, och som inte innebar något nytt för dem själva men väl för läs- och teaterpubliken.

Upplevelse av stämning

"Vad hade föreställningen/texten för stämning eller atmosfär?" (Fria svar) Kodning skedde i enlighet med den faktiska svarsstrukturen i kategorier, vars tyngdpunkter anges med nedan återgivna adjektiv.

Tabell 50 Upplevelse av stämning. Den procentuella fördelningen efter medium.

	Teaterbesökarna (%)	Läsarna (%)
Trist, dyster, grå, fattig, hopplös	32	23
Vemodig, tragisk, sorgsen	21	32
Laddad, tryckande, spänd	13	20
Mjuk, känslig, vacker, ljus, lugn	0	11
Hård, kall, mörk	2	3
Vet inte	17	2
Övriga alternativ	15	9
Summa	100 (N=97)	100 (N=98)

Teaterbesökarna hade svårare att besvara frågan om stämning och svarade i fler fall "Vet inte". I det alternativ som nämnts i flest fall för deras del var stämningen"Trist"och"Hopplös".
På frågan: "Vad ville du få fram för stämning eller atmosfär vid uppsättningen?" svarar regissören: "bakrus".

Läsarnas främsta alternativ var "Vemodig" och "Tragisk". De hade också omnämnanden av "mjuk, känslig, vacker, ljus, lugn", vilket tyder på en mer nyanserad stämningsupplevelse för deras del och inte bara av grått i grått (sign nivå 0,1 %).

Utsagan att stämningen var "grå" bör emellertid inte tolkas som en negativ bedömning av verket. De teaterbesökare som tyckte att stycket hade "trist", "fattig", "dyster", "grå" eller "hopplös" alternativt "hård", "kall", "mörk" atmosfär och de läsare som tyckte att stämningen var "vemodig", "tragisk", "sorgsen", eller "mjuk", "känslig", "vacker", "ljus" värderade mer än övriga Jägarn som "bra".

En hög värdering av Jägarn korrelerade för teaterbesökarna positivt med uppfattningen att föreställningens atmosfär var "trist, dyster, grå, fattig, hopplös" medan för läsarna motsvarande korrelation var negativ.

Upplevelse av kvardröjande känsla

"Vilket stämnings- eller känsloläge var du i, när du hade läst/sett Jägarn?"

Läsarna hade i fler fall än teaterbesökarna, enligt egen utsago haft en kvardröjande känsla efter själva upplevelsetillfället. 27 % av teaterpubliken men bara 11 % av läsarna hade enligt egen uppgift känt sig "normala", "neutrala" "som vanligt". Läsarnas största kategorier var "kände medlidande med," "tyckte synd om" och "nedstämd", "dyster", "nedslagen"(sammanlagt 35 % läsare och 23 % teaterbesökare).

IV Värdering och handlingsimpuls

Önskan att möta liknande ting

De flesta, dock något fler läsare än teaterbesökare, önskade läsa respektive se fler verk av samma slag (sign nivå 1 %). Ett försök att få intervjupersonerna att utveckla detta svar gjordes: Frågan:"Skulle du vilja läsa mer om mannen/se mer av mannen på teatern" uppvisade ingen signifikant skillnad. Däremot hade motsvarande fråga om kvinnan givit ett nästan signifikant utslag: Läspubliken ville i 72 % av fallen läsa mer om kvinnan, men endast 58 % av teaterbesökarna ville möte henne igen på teatern.

De som värderade avsnittet positivt skulle själva vilja se fler teaterföreställningar/läsa fler noveller av Tjechov och de ville - heller inte oväntat - mer än övriga rekommendera Jägarn för andra personer (sign nivå 0,1 %).

Önskan att ingripa i förloppet

En fråga ställdes som avsåg mediets öppenhet och tillgänglighet för kritik: "Om du hade levat på den tiden och kunnat ingripa i skeendet, vad skulle du då ha velat göra?" Fasta svarsalternativ gavs på grundval av de i provintervjuerna vanligaste svaren. (Provintervjuerna från tidigare utförda undersökningar hade också pekat på nödvändigheten att lägga frågan hypotetiskt. I annat fall inkom konstateranden om ingripandets omöjlighet här och nu, samt om intervjupersonernas egen ovilja att som barn av en senare tid och miljö sätta sig till doms över personerna i verket.)

Rätt många teaterbesökare (10 %) och läsare (14 %) tyckte dock att "det var bäst att det gick som det gick". Teaterpublik och läspublik uppvisade ingen skillnad i fråga om viljan att ingripa. Det är sättet, på vilket ingreppet skulle ske, som formulerades olika.

Teaterpubliken ansåg stämningen "hopplös" och att det var lönlöst att försöka förbättra förhållandet personerna emellan. Alternativet "upphäva giftermålet" var för dem den bästa lösningen. Läspubliken däremot ville i första hand (30 %) "försona dem", "överbrygga kontaktlösheten", "få dem att förstå varandra". Läsarna kände - av vad ovan framgått - medlidande med båda parterna och var nedstämda över läget. Teaterpubliken engagerade sig inte i situationen emotionellt utan såg den som ett problem att ingripa i och lösa.

Teaterpubliken hade intresserat sig för mannen medan läspubliken känt inlevelse med kvinnan, vilket återspeglades i den insats de ville göra här: Läspubliken (11 %) hade i något fler fall än teaterpubliken (1 %) valt alternativet "hjälpa kvinnan ekonomiskt", medan teaterpubliken (10 %) hade högre siffror än läspubliken (1 %) för alternativet "påverka mannen att flytta hem".

Handlingsimpuls och värdering

I båda medierna är det så att de som ville ingripa i förloppet genom att "upphäva giftermålet" eller inte ville ingripa utan "tyckte att det var bäst att det gick som det gick" rankade verket som helhet lågt, medan de som ville "försona dem, överbrygga kontaktlösheten, få dem att förstå varandra" rankade det högt. Det tycks som om viljan att lägga ned ett långsiktigt arbete för att i konstruktiv riktning förbättra de inblandades relationer i högre grad än en

laisser-faire-inställning eller en kapitulation inför situationen skulle ha att göra med hur högt man värderade verket som helhet.

Sammanfattning av resultaten från Jägarn

Viktigt för teaterbesökarnas upplevelse av helheten var upplevelsen av spänning och underhållning samt av klarhet, konkretion och en viss förnuftsmässighet. För läsarna betydde istället verkets förmåga att kännas angeläget och gripande mycket för den samlade upplevelsen och värderingen av verket. Väsentligt var också för deras vidkommande de språkliga värdena och känslan av rörlighet och rikedom.

Vad teaterbesökarna saknade var emellertid just spänning och händelserikedom. De uppfattade verket som tungt och fick inte samma djup, styrka och täthet i upplevelsen som läsarna. Läsarna hade större förutsättningar att i mediet lyssna sig till nyanserna i verket och uppfatta stämningar och poesi. Man framhåller också från deras sida miljöskildringen.
De mellanmänskliga relationerna visade sig överhuvudtaget betyda mycket för teaterbesökarnas upplevelse, t o m vid trovärdighetsbedömningen drogs dessa in i resonemanget.

Teaterbesökarna uppfattade avsnittets atmosfär som "trist, dyster och hopplös" medan läsarna fann den "vemodig och tragisk" men också i fler fall "mjuk, ljus, och lugn". För teaterbesökarnas del korrelerade emellertid upplevelsen av gråhet och dysterhet med en positiv värdering medan motsvarande upplevelse av stämningen för läsarnas del hade samband med en negativ värdering. Med en hög värdering korrelerade vidare för läsarnas del åsikten att det var kvinnan som var huvudperson.

Läsarnas positiva upplevelse tog törn mot en fylligare uppsättning av egenskaper i verket än teaterbesökarnas.Teaterbesökarna betonade vikten av värme, lätthet, konkretion och verklighetsnärhet medan läsarna framhävde betydelsen av rikedom på nyanser, stämningar, handling, poesi, miljöbeskrivning, känsla samt av att det kändes angeläget för dem.

Fler läsare än teaterbesökare önskade se/läsa mer av samma slag.

Teaterbesökarna ville ingripa i förloppet genom att "upphäva giftermålet" alternativt "påverka mannen att flytta hem". De betraktade visserligen situationen rätt oengagerat men som ett problem som måste lösas. Läsarna däremot kände medlidande med människorna och var nedstämda över läget. De ville om möjligt hjälpa de inblandade och få ett "lyckligt slut", en försoning genom

överbryggande av kontaktlösheten och bristen på förståelse mellan parterna. Teaterbesökarnas intresse för mannen hade sin motsvarighet i läsarnas intresse för kvinnan. De ville "hjälpa kvinnan ekonomiskt".

Teaterbesökarna hade som den situation som gjort starkast intryck på dem valt vad de kallade "vändningen" eller "gråtscenen" dvs det tillfälle då stämningen slår om genom ett par konkreta handlingar från personernas sida. Läsarna hade däremot valt slutet, där läsarnas position var densamma som kvinnans medan mannen försvann i fjärran. Dessutom hade de högre siffror på situationen "när man fick höra om giftermålet", vilken var en relation av händelser från förfluten tid.

"Mannen" betraktades som huvudperson av teaterbesökarna i högre grad än av läsarna. Dominansen av mannen hos teaterbesökarna kan bl a ha haft att göra med att det var mannen som stod för handlingen, träffade avgöranden och förde ordet medan det var kvinnan som blev föremål för hans handlande. Valet av kvinnan som huvudperson för läsarnas del korrelerade med val av "ensamheten" som tema. Läsarna ser konflikten i mycket från kvinnans utsiktpunkt.

Mannen beskrevs av teaterbesökarna något annorlunda än av läsarna. Hans oro, pratsamhet och upprördhet framhävdes mera, vilket bl a kan ha att göra med motoriken vid gestaltningen på scen. Kvinnan uppfattades som mindre vacker men inte fullt så försiktig i läsmediet som i teatermediet. De låga värden som kvinnan fick ifråga om frihet och dominans förklarades av läsarna ha samband med brister ifråga om begåvning, styrka och skönhet. Det kan noteras att det var läsarna som ansåg det relevant att föra fram kvinnans utseende som inte nämns i texten.

Angående jämförelsen mellan läsare av novelltexten och den lilla gruppen läsare av speltexten kan nämnas, att någon skillnad i upplevelse inte noterades. Vid ovan beskrivna olikheter mellan media följde den senare gruppen genomgående huvudgruppen läsare.

2.4 HISTORIER OM HERR K

I "Historier om herr K" uppträder två personer, herr Keuner och hans samtalspartner, förutom några staffagefigurer. Avsnittet består av en rad små episoder, där herr K lägger ut sin syn på tingen för sin vän. Längst är de båda historierna om "Hajarna" och om "Ambassadören". Mellan de olika historierna ligger sammanbindande text om Brecht, som på teatern framfördes av regissören. I teaterversionen var de agerande klädda i mörk kostym och herr K hade hatt

och rökte cigarr. (Se bild.) Den sceniska aktiviteten var inte stor utan tyngdpunkten låg i textframförandet.

I Iakttagelse, identifiering och förståelse

Verbal iakttagelse

"Vilka av följande satser är citerade ur Historier om herr K?" (Åtta valmöjligheter gavs, varav tre alternativ var citat hämtade ur Historier om herr K).

Tabellen över de sammanräknade resultaten ser ut så här:

Tabell 51 Antal identifierade citat i Historier om herr K. Den procentuella fördelningen efter medium.

	0 rätt (%)	1 rätt (%)	2 rätt (%)	3 rätt (%)
Teaterpublik	17	52	30	2
Läspublik	2	33	35	51

Läsarna hade observerat och memorerat textställena bättre än teaterbesökarna (sign nivå 0,1 %).

Förståelse av enskildheter

"Förståelsefrågorna" ligger på gränsen mellan ren iakttagelse och tolkning. Det ansågs emellertid angeläget att täcka upp det kognitiva gränsområdet på ett anekdotartat material som i föreliggande historier. Frågorna om förståelse av sammanhanget ställdes öppna.

a "Varför blev ambassadören bestraffad?"

Skiljelinjen gick framförallt mellan de 65 % som svarat "vet inte, minns inte" etc och de som givit ett positivt svar. Hela 77 % av teaterpubliken svarade "vet inte" etc mot 54 % av läspubliken (sign nivå 0,1 %). Läspubliken hade i betydligt större utsträckning uppfattat orsaken till ambassadörens bestraffning. Ändå gällde det inte någon av de historier som läspubliken speciellt fäst sig vid utan tvärtom hade teaterpubliken lagt märke till avsnittet i något fler fall.

Herr K:s svar löd i texten: "Han /ambassadören/ hade kanske vant sig vid den goda maten och velat fortsätta umgänget med förbrytarna med risk att hans goda omdöme skulle fördunklas och därför måste han straffas."

Läspublikens (25 %) och även teaterpublikens (5 %) vanligaste svar var att "sändebudet hade umgåtts med och blivit påverkad av fienden", vilket bedömdes

som ett korrekt svar. (Närliggande svar som inte godtagits är t ex "han var farlig för rikets säkerhet", "han hade ingått avtal med fienden" och "han hade fått för dyra vanor".)

Avsnittet "Herr K i en främmande våning" är helt kort:

"Innan herr K gick och lade sig i ett främmande hus tog han först reda på utgångarna, men ingenting annat. Tillfrågad härom svarade han förläget: 'Det är en gammal dålig vana. Jag håller på rättvisan, och då är det bra om våningen har mer än en utgång'."

Strax härefter följde en liten Brecht-dikt från Finland 1941, som aades beskriva herr K:s(!) flykt. Den slutar: "I högtalaren hör jag banditernas segerrapporter. Nyfiket betraktar jag vår världsdels karta. Högst uppe i Lappland, vid Norra Ishavet, ser jag en liten bakdörr".

b Frågan ställdes: "Varför borde enligt herr K en våning ha mer än en utgång?"

Också här var det fler teaterbesökare (40 %) än läsare (29 %) som svarade "vet ej" (sign nivå 5 %).

För att svara att det var "ett politiskt rättvisekrav" krävs att man lyssnat till eller läst historien. Så hade 23 % läsare mot 9 % teaterbesökare svarat. Regissören svarade själv: "Därför att han (och Brecht) måste fly".

Övriga svar (ung lika många för båda grupperna) var alltför fria eller otydliga för att tjäna som kriterium på förståelse. Många hade svarat helt allmänt: "säkerhetsåtgärd", "reservutgång" o dyl (26 % läsare och 21 % teaterbesökare). Det var ett oprecist svar som också kunde ha lämnats av en person som inte mött texten och som kunde betyda samma sak som "bra vid brand", vilket några få personer svarat.

c "Varför öppnade herr K för katterna, när de jamade utanför dörren?"

33 % av teaterbesökarna men endast 14 % av läsarna hade besvarat denna fråga med "vet inte".

Herr K gav i historien sina egna skäl för att släppa in katterna: "Deras uträkning är enkel. Om de jamar öppnar man för dem. Om man inte öppnar så jamar de inte mer. Det är ett framsteg att jama". Efter avsnittet "Herr K i en främmande våning" sade berättaren på teatern/löd texten i häftet: "Det är ett framsteg att jama, att protestera, att kräva rättvisa. Herr K ville låta katterna jama och måste därför fly."

Det svar som var det enda som direkt överensstämde med vad som utsagts var: "Det var ett framsteg att jama", eventuellt med tillägget: "de skulle uppmuntras för sitt framsteg". I de fallen kunde man vara tämligen säker på att in-

tervjupersonerna lagt märke till vad som sagts i historien. 32 % läsare mot 19 % teaterbesökare gav detta svar. (Sign nivå 0,1 %.) Alternativet "Hade han ej öppnat, hade de slutat jama" (få svar: 3 % teaterbesökare mot 2 % läsare) kan också möjligen tolkas välvilligt. Övriga svar däremot: "Han tyckte synd om dem" (11 % teaterbesökare och 6 % läsare), "Hade han ej öppnat hade de fortsatt, han öppnade för att de skulle sluta" (12 % teaterbesökare och 14 % läsare), "han tyckte om dem" (3 % teaterbesökare och 2 % läsare), "de ville in" (6 % teaterbesökare mot 2 % läsare), "han var tvungen, jamandet kunde ha fått ödesdigra konsekvenser annars" (1 % teaterbesökare och 1 % läsare) utvisade inte om historien gått intervjupersonerna spårlöst förbi eller ej.

Fler läsare än teaterbesökare hade således svarat otvetydigt i överensstämmelse med historiens innehåll.

d "Nämn några egenskaper som utmärkte hajarna."

Mediaskillnaden var ej signifikant, men 20 % teaterbesökare hade svarat "vet inte" mot endast 8 % läsare. Läsarna hade återigen lagt märke till mer än teaterbesökarna. "Hajarna" var en av de historiker läsarna fastnat för mer än teaterbesökarna, vilket i detta fall kanske bidrar till förklaringen. Hajarna framställdes inte heller på scenen utan herr K berättade om dem.

Att de var "mäktiga, starka, kraftfulla, dominerande, enväldiga och hade ledaregenskaper" var det som flest läsare (31 %) och även flest teaterbesökare (17 %) nämnt.

e Att fatta poängen med historien om herr K:s älsklingsdjur innebär otvivelaktigt ett moment av tolkning, då av mottagaren krävs jämförelse med världen utanför själva historien. Frågan presenteras dock här i sitt sammanhang med övriga förståelsefrågor. "Vad kan elefanten, herr K:s älsklingsdjur, syfta på?"

Regissören svarade: "Herr K:s ideal för människan. Alla framdragna egenskaper överförbara: fiffighet, fredlighet, naturlighet". (enkät ifylld 28.2.70) samt i brev någon vecka före föreställningen:"Herr K:s älsklingsdjur elefanten syftar otvivelaktigt på människan och hennes älskvärdaste (fysiologiska och sociala) egenskaper".

Historien var en av de längsta. Frågan uppfattades som jämförelsevis svår. Fler teaterbesökare (65 %) svarade "vet ej" än läsare (46 %). Det svar de flesta (14 % läsare mot 6 % teaterbesökare) kunde enas om var "Människan". Läspubliken gav också fler och fylligare motiveringar till sina svar (ej sign).

Ofta nämnde läsarna men även teaterbesökarna inte bara människan som individ utan massan, folket eller visst samhälle eller politisk riktning med positiv eller negativ laddning.

Kommentar:

Läsarna visade bättre uppfattning och förståelse för sammanhanget i flera av historierna. De utpräglat teoretiska, finurliga men inte särskilt påtagliga eller tydligt gestaltade poängerna gick inte fram i teatermediet.

En förklaring kan vara att läsaren var i den situationen att han kunde stanna upp, tänka efter och t o m läsa om svåra avsnitt. Kanske gick poängerna för snabbt förbi på scenen, så att en ny historia tog vid innan den föregående begrundats tillräckligt? En alternativ förklaring kunde vara att K-historierna istället uppfattades som tråkiga på teatern och hade vunnit på ett livligare tempo. För att utröna om detta varit fallet ställdes en fråga till teaterbesökaren: "Fick du tid att stanna upp och tänka efter så mycket som Du egentligen skulle ha velat?"

Endast 3 % av teaterbesökarna tyckte att de fått tid att tänka efter så mycket de velat. (Endast 1 % av teaterpubliken svarade oreserverat "ja", 2 % "ja, nästan" och 4 % "visste inte" - kanske visste de inte om ett längre tänkande hade givit något.) Men hela 93 % ansåg att de inte fick tid att tänka efter och 54 % av dessa svarade: "Nej, inte alls".

Läsmediet hade en styrka i sin möjlighet till individuellt tempo, när ämnet krävde eftertanke.

Regissören skriver om den föreställningen som intervjupersonerna såg jämförd med andra, att "Herr K är svår utan hjälpmedel (preparation, diskussion)," och beträffande detaljfrågorna: "Är tyvärr övertygad om att meningen ej går fram så fort. Avsnittet brukar följas av diskussion, varvid vissa anekdoter spelas om - ibland har också eleverna haft text i förväg". Av resultatet framgår att regissören säkert har rätt beträffande behovet av förberedelse eller annan hjälp för åskådarna att förstå. Att be intervjupersonerna läsa texten i förväg skulle dock inte varit lämpligt just i samband med denna undersökning, som avser jämförelse mellan medierna.

II "Tolkning" - kognitiv tydning och interpretation, även subjektiv (inkluderande fria associationer, kreativt mottagande osv)

Den sjugradiga skalan användes för beskrivning av de intervjuades upplevelse av verket. Åtta ordpar gavs. Följande skillnader var signifikanta:

Diagram 7 Karakteristik av avsnittet Historier om herr K(N=97 resp 111)

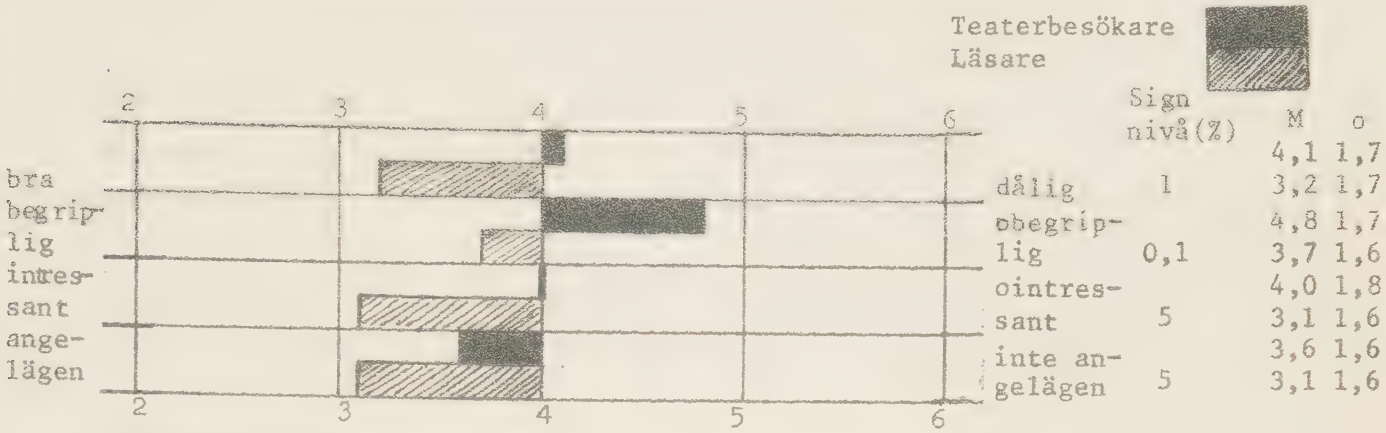

Kommentar:

Teaterbesökarna

tyckte att historierna var obegripliga och att avsnittet var tämligen dåligt.

Läsarna

tyckte att historierna var begripliga och bra. De bedömde också avsnittet som mera intressant och angeläget än teaterbesökarna.

III Känsloengagemang och inlevelse

Intryck av de olika historierna

Herr K-historierna ställdes mot varandra inbördes: "Vilken herr K-historia gjorde starkast intryck på dig?"

Det var fler teaterbesökare (30 %) än läsare (14 %) som svarade "vet inte" eller "nej, ingen särskild". Detta svar hade samband med en negativ värdering av avsnittet som helhet.

Teaterbesökarna hade betydligt större spridning över de olika historierna än läsarna, som egentligen bara nämnde två, nämligen "Hajarna" (70 %) och "herr K:s älsklingsdjur",vanligen benämnd "Elefanten" (14 %) (sign nivå 0,1 %). Det är i båda fallen monologer på scenen och relativt långa historier. "Hajarna" är på 43 rader och "herr K:s älsklingsdjur" på 19 rader. Historien "Sändebudet" är visserligen på 20 rader och alltså lika lång, men den är dialogiserad och blir kanske därigenom mera splittrad att läsa.

Läsarna tycks inte ha haft så lätt att fastna för korta små aforistiska bitar utan ville gärna ha åtminstone 20 rader sammanhängande text. Knapphet i uttrycket bidrog kanske till att läsaren inte fick så mycket hjälp av kontexten till tolkningen. "Hajarna" var det avsnitt som teaterpubliken (40 %) framför allt fäst sig vid. (Den sceniska handlingen i uppsättningen var minimal och rollerna endast två, varav den ena endast ställde en inledande fråga och sedan lyssnade. Det var föga aktion på scenen.) Men det var dels den längsta och dels den sista historien inom avsnittet. Med rätt lika siffror följde sedan i nämnd ordning för teaterpubliken (med sammanlagt 30 % mot läsarnas 2 %): 1 "Herr K och kattorna", 2 "Rättskänslan" av de intervjuade ofta kallad "Hunden". Den är endast på tre rader men med en tredje skådespelare i hundens roll. 3 "Herr K i en främmande våning". Detta avsnitt hade ovanligt mycket scenisk handling (i samband med herr K:s ankomst till den främmande våningen med bagage osv) men var för läspubliken blott på 4 rader och 4 "Succé" var också helt kort på tre rader för läspubliken men med en tredje roll - skådespelerskan som passerar - och rörelse på scenen (se foto). Övriga historier hade inga omnämnanden.

Sammanfattning:

Läsarna hade med stor majoritet fäst sig vid ett par längre historier av lugnt berättande typ. Teaterbesökaren hade haft svårt att stanna för någon viss historia. Fler bland dem kunde inte peka ut någon viss historia, som gjort speciellt intryck och övriga spred sig över ett flertal olikartade alternativ. Scenisk handling, t ex om ytterligare en roll uppträder, kunde vara ett skäl.

Sammanfattning av resultaten från Historier om herr K.

Läsarna identifierade fler detaljer på perceptionsnivån och förmådde också i större utsträckning tolka historierna. En orsak till teaterbesökarnas lägre värden på de kognitiva variablerna tycks ha varit ett för dem väl snabbt tempo i föreställningen. Det var också läsarna, som värderade historierna högst. För båda grupperna gäller att god verbal perception (definierat som ett högt antal rätt på citatfrågorna) som varierar med en positiv värdering av avsnittet. Vidare kan samband påvisas mellan god förståelse av sammanhang inom de enskilda historierna och en positiv värdering av avsnittet som helhet. Ju sämre möjlighet att återge vad som hände, vilka sammanhangen var i historierna, desto lägre värdering.

De enskilda historier läsarna fäst sig vid är av lugnt beskrivande typ. Teaterbesökarna visade större spridning över alternativen. Konkretion och scenaktivitet (t ex om en tredje roll uppträdde) har varit föremål för intresse från deras sida.

2.5 ARKEOLOGI

Det tredje avsnittet i Collaget, Arkeologi, är en självständig del ur en revy med namnet Kropp. Vid tidpunkten för undersökningen hade Kropp inte spelats i Sverige men teatersällskapet Proteus höll på att instudera revyn för sin repertoar. Avsnittet Arkeologi är hållet i föredragsform (Se bild) och handlar om Atlantkulturen, vars mål var självdestruktion. Fynd från arkeologiska utgrävningar, om vilka föredragshållaren berättar, hade visat hur Atlantmänniskan lyckats i sina syften att förstöra sig själv och sin miljö. I uppsättningen demonstrerade föredragshållaren fynden på ett blädderblock. Olika fenomen som tvättpulver, bil, familj etc användes i specifika syften. 1969 hade inte temat diskuterats så ofta och ingående att det kunde betraktas som banalt.

Den kulturhistoriska föreläsningen/artikeln är ferm men så distinkt i formuleringen av funktionerna hos olika ting att det inte innebär någon svårighet att ställa perceptionsfrågor med ett minimum av inblandning i tolkningsnivån.

I Iakttagelse, identifiering och förståelse

"Vad tjänade - enligt den vetenskapliga teorin i Arkeologi - följande företeelser för syfte (tvättpulvret, bilen, familjen, kriget, ägandet, skolan)?" var tänkt som en iakttagelsefråga. Av intresse är skillnader i frekvenserna svaricke svar ("vet ej, minns ej, etc") och man kan bortse från hur de svarande tolkade och uttryckte syftet med de olika företeelser som nämndes. Frågorna ställdes öppna.

Skillnader påvisades mellan media i fallen bilen, familjen och kriget (Sign nivå 1 %). Det var läsarna som i högre utsträckning givit konkreta svar. Teaterbesökarna hade inte fullt så ofta noterat den speciella funktionen hos varje företeelse.

Sammanfattning

Läsarna hade uppmärksammat syftet med de uppräknade företeelserna i fler fall än teaterbesökarna.

II "Tolkning" - kognitiv tydning och interpretation (inkluderande fria associationer, kreativt mottagande osv).

Tolkning av ämnet

"Vad handlar Arkeologi främst om?" (Öppen fråga) Efter kodning blev svarsfördelningen den följande:

Tabell 52 Tolkning av ämnet för avsnittet Arkeologi. Den procentuella fördelningen efter medium.

	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Konkreta kulturöverblickar	10	25
Miljöförstöring	62	33
Vision över en kulturs självmord	8	30
Annat	9	5
Vet ej	11	7
Summa	100 (N=97)	100 (N=98)

"Miljöförstöring"(inkl "naturproblem" var det svar som flest intervjupersoner givit. Det var fler teaterbesökare (62 %), som svarat så, än läsare (33 %), men det var ändå det vanligaste alternativet även hos läspubliken (sign nivå 0,1 % mellan medierna).

På vad beror den stora klumpningen av framför allt teaterpublik kring alternativet "Miljöförstöring"? Tvättmedelspaket och andra medel för miljöförstörelse hade i föreställningen demonstrerats på bläddderblocket. Miljöförstöringen hade under 1969 uppmärksammats i massmedia och var avsett att bli "70-talets tema". Forskning och åtgärder för att förhindra luft- och vattenföroreningar skulle igångsättas. Visserligen hade inte många böcker eller scen/teaterpjäser direkt behandlat problemet, men det är inte omöjligt att avsnittet Arkeologi av de intervjuade inrangerades under sorten "teater med visst budskap" i högre grad än motsvarande lästext, som uppfattades som en bredare satir över det samtida samhället och dess kultur. Mediaskillnaden skulle då sammanhänga med teatermediets försök till aktualitet i pjäs- och tolkningsval.

Att läspubliken givit fler tolkningsalternativ än teaterpubliken kan t ex bero på att det finns ett samband mellan perceptionen av olika fenomen och sammanhang i verket och den möjlighet man haft att tolka verket i olika riktning.

Tolkning av funnet budskap

"Anser du att Arkeologi bär fram något som man skulle kunna kalla budskap"? (Öppen fråga, som enligt instruktionen skulle följas upp.)

Över hälften (54 %) svarade "mot miljöförstöring" helt i överensstämmelse med tolkningen av ämnet ovan. Det var också här teaterpubliken (61 % mot läsarna 49 %) som hade högst siffror. Något fler läsare (15 %) än teaterbesökare (9 %) angav alternativ som "mot nutida konsumtionssamhället" och "det visar att män-

niskan utrotar sig själv". Siffrorna är inte höga men ligger helt i linje med den tolkning som läspubliken i högre grad givit av Arkeologi (ej sign).

Kommentar:

Teaterbesökarnas tolkning av verkets ämne och budskap som "miljöförstöring" kan leda till en förmodan, att regissören särskilt skulle ha betonat den aspekten. Regissören svarade emellertid på frågan om vad Arkeologi enligt hans intentioner skulle handla om: "1900-talet, västvärlden". Detta skulle väl närmast motsvaras av alternativet "konkreta kulturöverblickar" bland de intervjuades svar (svar från 25 % läsare och 10 % teaterbesökare kodades så). Inte heller som budskap nämner regissören "miljöförstöring" utan: "Konkreta 'budskap', bl a propaganda för allmänna kommunikationsmedel".

Skälet till mediaskillnaden får alltså sökas på annat håll. Läsarnas större spridning kan förklaras med deras bättre informationsbakgrund och teaterbesökarnas val av miljöalternativet med att man (medveten om att teatern ofta vinnlägger sig om aktualitet) lagt märke till några konkreta detaljer som förevisats i bild, t ex tvättmedlet, och satt in dem i ett aktuellt tematiskt sammanhang.

III Känsloengagemang och inlevelse

Tolkning av stämningen

"Vad hade Arkeologi för stämning eller atmosfär?"

Det var något fler teaterbesökare (23 %) än läsare (15 %) som tyckte att avsnittet saknade stämning och fler läsare (19 %) än teaterbesökare (7 %) som tyckte att Arkeologi var "dyster, nedstämd" eller "hemsk, olycksbådande", vilket stämmer ganska bra med den tolkning av vision över en kulturs självmord, som fler läsare givit (sign nivå 1 %). Teaterpubliken svarade istället "rolig, humoristisk" och "glad, lättsam, positiv på något sätt" (30 % mot läsarna 11 %). Det vanligaste alternativet var dock "satirisk, ironisk" (med 20 % teaterbesökare och 24 % läsare). Det skämtsamma - som ligger i texten - i föredragshållarens positiva inställning till den kultur som målmedvetet sörjt för sin egen undergång, hade teaterbesökarna som sett mannen i aktion frapperats av. Läsarna hade istället gått in i det dystra undergångstemat.

IV Värdering och handlingsimpuls

På frågan "Var det något i Arkeologi som inte stämde med din syn på världen idag?" svarade 75 % "nej" (ej sign).

Man undrar då om skolungdomarna tyckte att det verkligen var "väsentligheter" som togs upp i Arkeologi eller "föga betydelsefulla detaljer beträffande värl-

dens utseende". Så uttrycktes problemet i en intervjufråga. 72 % tyckte att det var "väsentligheter" (ej sign mellan medierna).

Önskan om spridning av verket

"Vore det intressant att sprida boken/pjäsen i Sverige?"

"Ja" svarade 83 % av intervjupersonerna (ej sign). Som motivering anger man främst verkets väsentliga budskap och dess förmåga att skapa debatt.

Impuls att ingripa i verkligheten

"Har du efter att ha läst texten/sett föreställningen tänkt utföra något eller rent av utfört något som du anser direkt har förorsakats av läsupplevelsen/teaterupplevelsen?" De flesta (88 % teaterbesökare och 78 % läsare) svarade "Nej" (sign nivå 1 %). Fler läsare hade utfört eller tänkt utföra något. Anmärkningsvärt är hur låg "Ja"-svarsfrekvensen är på denna fråga. Om Arkeologi hade fått någon effekt, hade det åtminstone inte tagit sig uttryck ens i framtidsplaneringen under dagarna efter läsningen/teaterbesöket. Ändå sympatiserade man med budskapet och ville sprida verket till andra människor framför allt för innehållets skull.

Önskan att se liknande föreställningar/läsa liknande texter

"Skulle du vilja se/läsa hela den pjäs/text Arkeologi är hämtad ur?" (Föga hade vid tidpunkten för undersökningen skrivits i svenska tidningar om revyn Kropp. Den hade som ovan påpekats ännu inte spelats i landet.)

79 % ville själva se/läsa hela Kropp (ej sign).

Tabell 53 Önskan om att själv se/läsa liknande ting och att sprida verket till andra. Den procentuella fördelningen efter korstabulering för teaterbesökare och läsare.

		Önskan att sprida verket							
		Teaterbesökare (%)				Läsare (%)			
		vet ej	pos	neg	Summa	vet ej	pos	neg	Summa
Önskan att se/läsa mer	vet ej	100	0	0	100	100	0	0	100
	pos	3	88	9	100	1	97	2	100
	neg	11	63	26	100	5	40	55	100
					(N=97)				(N=111)

De teaterbesökare och läsare som ställde sig positiva till att själva se/läsa mer av Kropp, ville i högre grad än övriga också sprida verket till andra (sign nivå 0,1 %).

Sammanfattning av avsnittet Arkeologi:

Läsarna hade den bättre iakttagelsen av enskildheter och större spridning mellan alternativa tolkningar av verkets ämne. Teaterbesökarna tolkade verkets ämne som "miljöförstöring" i betydligt högre utsträckning. Olika medel för detta ändamål hade förevisats på teatern. Teaterbesökarna fann också verkets budskap vara "mot miljöförstöring" i högre grad än läsarna som splittrade sig över olika alternativ. Stämningen hade i fler fall upplevts som "glad" och "humoristisk". Man ställde sig i båda medierna mycket positiv till verket, främst på grund av dess väsentliga budskap och debattväckande förmåga. Få, men dock fler läsare än teaterbesökare, hade själva fått impuls att göra någonting aktivt i linje med vad de uppfattade som verkets ärende.

Kommentar:

En önskan att se/läsa mer av Kropp samvarierar enligt kontingensanalys positivt 1 med god detaljperception (iakttagelse av syftet med olika i verket nämnda företeelser), 2 med uppfattningen att det var "väsentligheter" som pekades på i föreställningen/lästexten, 3 med tolkningen att verkets ämne var "miljöförstöring och naturproblem", 4 med åsikten att verket hade ett budskap, 5 med känslan av att verket hade atmosfär (speciellt av "satiriskt, ironiskt" slag), 6 med det faktum att man själv planerat att utföra eller redan utfört handlingar som man anser förorsakade av upplevelsen samt 7 med en önskan att sprida verket till andra.

2.6 HUR MAN FÖR ETT SÖNDAGSSAMTAL

I avsnittet Hur man för ett söndagssamtal samtalar två personer, Dagmar och Henrik, bl a om Dagmars gåtfulla "kära tant". I teateruppsättningen sitter de med ryggen snett mot publiken, snyggt klädda och med var sitt cocktailglas i handen. En tredjedel in i texten uppträder en tredje person, Onkel Rostislav. Han är berusad. På scenen raglar han, dreglar saliv och är iförd illa medfarna paltor (se bild). Han berättar en face mot publiken, för Dagmar och Henrik, om sina supgillen med dödgrävaren.

Det sista avsnittet var det som uppskattades minst av intervjupersonerna, dock mindre av läspubliken än av teaterpubliken. 36 % av läsarna mot 13 % av teaterbesökarna tyckte att det var "svårbegripligt". Har man lyckats tolka det?

I Iakttagelse, identifikation och förståelse

Perceptionsfrågor har inte ställts inom denna del av Collaget.

II "Tolkning" - kognitiv tydning och interpretation (inkluderande fria associationer, kreativt mottagande osv).

Ett antal frågor ställdes angående tolkning. De byggde i växlande grad på detaljiakttagelser.

a "Vem var Dagmars kära tant?"

Regissören svarade: "Det vete allena Gud (säkert ej författaren)".

Det var emellertid endast 36 % som svarat "Vet inte" eller dylikt (ej sign). Majoriteten hade svarat "En tärning" eller "En kub" (32 %). Dessa intervjupersoner trodde tydligen på Onkel Rostislav och Rösten:

"Rostislav: 'Hur lång är graven som du gräver?'
Rösten: 'Ungefär halvannan meter.'
Rostislav: 'Och grävare - hur bred är graven som du gräver?'
Rösten: 'Ungefär halvannan meter.'
Mannen överraskad: 'En kvadrat.'
Rösten: 'En tärning.'
Rostislav: 'Ah det är ju vår kära tants storlek...'
Henrik: 'Tyvärr känner jag inte er kära tant.'
Onkel Rostislav böjer sig förtroligt mot Henrik: '... vår kära tant är nämligen en tärning.'"

Man har tydligen haft ett behov att tolka "kära tant". Slås de tre alternativen "en (rik) dam (som gav fester)", "onkelns fru" och "Dagmars adoptivmor, som hon bodde hos", och "en släkting" ihop bildar detta 20 % av svaren.

Så återstår några få procent (4 %), som tolkar "kära tant" symboliskt: "en symbol, ödet, döden, livet eller dylikt."

Det finns här ett samband mellan bristande tolkningsförmåga och negativ värdering. Denna vilja - att försöka tolka det enligt regissören (och också enligt författare om man får tro regissören) icke entydiga - tycks resultera i lägre värdering av ett svårtolkbart stycke.

b "Vem var mest levande? Var det flickan Dagmar, mannen Henrik, onkel Rostislav eller Dödgrävaren?"

Tabell 54 Tolkning av vilken person som var mest levande. Den procentuella fördelningen efter medium.

	Ingen	Dagmar	Henrik	Rostislav	Dödgrävaren	Summa
Teaterbesökare (%)	6.	12	13	63	6	100(N=97)
Läsare (%)	7	27	19	42	5	100(N=111)

Onkel Rostislav leder i båda medierna. Teaterpubliken valde emellertid Rostislav i större utsträckning än läspubliken (sign nivå 5 %). På scenen fick Rostislav en objektiv realisering. Han materialiserades och det låg förmodligen inte så nära till hands som i lästexten att tolka honom som ett tankefoster, en inbillning (från Dagmars och Henriks sida). Ytterligare ett skäl kunde vara att han är ett slag av roll, som gör sig bra på scenen och som i denna uppsättning tagits väl tillvara. Han raglar omkring på scenen, vänd mot publiken, medan Henrik och Dagmar sitter städat på sina stolar i halvprofil med ryggen mot publiken. (Se bilden.) Rostislav talar sluddrande. Hans kläder har varit med om det värsta medan Henrik och Dagmar är propert klädda. Regissören ansåg också att Rostislav var den som skulle framställas som mest levande.

En fjärdedel av läspubliken valde alternativet Dagmar. Kanske kan det ha att göra med att läsaren till skillnad från teaterbesökaren försökt identifiera sig med Dagmar som är den av de båda samtalande som vet mest.

Orsaken till att Rostislav valdes kan ligga i tolkningen att Rostislav hade starkast livsvilja och därför var mest levande. Därför ställdes också en tolkningsfråga beträffande Rostislav.

c "Varför hade onkel Rostislav överlevt sin död?" Regissören svarade beträffande sin intention: "Han har livsvilja och därför har alkoholen konserverat honom." De två alternativen gavs till intervjupersonerna: "Berodde det på att alkoholen hade konserverat honom, eller berodde det på att han hade livsvilja?"

50 % av de intervjuade angav Rostislavs "livsvilja" som skäl mot 27 % som svarade "alkoholens konservering". Endast 7 % hade inte svarat. (Några få procent hade svarat "trilsk, envis", "skulle leva tills han supit upp familjeförmögenheten" etc. Några hade angivit konkreta skäl som att "dödgrävaren hade gjort en trappa", etc)

Något fler teaterbesökare hade angivit livsviljan (56 % teaterbesökare mot 44 % läsare) som skäl (ej sign). Om detta berodde på att Rostislav spelats levande eller om orsakssambandet var omvänt (så att "levande" på föregående fråga istället avhänger bl a av tolkningen av Rostislavs överlevande) kan inte här avgöras.

d Rostislav dyker upp ca en fjärdedel in i texten. Regissören svarar: "hemskt, löjligt, äckligt, mm" på frågan: "Hur avsåg du att onkel Rostislavs uppdykande skulle uppfattas?"

Frågan ställdes till intervjupersonerna: "Vad tyckte du om onkel Rostislavs uppdykande?" Fasta svarsalternativ bildades på grundval av regissörens svar: "Tyckte du det var hemskt, löjligt, äckligt eller intetsägande?" (Endast ett alternativ fick väljas.)

"Äckligt" (33 %) dominerade för teaterbesökarna med "löjligt" (25 %) och "hemskt" (24 %) inte så långt efter. "Intetsägande" samlade bara 6 %.

Läspubliken angav som första alternativ "löjligt" (39 %), som andra "hemskt" (18 %) och som tredje "äckligt" (14 %) eller "intetsägande" (14 %) (sign nivå 5 %).

Teaterbesökarna som sett en scentolkning av Rostislav hade fått underlag för att tolka hans plötsliga uppdykande endera som "äckligt" eller som "hemskt". De hade i mindre grad tyckt att det var "intetsägande" än läsarna (som inte heller uppfattat honom så "levande"). Eftersom hans uppdykande inte sade läsaren så mycket, uppfattades det som "löjligt" (39 % av läspubliken mot endast 25 % av teaterpubliken).

e Regissören framhävde Henriks " försiktighet och feghet". Alternativen gavs till intervjupersonerna: "Varför frågar Henrik så många gånger 'Vart skall ni gå på söndag?'" "Berodde det på artighet, försiktighet, feghet eller brist på samtalsämnen?"

Helt dominerande var svaret "Brist på samtalsämnen" (73 % av teaterbesökarna och 59 % av läsarna). Skillnaden ger inte underlag för mycket gissningar. Möjligt är att detta alternativ känts mera relevant beträffande teaterversionen, där personerna till skillnad från i lästexten förväntas föra en dialog (sign nivå 5 %).

Det var något fler läsare än teaterbesökare som inte lämnat svar eller svarat "vet inte, det kan man inte ha någon åsikt om" (2 % teaterbesökare mot 14 % läsare), vilket överensstämmer med läspublikens tolkning av Rostislavs uppdykande som intetsägande.

f Avsnittet Hur man för ett söndagssamtal beskrevs också med hjälp av åtta givna ordpar på den sjugradiga skalan. Skillnaden mellan medierna visade sig vara följande:

Diagram 8 Karakteristik av avsnittet Hur man för ett söndagssamtal
(N= 96 resp 111)

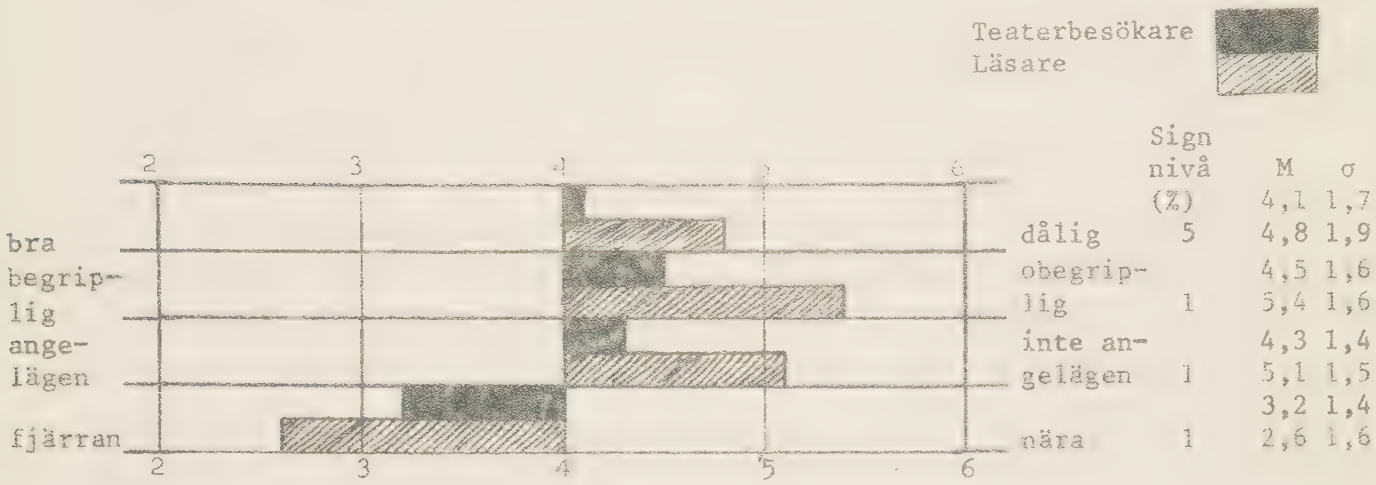

Kommentar:

Läsarna tyckte i högre grad än teaterbesökarna att avsnittet var mera "fjärran" och "obegripligt" och i mindre grad än teaterbesökarna fann de det "bra" och "angeläget" (sign nivå 1 %).

Eftersom textunderlagen för läsning och spel var identiska, måste det ha varit den sceniska gestaltningen som gjort avsnittet i någon mån begripligt och därmed litet mera angeläget och nära. En absurdistisk text som Hur man för ett söndagssamtal tycks kunna få en viss verklighetsnärhet och angelägenhet och därmed på viss nivå begriplighet genom att skeendet faktiskt framställs framför åskådarnas ögon på teatern. Kanske har en scenisk realisation lättare att uppfattas som verklighetslik än en läst absurd text genom att anknytning lätt kan göras till absurditeten i många samtal i verkliga livet.

Karakteristik efter faktoranalys av avsnittet Hur man för ett söndagssamtal

Den starkaste faktorn (som förklarade 23,9 % resp 35,2 % av den gemensamma variansen) innehöll för grupperna (N = 96 resp 111) en del gemensamma variabler:

Tabell 55 Helhetstolkning av Hur man för ett söndagssamtal. Faktor 1.

Teaterbesökare		M	σ	Läsare		M	σ
"fattig på humor-rik på humor"	(-.91)	3,8	1,5	"begriplig-obegriplig"	(.93)	5,4	1,6
"bra-dålig"	(.58)	4,1	1,7	"bra-dålig"	(.85)	4,8	1,9
"intressant-ointressant"	(.54)	4,3	1,8	"intressant-ointressant"	(.82)	4,8	1,8
"stel-levande"	(-.47)	4,0	1,6	"angelägen-inte angelägen"	(.45)	5,1	1,5

För en positiv värdering av avsnittet poängterades begripligheten starkare än något annat av läsarna. Väsentligt för teaterbesökarnas upplevelse var istället verkets egenskap att vara "levande" och "rikt på humor".

Tolkningsskillnaderna som förelåg beträffande Hur man för ett söndagssamtal kan sammanfattas så: Alla mottagarna försökte interpretera verket. Teaterbesökarna fick emellertid större möjlighet att ge verket en tolkning genom skådespelarinsatserna. Dessa hjälpte teaterbesökarna att finna en meningsfull tolkning genom att de gav kontur och färg åt sina gestalter. Teatermediets förmåga att ge liv åt skeendet visade sig ha samband med en positiv värdering av avsnittet. Teaterbesökarna accepterade vad de faktiskt iakttog, medan läsarna hängde upp sig på att avsnittet var svårt att förstå, vilket förstörde upplevelsen av den absurda episoden.

2.7 ÖVERSIKT

Det intressanta med valet av Collaget som undersökningsmaterial var främst att det gav möjlighet att spela ut fyra olika avsnitt mot varandra under i övrigt lika omständigheter.

Teaterbesökarna och läsarna ombads att rangordna de fyra avsnitten efter sin värdering av dem. En beräkning gjordes av de olika avsnittens antal förstaplaceringar.

Värdering av avsnitten

Tabell 56 Värdering av collagets olika avsnitt, uttryckt i frekvens förstaplaceringar.

	Teaterbesökare (%)	Läsare (%)
Arkeologi	42	42
Jägarn	36	35
Historier om herr K	16	18
Hur man för ett söndagssamtal	6	5
Summa	100	100

Rangordningen var densamma för teaterbesökarna och läsarna - (beräkning 1) -. (Motiveringarna till att man tyckte bäst om Arkeologi-avsnittet och sämst om Hur man för ett söndagssamtal anges i det följande.)

Man kan också räkna fram värdeskalan på annat sätt t ex genom lägst antal "sämst"-markeringar. Då blir rankningen densamma som i beräkningen ovan med den skillnaden att Ett söndagssamtal har så mycket som 52 % "sämst"-markeringar medan Herr K endast har 26 % och Jägarn liksom Arkeologi 11 %. Det är dock läsarna som är skuld till den låga bedömningen av Ett söndagssamtal (39 % för teaterbesökarna mot hela 63 % för läsarna). Jägarn och Arkeologi uppskattades ungefär lika mycket av teaterbesökare och läsare medan Herr K värderades relativt sett högre av läsarna och Ett söndagssamtal högre av teaterbesökarna(beräkning 2).

Om man ger 4 poäng för en förstaplacering av ett avsnitt, 3 poäng för en andra-, 2 poäng för en tredje- och 1 poäng för en fjärdeplacering blir rangordningen efter högsta sammanlagda poängantal densamma som i den första beräkningen. Detta gäller även om man delar på teaterbesökare och läsare i skilda sammanräkningar. Herr K och Ett söndagssamtal ligger för teaterbesökare mera lika (21 % respektive 20 %) men för läsarna fortfarande olika, så att Herr K får 26 % och Ett söndagssamtal 15 % (beräkning 3).

Sammanfattning:

Oavsett medium värderades relationen mellan de fyra avsnitten på samma sätt. Läsarna rankade dock som grupp Historier om herr K högre än teaterbesökarna:

Tabell 57 Bedömning av Historier om herr K inom respektive medium.

	Bäst(%)	Näst bäst(%)	Näst sämst(%)	Sämst(%)
Teaterbesökare	15	17	30	38
Läsare	17	37	32	14

(Sign nivå 0,1 %)

medan fler teaterbesökare än läsare gav Hur man för ett söndagssamtal hög prioritering:

Tabell 58 Bedömning av Hur man för ett söndagssamtal inom respektive medium.

	Bäst(%)	Näst bäst(%)	Näst sämst(%)	Sämst(%)
Teaterbesökare	6	28	27	39
Läsare	5	7	25	63

(Sign nivå 0,1 %)

Motivering till värderingen

Frågan ställdes om varför man tyckte bäst om det avsnitt man rankat högst.

Förstaplaceringen av avsnittet

a)	JÄGARN	motiverades med att "det gav mest, man fick ut något av det, det var lättförståeligt."
b)	HISTORIER OM HERR K	motiverades med att det var "träffande" och "hade bra satir". Ibland nämnde man att det var "humoristiskt, roligt".
c)	HUR MAN FÖR ETT SÖNDAGS-SAMTAL	hade man svårt att motivera. Några teaterbesökare nämnde dock att "det var njutbart", "det var bra spelat". De var få som satt avsnittet främst.
d)	ARKEOLOGI	grundade sig på motiveringen att det var "intressant, det hade viktigt innehåll, det var aktuellt". Man nämnde också att det var "träffande" och att "det hade bra satir".

Skälen för låg värdering undersöktes på samma sätt. ("Varför tyckte du sämst om .....?")

Fjärdeplaceringen av

a)	JÄGARN	var sällsynt. Det visade sig att somliga trots allt tyckte att "det var tråkigt, ointressant, meningslöst".
b)	HISTORIER OM HERR K	Teaterbesökarna skiljde sig här markant från läsarna. De tyckte att avsnittet var "svårfattbart" (18 %) eller "rörigt, virrigt, splittrat, långsökt" (14 %). Motsvarande siffror för läsarna är helt låga (5 % resp 1 %).
c)	HUR MAN FÖR ETT SÖNDAGS-SAMTAL	ansågs också vara "svårfattligt". 13 % av teaterbesökarna och hela 36 % av läsarna anger detta. Däremot påstod man mera sällan att det var "splittrat, rörigt".
d)	ARKEOLOGI	Några enstaka personer inom såväl teater- som läsargruppen tyckte att också Arkeologi var "svårt att förstå". Detta avsnitt var annars det mest omtyckta.

Sammanfattning av översikten:

Att teaterbesökarna tyckte mindre bra om Historier om herr K än läsarna berodde på att man hade svårt att hinna fatta poängerna och paradoxerna, när avsnittet spelades fram. Under läsningen kunde man ge sig tid att fundera över och vid behov läsa om de aforismliknande småhistorierna och då också finna dem träffande

och roliga. Nog hade dessa små historier en viss inbördes och medveten ordning, men poängerna duggade för tätt för teaterpubliken i denna delundersökning.

Förklaringen till att Hur man för ett söndagssamtal vann något större popularitet bland teaterbesökarna än bland läsarna, tycks ha berott på skådespelarnas förmåga att ge en viss tolkning eller åtminstone rimlighet åt den absurda historien, vilket medfört att man på teatern inte bara tyckte att den var konstig och obegriplig. Egentligen fick man inte hjälp till en intellektuell förklaring, men det var nog knappast heller det som krävdes för uppskattning av avsnittet. Kanske låg det spännande med denna grotesk just i det svåruttydbara. Regissören hade inte eftersträvat någon entydig tolkning enligt egen utsago.

Däremot byggde förståelsen av Brechts historier i högsta grad på att man förstod satiren och kom underfund med dubbeltydigheten. Denna typ av förståelse underlättades inte av teaterns realisering i kött och blod, även om naturligtvis en skådespelare genom tonfall och mimik kan tänkas ha givit ledning i vissa fall. Det som krävdes var läsmediets fria tempo och rytm.

Att Jägarn sällan placerades sist beror nog på att det var en realistisk, handlingsmässigt sammanhängande historia. Det yttre skeendet var inte märkligt. Att man också i båda medierna trängt lika djupt ned i personernas inre drivkrafter till olika slags beteenden, är därmed inte säkert.

Arkeologi slog igenom starkt i båda medierna av det skälet att innehållet var intressant, viktigt, träffande och aktuellt. (Förklaringen av den ringa skillnaden mellan utslagen stöds i undersökningen av Rättegången mot LeRoi Jones. Är ämnet av tillräcklig vikt och aktualitet så har det goda chanser att nå fram oberoende av medium.)

Styrning av upplevelsen utifrån bakgrundsvariabler

Vilka personer bland teaterbesökarna och läsarna valde Jägarn/Historier om herr K/Arkeologi resp Hur man för ett söndagssamtal som första alternativ?

Kön

En sambandsanalys har företagits för de fyra avsnittens olika variabler. Då konstaterades bland annat att förhållandevis fler kvinnliga än manliga gymnasister bland läsarna stod för förstaplaceringen av Jägarn. Däremot tillkom förstaplaceringen av Historier om herr K mer genom de manliga gymnasisternas försorg. Pojkarna bland läsarna var överrepresenterade vid placeringen av Arkeologi som nummer ett.

Teater/läsintresse och teater/läsvana

De som ansåg sig vara"mycket teaterintresserade" valde inte att sätta Jägarn på första plats till skillnad från de "mycket läsintresserade" som gjort detta i stor utsträckning. Tendenserna blev desamma om man bytte ut "intresse för teater/läsning" mot "vana vid teater/läsning". De som ofta gått på teatern valde inte inom Collagets ram Jägarn i första rummet medan de som uppgav sig läsa många böcker i månaden prioriterade Jägarn högt.

Det var personer med hög läsvana (som läste många böcker i månaden) som skattade Historier om herr K högt både i teater- och läsversionen. En viss litterär vana tycks ha underlättat tillägnelsen av Brechts historier. Av teaterbesökarna var det framför allt de som menade sig vara teaterintresserade som gav avsnittet Hur man för ett söndagssamtal förstaplacering. Också stor teatervana samvarierade positivt med hög prioritering av ifrågavarande avsnitt. En viss kännedom om teatermediet tycks således ha bidragit till hög värdering av det svårtolkade avsnittet. Motsvarande intresse för eller vana vid skönlitterär läsning befordrade däremot inte i samma grad kontakten med avsnittet i läst form.

Beträffande avsnittet Arkeologi kan ingen samvariation mellan tidigare teater- resp läsvana eller tidigare teater- resp läsintresse och hög resp låg rankning av avsnittet konstateras. Också personer med förhållandevis låg mediavana placerade Arkeologi högt.

Önskan om behållning av teaterbesök/läsning

De teaterbesökare och läsare som värderade Jägarn högst var de som menade teater- och skönlitteratur framför allt bör ge "avkoppling, underhållning, konstnärlig njutning och lyftning åt vardagen". De som istället menade att teatern och skönlitteraturen bör ge "information om världen och samhället" eller "stimulans till engagemang" placerade i allmänhet Jägarn lågt och valde istället andra delar av Collaget i första hand.

Önskan att engageras känslomässigt alt ej bli så fängslad

De teaterbesökare och läsare som ansåg sig tycka om "att reflektera över innehållet i en teaterföreställning/novell utan att bli för fängslade" valde i stor utsträckning Brechts Historier om herr K som det bästa avsnittet. De som önskade bli "känslomässigt engagerade" valde istället andra alternativ.

2.8 SAMMANFATTNING

I teatermediet

fastnade olika detaljer i allmänhet sämre än i läsmediet. I den första delen av collaget, Jägarn, tycks dock teaterbesökare och läsare ha lagt märke till ungefär lika mycket på den elementära perceptionsnivån.

Teatern kan genom att gestalta en person så att han framstår som begriplig och levande, också ge recipienten möjlighet att tolka ett helt avsnitt (t ex Hur man för ett söndagssamtal). Om personen i fråga inte alltid blev mera levande, fick han i alla fall en mer påtaglig realitet.

Teaterbesökarna som ofta hade mindre behållen information samlades kring gemensamma tolkningar.

Oavsett medium var rankningen vid värdering av de olika avsnitten i Collaget densamma.

Teaterbesökarna kom i vissa fall genom gestaltningen att acceptera ett avsnitt och också att värdera det högre än läsarna (t ex Hur man för ett söndagssamtal). Skådespelarnas förkroppsligande av rollerna kan ha givit den absurda historien ett sken av rimlighet, som gjort att man på teatern inte bara sköt den ifrån sig under hänvisning till dess obegriplighet. Regissören hade i det åsyftade fallet inte eftersträvat någon entydig tolkning. Det var förmodligen inte heller en intellektuell genomlysning av stycket som krävdes för att man skulle uppskatta avsnittet utan mera en

I läsmediet

var iakttagelsen av fakta i denna undersökning som regel bättre.

Ett avsnitt kunde betecknas som mer begripligt både som helhet och beträffande de enskilda personerna beroende på att läsaren bättre än teaterbesökaren haft möjlighet att bestämma konsumtionstakten själv och därmed blivit i stånd att uppfatta detaljer och sammanhang (t ex Historier om herr K).

Ett avsnitt kan värderas mera positivt om man mött det i ett medium som gjort det mera begripligt t ex Historier om Herr K för läsarnas del.
Det kan också upplevas mer positivt om det förmedlar en nyanserad stämning (som Jägarn till läsarna).

förnimmelse av spänningen i det outtydbara.

Däremot bygger satiren i Brechts historier i högsta grad på att man förstår aforismerna och kommer underfund med deras dubbeltydighet. Det som här bl a kan hjälpa till är läsmediets fria tempo och rytm.

Teaterbesökarna upplevde atmosfären ibland något annorlunda än läsarna. Vad de senare betecknade som "vemodigt", "känsligt"och"gripande", beskrev dessa som "tungt" eller "trist". Ofta kände de enligt egen bedömning över huvud taget inte någon stämning (Jägarn). Ett debattstycke som Arkeologi kunde däremot upplevas som mer "lättsamt" och "humoristiskt" på teatern.

Läsarna fann som regel avsnitten vid läsningen innehålla mer stämning eller atmosfär (t ex Arkeologi, Jägarn). I Arkeologi tyckte dock läsarna att atmosfären var mera "dyster" och "nedstämd" än teaterbesökarna. Detta överensstämde med läsarnas tolkning av temat som samhällets självmord och undergång.

Trots de stora likheterna i textunderlagen uppfattade teaterbesökarna avsnittet Jägarn som mera "tungt" och "händelsefattigt" än läsarna. Profilerna var i övrigt ganska lika för de båda grupperna. Båda tyckte t ex att det var "lättfattligt" och "tragiskt". Den beskrivning av upplevelsen som teaterpublikens kurva ger uttryck för, är emellertid inte så utrerad som läsarnas. De har inte fått samma djup, styrka och täthet i upplevelsen. Spänning och underhållning var två viktiga element i den starkaste faktorn i deras upplevelse. Vad de saknade var emellertid just spänning och händelserikedom. Klarhet och konkretion var ett par andra värden de till skillnad från läsarna betonade som väsentliga.

Läsarnas något mera positiva värdering av avsnittet Jägarn hade sin grund i en upplevelse av avsnittet som mera "känsligt", "gripande" och "angeläget". Dessutom karakteriserade man det som mer "nyansrikt", "stämningsfyllt" och "njutbart" rent språkligt. Man tyckte också att det var mera underhållande. Över huvud taget framstod det som mera "rikt" i olika avseenden. Även om inte läsarna menade att det var fyllt av händelser och poesi, så betecknade man det inte som teaterbesökarna som opoetiskt och händelsefattigt. Det gäller här en text som inte behöver aktualiseras för att förstås. Den äger en känslighet och finhet som kräver tystnad och lyssnande.

Inslag som gjort starkt intryck speciellt i teatermediet var t ex en central situation (sådan som Gråtscenen i Jägarn) som innebär omslag i relationen mellan personerna.Tolkningarna varierade mellan medierna så att teaterbesökarna ofta fäste sig vid båda parterna i en konfrontation (t ex i Jägarn).

Läsarna hade fäst sig vid längre,lugnt beskrivande avsnitt (inom Historier om herr K) medan konkretion och scenisk aktivitet (t ex uppträdande av ytterligare en roll) var av intresse för teaterbesökarna. Man hade fastnat för berättelsen om tidigare händelser (mannens berättelser om giftermålet i Jägarn) och vid slutscenen (då läsarnas position var densamma som kvinnans, en roll de mer än teaterbesökarna sympatiserade med).

En roll hade på scenen kunnat uppfattas som mera "pratsam, orolig och upprörd" (t ex Mannen i Jägarn) än vid läsningen. Kanske har mediet en benägenhet att framlocka en sådan tolkning.

Av faktoranalysen framgår emellertid att teaterbesökarna speciellt noterar om en person är introvert medan läsarna lägger märke till motsatsen.

Den person som stod för avgöranden uppmärksammades i teaterversionen (Mannen i Jägarn) medan läsarna intresserade sig särskilt för den drabbade (Kvinnan).

Teaterbesökarna ville ingripa i handlingen genom att upphäva giftermålet (i Jägarn) medan läsarna, som kände medlidande med människorna och var nedstämda över läget, föreslog samtal för att skapa kontakt mellan parterna.

Handlingsimpulser, konstaterade genom faktiskt utförda handlingar vars orsak man relaterar till upplevelsen av ett verk, var sällsynta efter collaget. Läsarna hade dock i något större utsträckning än teaterpubliken företagit någon sådan handling. Den bottnade i allmänhet i upplevelsen av avsnittet Arkeologi. Detta kan ha sin orsak i att läsarna där jämfört med teaterbesökarna lagt märke till fler väsentliga detaljer, som de haft möjlighet att relatera till sin egen miljö. De hade också större spridning över de olika tolkningsalternativen, även om värderingen av avsnittet var ungefär densamma.

Det var också framför allt hos läsarna som en önskan hade väckts att möta liknande möjligheter till erfarenhet.(Det gäller avsnittet Jägarn.)

I collaget ställdes upplevelsen av fyra olikartade avsnitt under i övrigt lika omständigheter mot varandra för mediajämförelse. Hade istället fyra olika teatergrupper spelat var sitt avsnitt, kunde variationer mellan åskådarnas upplevelser bottna i att grupperna spelade olika "bra". Rangordningen mellan de olika avsnitten blev, när de värderades, densamma för teater- och läspublik. Tolkningen av avsnitten varierar dock beroende på medium.

"Begripligheten" ansågs vara av vikt vid bedömningen. Man ansåg t ex att Brechts Herr K-historier blev mera begripliga vid läsning, medan grotesken Hur man för ett söndagssamtal blev mera förståelig, när man såg den spelas på teatern. Närmast till hands ligger tolkning i mediatermer. Brechts historier bygger i hög grad på att man förstår de verbala aforismerna och uppfattar satiren och dubbeltydigheten. Det som här kan underlätta tillägnandet är läsningens fria tempo och rytm, som ger läsaren möjlighet att stanna upp och fundera och eventuellt läsa om någon historia.

Däremot sköt läsarna Hur man för ett söndagssamtal ifrån sig med hänvisning till dess obegriplighet. Teaterbesökarna kom i fler fall att acceptera gestaltningen och acceptera absurditeten. Skådespelarnas förkroppsligande av rollerna tycks ha givit dessa ett sken av rimlighet och en förnimmelse av spänningen i det svårtydda. Dessa två exempel kan ge en liten fingervisning om de två mediernas styrka när det gäller att ge intellektuell genomlysning respektive påtaglig realitet åt ett förlopp.

Också en del mediaskillnader som inte direkt bygger på jämförelsen mellan de fyra avsnitten har framkommit. Det var genom läsmediet som i allmänhet fakta bäst fastnade i minnet. Detta bidrog i sin tur (t ex i fallet Arkeologi) till att spridningen mellan tolkningsalternativen blev större för läsarnas del, som hade mer fakta till hands.

Den bredare informationsbakgrunden kunde också leda till en vilja att genomföra enskildheter, som de uppfattat som väsentliga, i verkligheten. Ytterligare en egenhet hos läsmediet kan ha spelat in för läsarnas större engagemang, nämligen dess förmåga att låta läsaren i sin ensamhet avlyssna stämningar

(detta gällde Arkeologi och Jägarn). Tolkningarna skilde sig mellan medierna. Av principiellt intresse är teaterbesökarnas benägenhet att fästa sig vid båda parter i en konflikt och att som tema se ett uttryck för en relation.

3 RÄTTEGÅNGEN MOT LEROI JONES

3.1 MATERIAL

Den text som låg till grund för den fältundersökning som till sist skall presenteras hade ett faktiskt underlag. Den amerikanske författaren Everett LeRoi Jones, bl a känd som dramatiker med pjäserna "Tunnelbana" och "Slaven", blev 1967 häktad och anklagad för olaga vapeninnehav. Juryn dömde honom skyldig. Protokollet från domstolsförhandlingarna vid civilmålsdomstolen i Essex County, där LeRoi Jones dömdes till högst tre års och lägst två års och sex månaders fängelse och tusen dollar i böter, förmedlades genom författaren Clas Engströms försorg till svensk TV. Efter översättning av Olov Jonason framfördes rättegångsprotokollet i TV 2 i augusti 1968 och publicerades det 1969 i tryck. TV-versionen regisserades av Kåre Santesson och rubricerades som TV-teater, men den vidimerade protokollstexten behölls liksom i läsversionen, då detta ansågs väsentligt för det dokumentära värdet. Vissa smärre förändringar i översättningen gjordes dock vid TV-instuderingen - närmast i syfte att få mer talspråklig karaktär på språket.

TV-teaterversionen försågs till skillnad från boken med en inledning, bl a i form av en intervju med den svarte författaren LeRoi Jones. Denna inledning sändes inte vid de tre undersökningstillfällena den 20 april 1970 i TV-studion på Sveriges Radio i Malmö. Textunderlaget för TV-föreställningen och för läsprodukten var alltså detsamma.

Protokollstexten börjar med att rättens ordförande, domaren Leon W Kapp, öppnar förhandlingarna och att LeRoi Jones och hans två medanklagade, Charles McCray och Barry Wynn, förs in i salen. LeRoi Jones´ försvarsadvokat Irving Booker håller ett längre tal över ämnet strafflindring på grund av förmildrande omständigheter, varefter LeRoi Jones själv försöker yttra sig, men kommer i konflikt med domaren, som menar att det han vill säga faller utanför ämnet. McCrays och Wynns försvarsadvokat har inte infunnit sig men en Mr Mischel för deras talan trots att de båda anklagade inte finner sig företrädda på tillfredsställande sätt. Efter detta avkunnar ordföranden domen och förklarar på vad han grundar den, nämligen förutom vapeninnehavet vid viss tidpunkt också vad LeRoi Jones skrivit och sagt i sina föredrag. Domaren läser upp valda delar ur LeRoi Jones´ produktion under dennes protester. En längre, häftig ordväxling mellan ordföranden och LeRoi Jones följer. Protokollet avslutas med att ordföranden läser upp domen över de tre anklagade och avslår anhållan om uppskov med verkställigheten av utslaget.

I läsversionen sägs ingenting om rättssalens eller de inblandades utseende. Den autentiske LeRoi Jones´ foto finns på omslaget till den utgivna upplagan. Man kan av ordförandens upprepade tillsägelser till LeRoi Jones att sätta sig, förstå att han flera gånger rest sig upp. Av vaktmästarens rop på tystnad inser läsaren att sorl måste ha uppstått. En röst ropar: "Dom slår honom!" I den mån beteenden tagit sig uttryck i verbala yttringar, har protokollsförarna nedtecknat dem. Trots Kapps ovillighet att låta LeRoi Jones komma till tals, lyckas denne få 41 av i allt 171 repliker.

TV-teaterversionen var inspelad i Norra Reals aula i Stockholm med domaren Kapp i katedern framför stjärnbanéret. Dock gick man inte så långt i realistisk gestaltning att LeRoi Jones, kréerad av Ernst-Hugo Järegård, sminkades svart.

Intentioner och kritik

Skådespelare och regissör säger, att man velat redovisa materialet helt rakt. Detta har kritiken också iakttagit i föreställningen och lovordat.

Kåre Santesson berättar i brevsvar: "Vi kallade den inte för 'föreställning' eller 'teater', utan 'demonstration' eller 'rapport'. Jag ville berätta ett skeende, som ägt rum på ett sådant sätt att folk förstod och hörde på" - detta som svar på brevfrågan: Vad skulle föreställningen enligt intentionerna ha för stämning eller atmosfär? "Objektiv" svarade Ernst-Hugo Järegård, på samma brevfråga.

Kåre Santesson berättar vidare i brevet (fritt efter frågornas slut): "Vi jobbade då (också) under en enorm tidspress, raggade tag i Norra Reals aula, skippade allt som kunde verka 'illusoriskt', statister mm, dekor i gängse mening etc, bl a därför att vi inte kunde lägga till eller dra av en stavelse av texten, vårt enda försvar var ju hela tiden att den var helt intakt. Hade det varit en 'vanlig' text, hade vi förstås strukit en mängd longörer."

Föreställningen har genomgående recenserats som TV-teater (DN och SvD har direkt denna rubrik och i övrigt kallas föreställningen TV-teater i samlingsrecensioner av TV-kvällen).

Tord Baeckström i GHT 6.8.68: "Det är verkligen effektiv TV-teater."
/---/ "Och skådespelarnas engagemang var inte att ta miste på - de gjorde alla varken för mycket eller för litet utan just vad de skulle."

Bengt Jahnsson i DN 6.8.68: "Hur användbar är inte den här teatertekniken att med exakt återgivning av ett autentiskt händelseförlopp skapa ett starkt publikintresse! Skådespelarna har medvetet undertryckt psykologisk gestaltning."

/---/ "Måtte TV-teatern använda sig av den här teaterformen fler gånger. Uppsättningen kan inte ha varit dyrbar. Ändå kan den tävla med det bästa och slagkraftigaste som TV-teatern har gett."

Jörgen Blom i Aftonbladet 6.8.68: "Tack och lov inga publikkulisser, inget teatersmink."

Lennart Josephson i SDS 6.8.68: "För framställningen i övrigt fanns många linjer att välja mellan. Den som regissören, Kåre Santesson, följde, föreföll att ha varit den rätta. Han återgav inte i detalj en amerikansk domstolsscen, använde bara de ingredienser och de personer som var nödvändiga." --- "Om skådespelarna i de åtalades roller hade sminkat sig till negrer, hade resultatet kunnat bli teater."

Gunnar Falk i SvD 6.8.68: "En suggestiv kraft och verkan fick protokollet när det lades fram i TV-bild, naket, endast 'klätt' av skådespelarnas rena, raka röster. Inte en min, en gest, ett uttryck för att bättra på illusionen, för att ge dramat mer kraft, än vad verklighetens ord äger, hade regissören Kåre Santesson tillåtit - naturligtvis helt rätt."

Dessutom kan man lägga märke till att recensionerna genomgående - i tidningar av skilda typer och värderingar - är mycket positiva. Detta var ett av kriterierna för valet av lästext-teater-par.

3.2 FÖRSÖKSPERSONER

Delundersökningen genomfördes med TV-tittare och läsare; dessa var dels fackföreningsanslutna arbetare - FCO - ur metallarbetarförbundet (N=62) och dels skolungdom i Malmö från gymnasiets högsta och näst högsta årskurser (N=205). Svarsprocenten för försöksgrupperna var 98 % för TV-tittarna och 97 % för läsarna.

Ålder

Personerna i FCO-urvalet hade en medelålder på 44 år (födda 1927). Skolungdomen var mellan 17 och 18 år (födda 1952). Skillnaden i ålder mellan läsare och teaterbesökare är i ingetdera fallet signifikant.

Kön

De fackföreningsanslutna var till största delen män. Mest markant är detta i läsargruppen, där 80 % var män. Bland TV-tittarna var 60 % män. Av kvinnorna

i denna grupp (som alltså utgjorde 40 %) var inte få fruar och fästmör till de FCO-anslutna. (Skillnaden mellan medierna är i detta avseende signifikant på 5 %-nivån.)

Detta har gjort att en speciell bearbetning har företagits med konstanthållande av kön. De samband, som nedan påvisas för FCO-gruppens del, kvarstod då i de allra flesta fallen. I de få fall skillnaderna försvann eller inte längre var signifikanta påpekas detta.

Inga signifikanta skillnader ifråga om kön har registrerats för skolungdomens del.

Övriga bakgrundsvariabler

De fackföreningsanslutna inom TV- och läspubliken skiljde sig ej signifikant från varandra ifråga om yrke (varken eget eller makes/makas), utbildning (egen eller makes/makas) eller politisk inställning (83 % var socialdemokrater). Ej heller har signifikant differens uppmätts ifråga om intresse för eller vana vid teaterbesök och läsning.

De flesta hade enligt egen uppgift varken positiva eller negativa förväntningar på Rättegången mot LeRoi Jones. Någon förhandsinformation hade inte givits för att inte styra upplevelsen.

I Iakttagelse, identifiering och förståelse

Uppmärksamheten fokuserad på personer, relationer, objekt, händelser, handlingar, processer mm kontrollerades genom en mängd detaljfrågor.

Detaljiakttagelse

Sex öppna frågor ställdes. Likhet råder mellan läsare och TV-tittare i de flesta fall. Två exempel kan nämnas på frågor avseende precision i iakttagelsen, där skillnader iakttagits mellan medierna:

1 "Hade LeRoi Jones några barn?"

42 % av läsarna bland skolungdomen hade noterat att LeRoi Jones hade 6 barn mot 14 % bland TV-tittarna i samma kategori (sign nivå 1 %). 24 % läsare bland de fackföreningsanslutna angav också rätt barnantal mot 6 % av motsvarande grupp TV-tittare. Ännu tydligare blir skillnaden beträffande uppfattandet av denna detalj, om man går till det allra mest exakta alternativsvaret "4 egna och 2 adoptivbarn", som angivits av 36 % läsare mot 10 % TV-tittare bland

skolungdomen och 21 % mot 3 % TV-tittare bland de fackföreningsanslutna.(Över 90 % av samtliga läsare och TV-tittare visste dock, att han hade barn, varför exakta antalet kan betraktas som oväsentligt i sig.)

2 "Vilka var 'de magiska orden' ordföranden citerade ur LeRoi Jones' skrifter?"

På sidan 21 i häftet citerar Kapp "'Opp mot väggen'-streck." Svarande Jones: "'Pissbög'" Läsarna mindes i fler fall de magiska orden än TV-publiken (11 % mot 3 %. Sign på 5 %-nivån för skolungdomen). 0 % av de fackföreningsanslutna hade givit ett korrekt svar. Kanske har de intervjuade i vissa fall, speciellt de vuxna, dragit sig för att nämna orden.

Verbal iakttagelse

Ett antal citat ur texten, blandade med andra påståenden, överlämnades till intervjupersonerna för identifiering. Avsikten var också här att mäta noggrannheten i iakttagelse.

"Vilka av följande meningar är direkta citat ur TV-föreställningen/boken?"

1 Den starke är starkast när han står ensam.
2 Kampen fortsätter! Vi skall gå ända till slutet.
3 Ni företräder viljan hos ett sönderfallande system.
4 Man kan sluta sig till en persons avsikter av hans handlingar eller uppträdande.
5 Den härskande meningen i ett land, är den härskande klassens mening.
6 Ni kan inte stjäla något från den vite, han har redan stulit det själv.
7 Våra bröder är igång överallt, planterar sina nävar i gelévita ansikten.
8 Man behöver inte ha vindflöjel för att veta varifrån vinden blåser.
9 Ni utgör allesammans ett hot mot hela världen.
10 Ni är dömda. Vi kommer alla tillbaka.
11 Folket, och folket allena, är den drivande kraften som gör världshistorien.
12 Största möjliga lycka åt största möjliga antal människor.
13 Alla människor har lika värde.
14 Låt inte dina barn när de blir äldre se dig i ansiktet och förbanna dig genom att beklaga att du levde som en Onkel Tom.

Sex av de uppräknade meningarna var direkta citat ur verket, nämligen nr 3 (sagt av LeRoi Jones sid 13), nr 4 (sagt av domaren Kapp sid 21), nr 6 och 7 (uppläst av Kapp ur LeRoi Jones' skrifter sid 21 resp sid 22), nr 9 (sagt av LeRoi Jones sid 26) och nr 14 (uppläst av Kapp sid 22).

Vid beräkningen subtraherades eventuella felaktiga svar från antalet rätt identifierade. 80 % klarade mer än hälften av citaten. 20 % hade alla rätt. De

fackföreningsanslutna läsarna skiljer sig ej från TV-tittarna. Följande skillnader är signifikanta på 5 %-nivån för skolungdomens del:

1 Läsarna har rätt i högre grad än tittarna beträffande tre givna påståenden som ej är citat.

2 Ett av de givna citaten hade dock färre läsare (81 %) klarat än TV-tittare (95 %). Citatet lyder: "Man kan sluta sig till en persons avsikter av hans handlingar eller uppträdande." Detta sägs med syftning på LeRoi Jones av rättens ordförande Leon Kapp. Här har för en gångs skull TV-tittarna bättre observans. TV-mediet har spelat fram Kapp.(Se nedan beträffande karakteristiken av Kapp under II Tolkning.) TV-publiken hade givits tillfälle att i bild studera LeRoi Jones´ uppträdande, vilket också kan ha riktat uppmärksamheten på domarens i flera avseenden diskutabla yttrande.

Inga större skillnader på iakttagelsenivån har således registrerats mellan medierna. När resultaten divergerar är det läsarna som lagt märke till fler detaljer än TV-publiken. En förklaring till den bättre perceptionen inom den förstnämnda kategorin kan vara att försökspersonerna haft bättre tid på sig vid läsningen. De har till skillnad från TV-tittarna själva kunnat bestämma takten. Den signifikanta skillnaden finns i detta fall mellan grupperna av skolungdom. Skolungdomar är mer vana än äldre personer att lägga detaljer på minnet, när de läser. Läromedel är ju i allmänhet i bokform, medan TV-mediet fortfarande främst tillhör fritid och underhållning.(Se Cecilia von Feilitzen m fl, 1972.)

Personer som levt kvar i minnet

Med perceptionsfrågorna mättes inte bara den omedelbara iakttagelsen utan även vad som stannat kvar i minnet. Vidareverkan av personer studerades också med hjälp av direkta frågor: "Kom du efter föreställningen/läsningen tillbaka i dina tankar till någon viss person, som var med vid rättegången?" Frågan ställdes öppen.

TV-teatern ger (även om underlaget för ett sådant påstående är tunt) en större efterverkan än läsmediet. Bland de fackföreningsanslutna uppgav 36 % av TV-tittarna att de i tankarna återvänt till LeRoi Jones, medan 15 % inte tänkt tillbaka på någon person. Bland läsarna inom motsvarande grupp hade 24 % tänkt tillbaka på LeRoi Jones, medan så många som 31 % enligt egen utsago inte tänkt på någon av personerna efteråt (ej sign).

Principiellt intressant är vidareverkan av några personer:
Till"LeRoi Jones´ hustru"återvände TV-publiken i sina tankar i fler fall än läsarna - trots att hon inte sade ett ord under rättegången. Hon är exempel på

en stum roll, som får sin chans i TV-mediet. (Detsamma kan gälla stumma eller fåmälda roller i scenteatern, om de visar sig för mycket på scengolvet. Jfr modern i vissa scener i Din stund på jorden.)

"Övriga anklagade"(McCray och Wynn) fick fler omnämnanden av TV-publiken än av läsarna (jfr Känsloupplevelse nedan, där de också visat sig göra starkare intryck på TV-publiken än på läsarna). Det tycks ha varit mindre lätt att glömma bort att de anklagade var tre, när man sett dem i bildrutan.

Vissa av personerna hade således etsat sig fast i minnet tydligare hos TV-tittarna som sett dem i bild - det gäller här bl a fåordiga personer som starkt berörs av förloppets utgång.

Förståelse av sammanhang

Frågorna om förståelse av sammanhanget ställdes genomgående öppna.

Så många som 94 % av skolungdomen och 89 % av de fackföreningsanslutna menade att det straff som utdömdes åt LeRoi Jones var ovanligt högt (ej sign). De svarar klart "Nej" på frågan: "Tror du att alla som grips för olaga vapeninnehav i New Jersey döms till samma straff som LeRoi Jones?"

När skådespelaren Ernst-Hugo Järegård tillfrågades om sin mening ifråga om rättens agerande, svarade han att den enligt hans mening var "indoktrinerad". Regissören hade också en förklaring till straffsatsens storlek i LeRoi Jones´ fall: "För att oskadliggöra LeRoi Jones. Om han var 'oskyldig' till vapeninnehavet, om polisen, som var/är mycket vanligt, med så enkla medel som att placera ett par pistoler i hans bil kan få honom ur vägen, så ... Till detta kommer Leon W Kapps personliga hat och rädsla för LeRoi Jones. Om polisen och domaren handlade på order uppifrån? Det vet jag inte, men ... Se forts Bobby Seale, Benjamin Spock etc ..."

1 Till intervjupersonerna ställdes frågan: "Vad var orsaken till att rätten utmätte så kraftig straffsats åt LeRoi Jones?"

Läsarna bland skolungdomen svarade "Vet inte" i högre grad än tittarna (21 % mot 3 % TV-tittare, sign nivå 5 %). Kanske har iscensättningen i TV gjort sammanhangen klarare? TV-publiken svarade i större utsträckning framför allt att "Man var rädd för LeRoi Jones, ville tysta honom som samhällsomstörtare och upprorsledare"(49 % TV-tittare mot 29 % läsare bland skolungdomen. Sign nivå 5 %). Däremot angavs att "Det berodde på hans skrifter" av ungefär lika många skolungdomar inom båda medierna (22 % TV-tittare mot 18 % läsare) och "Rasfördomar, negativism mot negrer" (9 % TV-tittare mot 14 % läsare).

2 "Vad hade LeRoi Jones att anföra som förmildrande omständigheter?"

Svaren på denna fråga var inte helt relevanta. Emellertid framkom synpunkter som gällde strafflindring och liknande. Få personer (14 % TV-tittare och 10 % läsare) angav att "Rätten var partisk och orättfärdig" (se texten sid 13: LeRoi Jones säger: "de förmildrande omständigheterna är att ni inte är någon rättrådig människa och att ni inte företräder den Allsmäktiges vilja."). Läsarna bland skolungdomen angav i högre grad att "LeRoi Jones aldrig fick säga någonting" (19 % mot 9 % TV-tittare) och att "hustru och barn var beroende av honom" (33 % läsare mot 26 % TV-tittare).(Sign nivå 5 % förskolungdomens del.) Överhuvudtaget tycks läsarna mera än TV-tittarna ha associerat till förklaringar som ligger utanför själva rättegångssalen.

3 "Vad menade LeRoi Jones med uttrycket: 'Ni menar alltså att Dante verkligen steg ner i helvetet'?"

Rimligen bör yttrandet tolkas i riktningen "Ni menar att skönlitteratur skall tas som fakta."

Läsarna klarade detta något bättre än TV-tittarna (ej sign). Kanske behövs ibland - t ex när det gäller svårförstådda sammanhang - den lilla extra betänketid som läsaren men inte TV-tittaren kan ta sig.

Liksom för övriga sådana frågor om sammanhanget som förs till förståelse och inte till ren iakttagelse, måste det förutsättas att intervjupersonerna följt med i rättegångsförloppet.

Skolungdomen förstod LeRoi Jones´ yttrande bättre än de fackföreningsanslutna (av vilka bara 8 % lämnade godtagbart svar). 26 % av skolungdomen hade svarat på ett rimligt sätt. Förmodligen hade de mött Dantes namn i skolan.

TV-tittarna bland skolungdomen respektive läsarna bland de fackföreningsanslutna tyckte att det var svårare att avgöra vissa sammanhang, t ex varför svarandena McCray och Wynn inte godkände Mr Mischel som sin försvarsadvokat.

Sammanfattningsvis kan sägas att TV-publiken hade lyckats se sammanhang mellan enskilda yttranden och händelser i verket i inalles fler fall än läsarna. Kanske hade gestaltningen gjort sammanhangen klarare för TV-tittarna. Mera komplicerade tankegångar tycktes dock läsarna (speciellt bland skolungdomen) klara ut bättre. Läsarna hade också känt sig friare än TV-tittarna att för sin förståelse av sammanhangen tillgripa förklaringar som ligger utanför rättegångssalens väggar.

Det verkar genomgående som om skolungdomen haft lättare för att läsa och bedöma den tryckta texten än de fackföreningsanslutna, för vilka TV-mediet underlättat förståelsen.

II "Tolkning" - kognitiv tydning och interpretation (inkluderande fria associationer, kreativt mottagande osv).

Tolkning av handlingsinnehållet

"Vad av det följande handlade föreställningen/texten i första hand om?"

Sju fasta svarsalternativ gavs: 1 Psykologiska förhållanden ("inom människor") och 2 Förhållanden människor emellan. Som alternativ 3-6 valdes fyra aspekter som TV-föreställningens regissör hade nämnt i en intervju rörande sitt ställningstagande till Rättegången mot LeRoi Jones: 3 Samhälleliga förhållanden, 4 Politiska förhållanden, 5 Moraliska förhållanden, 6 Juridiska förhållanden. Eftersom det i texten antyds en global giltighet hos problemen tillfogades som punkt 7 bland alternativen: Världsproblem.

Skolungdom och fackföreningsanslutna svarade i båda medierna i första hand: "Samhälleliga förhållanden." De fackföreningsanslutna svarade i andra hand: "Politiska förhållanden" medan skolungdomen svarade: "Juridiska förhållanden. Moraliska förhållanden" har också valts. Den aspekt som utan att närmare specificera innehållet (juridiska, samhälleliga o a problem) framhävde "Förhållanden människor emellan" valdes av TV-tittare (både bland skolungdom och fackföreningsanslutna) i större utsträckning än av läsarna (ej sign). Relationen mellan människor väckte intresse i TV-teaterversionen.

Tolkning i kamptermer

Enligt regissörens och huvudrollsinnehavarens uttalade intentioner skulle rättegången mot LeRoi Jones, såsom den framställdes i TV, kunna uppfattas som en "kamp mellan krafter av olika slag". Formuleringen överflyttades som en fråga till de personer som sett föreställningen eller läst texten: "Uppfattade du rättegången som en kamp mellan olika krafter?" Med följdfrågan: "(Om ja:Vilka?)" "Var det tänkt att nå fram till en önskad differentiering?"

Den inledande frågans formulering kunde väntas leda till ett högt antal jasvar. Den besvarades också med "Ja" av 82 % av de fackföreningsanslutna och 89 % av skolungdomen.

Tabell 59 Tolkning av verket Rättegången mot LeRoi Jones i kamptermer. Procentuell fördelning av skolungdomsgruppen efter medium.

	Skolungdom	
	TV-tittare (%)	Läsare (%)
Ja	95	84
Nej	5	14
Vet inte	0	2
Summa	100	100
	(N=59)	(N=146)

Hela 95 % av TV-publiken bland skolungdomen tolkade emellertid verket i kamptermer mot 84 % av läsarna i samma grupp (ej sign). En tendens att tolka ett verk i termer av kamp och konflikt kan således i något fler fall spåras hos TV-tittarna än bland läsarna.

Ej heller när den stora gruppen ja-svarare ombads beskriva de stridande "krafterna" visade sig någon större skillnad mellan medierna. Bland de faktorer som var inblandade i kamp nämndes av såväl de fackföreningsanslutna som skolungdomen först och främst "Olika raser" men också "Olika sociala positioner (över- och underordnad)" och "Olika ekonomiska system" samt fastän i mindre utsträckning "Olika rättssystem".

Tolkning av verket i andra termer

"Vilket av följande alternativ anser du att du skulle vilja använda för att beskriva föreställningen/texten?"

Fem svarsalternativ gavs: 1 En redovisning av LeRoi Jones´ personliga öde, 2 Ett utslag av en social situation i många länder idag, 3 Ett exempel på domstolsväsendet i funktion i USA, 4 En kamp mellan olika viljor, 5 Ett symptom på världens situation idag. Alternativen överlappar varandra, men de intervjuade ombads välja endast ett, nämligen det som närmast överensstämde med deras egen uppfattning om innehållet.

De båda alternativ som nämndes mest både av TV-tittare och läsare och både av de fackföreningsanslutna och skolungdomen var "Ett exempel på domstolsväsendet i funktion i USA" och "Ett utslag av en social situation i många länder idag." Dessa båda alternativ överensstämde med regissörens angivna val av tolkning.

Om det uppfattas som verklighetstroget och trovärdigt bidrar det till att mottagaren uppfattar det som något som angår honom.

För att skillnaderna i upplevelse mellan de personer som sett TV-versionen och dem som läst boken skulle framstå tydligare, bearbetades de intervjuades beskrivningar av verket (på de 35 sjugradiga skalorna) med faktoranalys. Nedan följer en presentation av de starkaste faktorerna för TV-tittare och läsare först för de fackföreningsanslutna (N=33 resp 28) och sedan för skolungdomen (N=59 resp 196).

I faktortabellerna ges - utöver vilka variabler som korrelerar i faktorn och faktorladdningarna för dessa - information om hur medelvärde och spridning för respektive ordpar ligger på de sjugradiga skalorna för grupperna teaterbesökare och läsare i dess helhet. Den pol på skalan som gruppernas medelvärde närmar sig är understruken. (Skulle medelvärdet vara 4,0 har ingen dylik markering skett.)

Karakteristik av Rättegången mot LeRoi Jones (FCO-gruppen)

En översikt över mediaskillnader, såsom de avtecknat sig vid bearbetning med faktoranalys ges nedan. Faktorerna presenteras i ordning efter hur stor del av den för de fem faktorerna gemensamma variansen de förklarar.

Den starkaste faktorn, för de fackföreningsanslutna mottagarna (som förklarade 34,1 % resp 24,8 % av den gemensamma variansen), var för

Tabell 60 Helhetstolkning av Rättegången mot LeRoi Jones (FCO). Faktor 1.

TV-tittarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"stillastående-rörlig"	(-.83)	3,7	1,9	"gripande-lämnade mig oberörd"	(.78)	2,1	1,0
"tung-lätt"	(-.77)	3,3	1,8	"känslomässig-ej känslom."	(.75)	2,0	1,0
"förnuftsmässig-ej förnuftsmässig	(.72)	4,1	2,2	"mörk-ljus"	(.73)	2,3	1,2
"händelserik-händelse-fattig"	(.69)	3,2	1,5	"känslig-okänslig"	(.66)	2,5	1,5
"bra-dålig"	(.66)	2,8	1,9	"aktuell-inaktuell"	(.65)	1,5	0,7
"handlingsrik-hand-lingsfattig	(.66)	3,6	1,6	"angelägen-likgiltig"	(.58)	2,0	1,0

För att denna grupp av tittarna skulle värdera föreställningen positivt var rörligheten och rikedomen på handlings-

För läsarna inom motsvarande grupp är den emotionella faktorn den mest väsentliga, vad det gäller Rättegången mot

moment något väsentligt. Första faktorn är för deras del närmast en dynamikfaktor och den ligger betydligt över den näst starkaste faktorn. "Aktiv-passiv" ingår i faktorn med svagare laddning.

LeRoi Jones. Den ligger något lite före dynamikfaktorn, som kommer på andra plats.

Den näst starkaste faktorn för samma grupper (som förklarade 20,6 % resp 24,2 % av den gemensamma variansen) innehöll följande variabler såsom de starkaste för

Tabell 61 Helhetstolkning av Rättegången mot LeRoi Jones (FCO). Faktor 2.

TV-tittarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"angelägen-likgiltig"	(.83)	2,3	1,5	"stämningsfylld-stämnings-fattig"	(-.80)	3,2	1,8
"gripande-lämnade mig oberörd"	(.71)	2,3	1,2	"handlingsrik-handlings-fattig"	(-.77)	3,0	1,5
"intressant-ointressant"	(.69)	1,7	0,8	"händelserik-händelse-fattig	(-.72)	3,3	1,5
"känslig-okänslig"	(.63)	2,4	1,4	"bra-dålig"	(-.70)	2,9	1,7
"komisk-tragisk"	(-.62)	5,9	1,6	"långtråkig-spännande"	(.67)	4,8	1,5

Betydligt efter dynamikfaktorn kommer för TV-tittarna en emotionell faktor, som anger hur pass "påträngande" upplevelsen varit. ("Stämningsfylld-stämningsfattig" korrelerar också med faktorn.)

Strax efter den emotionella faktorn kommer för läsarnas del en faktor som uttrycker upplevelsens spännings- och handlingsinnehåll. Här ingår också variabeln "bra-dålig" liksom i tittarnas fall (se ovan faktor 1). Det är dynamikfaktorn som faller ut här för läsarna. ("Stillastående-rörlig" ingår också i faktorn men med något lägre värde än de uppräknade variablerna.)

Som tredje faktor (som förklarar 16,8 % resp 17,8 % av variansen) för de fackföreningsanslutna föll följande faktor ut för

Tabell 62 Helhetstolkning av Rättegången mot LeRoi Jones(FCO). Faktor 3.

TV-tittarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"sannolik-osannolik"	(.72)	2,7	2,0	"verklighetsnära-verklig-hetsfrämmande"	(.80)	2,1	1,8
"stark-svag"	(-.71)	2,5	1,5	"förnuftsmässig-ej för-nuftsmässig	(.70)	3,5	2,0
"nära-fjärran"	(.65)	3,1	1,7	"meningsfylld-meningslös"	(.68)	2,6	1,7
"lyrisk-dramatisk"	(.62)	5,9	1,2				
"abstrakt-konkret"	(-.57)	4,6	1,8	"poetisk-opoetisk"	(.55)	4,2	1,9

Faktorn uttrycker en art av "trovärdighet, som hänger samman med konkretion och närhet.

Läsarnas tredje faktor handlar mera om verkets mening och dess egenskap att tala till förnuftet och verklighetssinnet. En trovärdighetsfaktor faller inte ut för läsarnas del bland de fem som roterats.

Karakteristik av Rättegången mot LeRoi Jones (skolungdomsgruppen)

Den starkaste faktorn för skolungdomens del (som förklarar 27,0 % resp 26,2 % av den gemensamma variansen) var för

Tabell 63 Helhetstolkning av Rättegången mot LeRoi Jones (S). Faktor 1.

TV-tittarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"stark-svag"	(.77)	2,8	1,2	"händelserik-händelsefattig"	(.79)	3,5	1,3
"gripande-lämnade mig oberörd"	(.73)	2,5	1,3	"aktiv-passiv"	(.66)	3,2	1,5
"stämningsfylld-stämningsfattig"	(.67)	2,7	1,3	"handlingsrik-handlingsfattig"	(.65)	3,7	1,4
"känslomässig-ej känslomässig"	(.67)	2,3	1,0	"stillastående-rörlig"	(-.58)	4,2	1,4
"angelägen-likgiltig"	(.64)	2,4	1,0	"långtråkig-spännande"	(-.53)	4,9	1,3

Det är en emotionell faktor som faller ut som den främsta för TV-tittarna bland skolungdomen till skillnad från de fackföreningsanslutna, hos vilka dynamikfaktorn var starkare.

Den emotionella faktorn kommer först på femte plats för de unga läsarna. Den är istället en dynamikfaktor som fått högst poäng. Läsarnas och TV-tittarnas resultat är helt omvända (om man bortser från smärre olikheter i styrkan på de ingående variablerna) jämfört med de fackföreningsanslutna.

Den näst starkaste faktorn (som förklarar 25,6 % resp 26,0 % av variansen) var följande för

Tabell 64 Helhetstolkning av Rättegången mot LeRoi Jones (S). Faktor 2.

TV-tittarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"stillastående-rörlig"	(-.77)	3,7	1,6	"verklighetsnära-verklighetsfrämmande"	(.69)	1,8	1,1
"handlingsrik-handlingsfattig"	(.70)	3,7	1,5	"sannolik-osannolik"	(.66)	1,8	1,1
"händelserik-händelsefattig"	(.68)	3,6	1,3	"angelägen-likgiltig"	(.62)	2,4	1,4
"torftig-rik"	(-.61)	4,6	1,5	"nära-fjärran"	(.62)	2,6	1,4
"nyansrik-onyanserad"	(.60)	4,0	1,4	"aktuell-inaktuell"	(.59)	1,6	1,1

Något svagare än första faktorn är en faktor som innefattar rikedom av många olika slag, framför allt rikedom på handling och rörelse men också på nyanser och på förnuft (en variabel som är sidoladdad till faktorn är "förnuftsmässig-icke förnuftsmässig" .54) Läsarnas närhets- och sannolikhetsfaktor kommer först på femte plats för TV-tittarna.

Praktiskt taget lika stark som dynamikfaktorn var en faktor som uttrycker närhet (inkl verklighetsnärhet och aktualitet), sannolikhet och därmed angelägenhetsgrad.

Tredje faktorn (som förklarar 17,7 % resp 17,2 % av variansen) utföll som ett samband mellan följande variabler för

Tabell 65 Helhetstolkning av Rättegången mot LeRoi Jones (S). Faktor 3.

TV-tittarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"oklar-klar"	(-.70)	5,5	1,4	"oklar-klar"	(.64)	5,5	1,5
"abstrakt-konkret"	(-.65)	5,1	1,5	"tung-lätt"	(.62)	3,6	1,5
"svårfattlig-lättfattlig"	(-.64)	5,8	1,4	"mörk-ljus"	(.47)	2,5	1,2
"för kort-för lång"	(-.64)	3,6	1,0	"kall-varm"	(.45)	2,9	1,5
"förnuftsmässig-ej förnuftsmässig"	(.58)	3,4	1,7	"svårfattlig-lättfattlig"	(.45)	6,0	1,2

Den tredje faktorn har stora likheter för läsare och tittare. För TV-tittarna hade emellertid klarhet och begriplighet att göra med konkretion och rationalitet.

För läsarna ingick istället ljus-värme och allmän lätthet i faktorn som beskrev hur pass klar och genomskinlig Rättegången mot LeRoi Jones tedde sig.

Skillnaderna i helhetsupplevelse mellan TV-tittare och läsare efter faktoranalys är således inte desamma för de fackföreningsanslutna som för skolungdomsgruppen (jfr skillnader i värdering nedan). Inom såväl skolungdomsgruppen som bland de fackföreningsanslutna har en positiv värdering samband med en dynamikfaktor, som uttrycker rörlighet och rikedom på spänning och handlingsmoment. Denna faktor är bland de fackföreningsanslutna stark för TV-tittarna men bland skolungdomen stark för läsarna. För läsarna bland de fackföreningsanslutna och för TV-tittarna bland skolungdomen framträder istället en emotionell faktor som den starkaste.

För TV-tittarna i båda grupperna ingår till skillnad från läsarna konkretion som ett element. I de fackföreningsanslutnas fall korrelerar konkretion med närhet och trovärdighet, i skolungdomens fall med klarhet och begriplighet.

Tolkning av personerna

Tre av huvudaktörerna blev beskrivna av intervjupersonerna med hjälp av givna skalord och markeringar på sjugradig skala. Det visade sig att TV-tittare och läsare i stort var samstämmiga i sin uppfattning av personerna. Vissa tolkningsskillnader kunde dock iakttagas.

Diagram 9 Karakteristik av personerna i Rättegången mot LeRoi Jones

Ifråga om de nio egenskaperna utåtriktad, orolig, upprörd, dominerande, mogen, komplicerad, sympatisk, intelligent och ansvarsfull tecknar sig profilen för de två grupperna TV-tittare resp läsare enligt diagrammet:

1 Fackföreningsanslutna(N=33 resp 28)

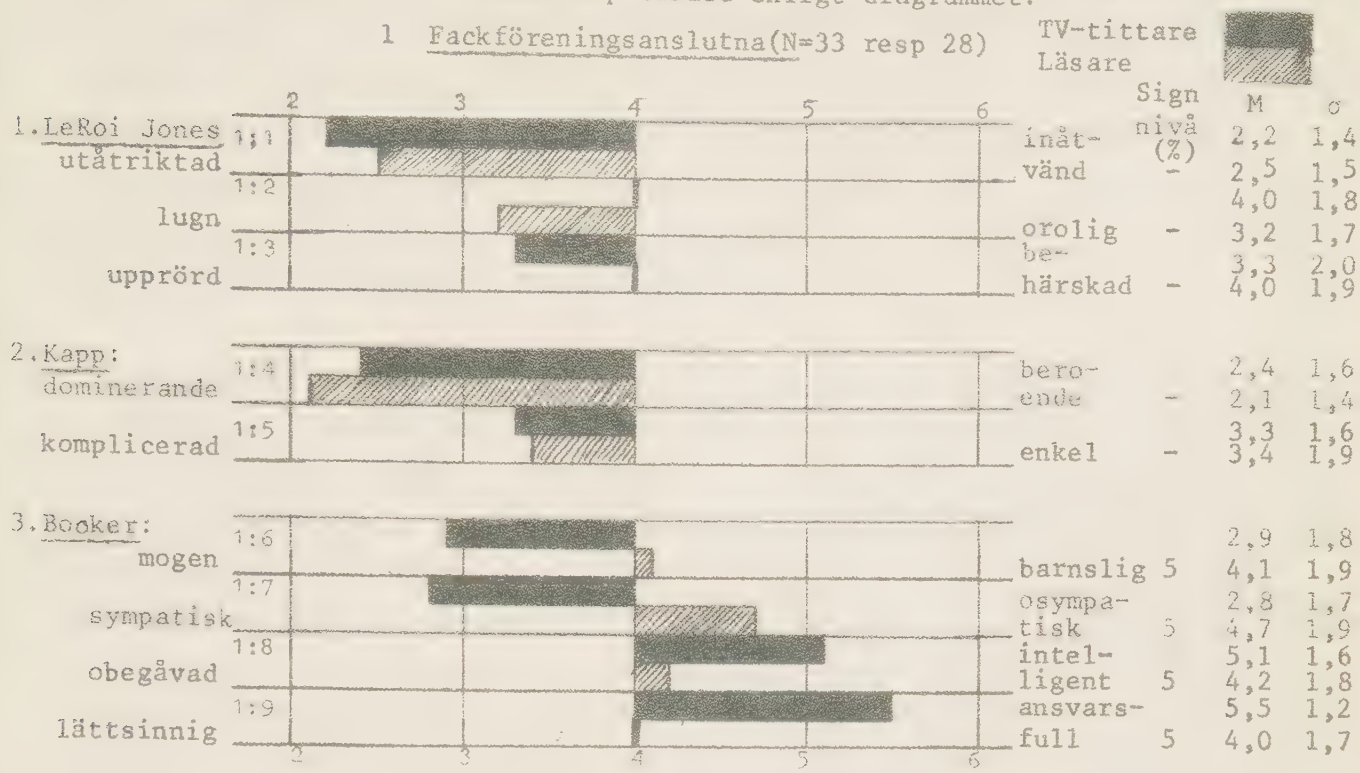

2 Skolungdom(N=59 resp 146)

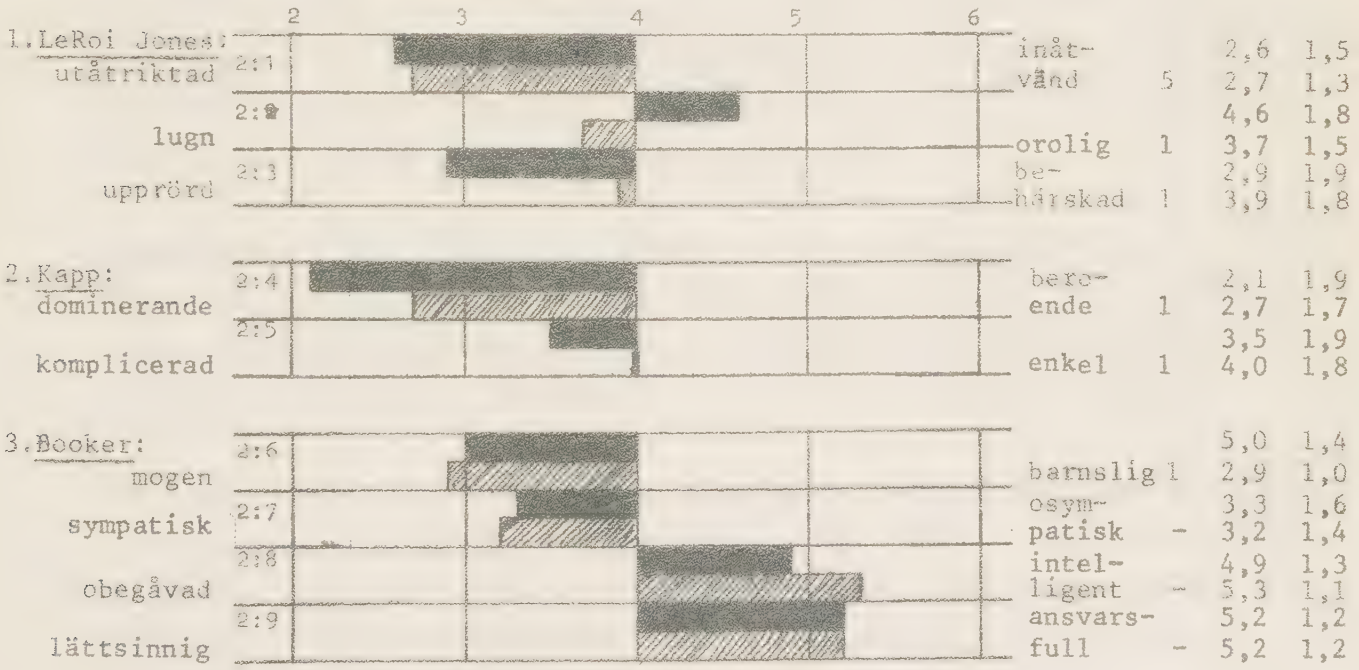

De fackföreningsanslutna som sett Booker i TV-versionen bedömde honom som mera "mogen", "sympatisk", "intelligent" och "ansvarsfull" än de som mött läsversionen. De skolungdomar som sett TV-versionen betraktade LeRoi Jones som mer "utåtriktad", "orolig" och "upprörd", Kapp som mer "dominerande" och "komplicerad" och Booker som mindre "mogen" än vad motsvarande läsare gjorde.

Att LeRoi Jones av TV-tittarna bland skolungdomen upplevdes som mera "utåtriktad", "orolig" och "upprörd" kan bero på att mediet har en tendens att genom sin bildmässighet tvinga fram stumspel och framhäva en rolls motorik genom att visa hans gester, minspel, blickar och andra tecken på yttre reaktion. LeRoi Jones finns och reagerar i bildrutan vid åtskilliga tillfällen, även när han inte har replik. Läsaren observerade inte på samma sätt oro bakom LeRoi Jones´ väl formulerade repliker. I lästexten framgår det vid ett par tillfällen genom avbrutna meningar i protokollet att LeRoi Jones velat säga något men tystats ner, men i TV-versionen skickas konstaplar fram. (Jfr faktoranalysen, där bland de tre starkaste faktorerna "motorisk oro" ingick för TV-tittarna inom såväl fackförenings- som skolungdomsgruppen.)

De fackföreningsanslutna tyckte att försvarsadvokaten Booker var mera "mogen", "sympatisk", "intelligent" och "ansvarsfull" i TV-gestaltningen än i läsmediet (sign nivå 5 %). Tendensen kvarstår när beräkning görs med endast männen inom gruppen. För ordparen "mogen-barnslig" och "sympatisk-osympatisk" är skillnaden fortfarande signifikant. Kanske spelade skådespelaren på ett sätt som framhävde Bookers sympatiska sidor och som appellerade just till de fackföreningsanslutna tittarna. De inom motsvarande grupp som mött Booker vid läsningen tyckte nämligen att han var tämligen osympatisk, detta till skillnad från skolungdomen som betecknat honom som ganska sympatisk i båda medierna. Regissören Kåre Santesson ville karakterisera honom som "ganska mogen, ganska sympatisk och ganska ansvarsfull." ("Om Irving Booker <u>vet</u> jag mycket litet. Har hittat nånstans att han, liksom faktiskt nästan alla jurister i Newark, var av judisk härkomst. En tämligen obetydlig,ämbetsmannamässig advokat, med gott rykte men inte speciell energi inför a lost case, antar jag ...")

Skolungdomen tyckte däremot att Booker var mera mogen i läsversionen. Den tydligare profilering som LeRoi Jones, revoltören, och Booker, den medelålders försvarsadvokaten, får hos skolungdom respektive vuxna fackföreningsanslutna i TV-mediet, kan tyda på en identifikation som mediet inbjuder till.

TV-tittarna bland skolungdomen tyckte att Kapp, domaren, var mera "dominerande" än vad läsarna i motsvarande grupp tyckte (sign nivå 1 %). Regissören ville, enligt sitt brev, framställa honom som en ytterligt dominerande person. I TV-versionen <u>såg</u> man dominansens verkan på LeRoi Jones och hans kamrater. Kapp hade placerats uppe på en estrad under stjärnbaneret i scenbilden, som visade Norra Reals aula med dess podium, medan LeRoi Jones fick intaga elevens position!

Teaterbesökarnas och läsarnas beskrivning av personerna bearbetades med hjälp av faktoranalys. Nedan presenteras de starkaste faktorerna för personen LeRoi

Jones först för de fackföreningsanslutna (N=33 resp 28) och sedan för skolungdomen (N=59 resp 146).

Karakteristik av LeRoi Jones´ person (FCO-gruppen)

Den starkaste faktorn (som förklarar 29,5 % resp 33,0 % av den gemensamma variansen) var för de fackföreningsanslutna

Tabell 66 Tolkning av LeRoi Jones´ person (FCO). Faktor 1.

TV-tittarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"dominerande-beroende av andra"	(.90)	2,8	1,4	"mogen-barnslig"	(-.88)	2,5	1,3
"djärv-försiktig"	(.79)	2,0	1,3	"lättsinnig-ansvarsfull"	(.85)	5,3	1,5
"oföretagsam-handlingskraftig"	(-.78)	6,2	1,0	"sympatisk-osympatisk"	(-.84)	2,9	1,6
"obegåvad-intelligent"	(-.77)	6,3	0,9	"varmhjärtad-hårdhjärtad"	(-.83)	2,9	1,8
"komplicerad-enkel"	(.56)	4,1	1,9	"traditionsbunden-fri i sina tankar"	(.59)	5,5	1,6
"pratsam-tystlåten"	(.45)	2,6	1,7				

LeRoi Jones´ grad av intelligens och komplikation dominerar TV-tittarnas upplevelse. De har observerat hur han uttrycker denna sida av sin personlighet i aktivitet och handling. En viss frihet i sättet att tänka korrelerar också positivt med djärvhet och dominans. Faktorn visar självrealisering, hur huvudpersonen använder sina inneboende möjligheter i samspelet med andra.

Läsarnas första faktor, som ligger betydligt över den näst starkaste, anger grad av inre mognad och dess uttryck i värme och sympati i möte med andra människor.

Den näst starkaste faktorn(som förklarar 22,5 % resp 20,3 % av variansen) innehöll följande variabler för

Tabell 67 Tolkning av LeRoi Jones´ person (FCO). Faktor 2.

TV-tittarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"sympatisk-osympatisk"	(-.80)	2,9	1,3	"djärv-försiktig"	(.90)	2,1	1,4
"mogen-barnslig"	(-.79)	2,5	1,4	"pratsam-tystlåten"	(.85)	3,0	1,8
"utåtriktad-inåtvänd"	(-.76)	2,2	1,4	"dominerande-beroende av andra"	(.62)	3,5	1,8
				"upprörd-behärskad"	(.42)	4,0	1,9

Det är personens mognad och dess uttryck utåt som andra faktorn beskriver. LeRoi Jones´ grad av mognad kom för läsarna med redan i första faktorn, som emellertid inte är helt identisk med TV-tittarnas andra, där variabeln "utåtriktad-inåtvänd" ingår.

Läsarnas andra och tredje faktor ingår i TV-tittarnas första. Den andra faktorn tar mera fasta på dispositionen: att vara "djärv" eller "försiktig", att vara "dominerande" eller "beroende".

Den tredje faktorn (som förklarar 17,7 % resp 18,9 % av variansen) är följande för

Tabell 68 Tolkning av LeRoi Jones´ person (FCO). Faktor 3.

TV-tittarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"upprörd-behärskad"	(.88)	3,3	2,0	"oföretagsam-handlingskraftig"	(-.81)	5,9	1,3
"pratsam-tystlåten"	(.69)	2,6	1,7	"utåtriktad-inåtvänd"	(.78)	2,5	1,5
"lugn-orolig"	(-.64)	4,0	1,8	"drömmande-realistisk"	(-.75)	5,4	1,8
				"dominerande-beroende"	(.49)	3,5	1,8

TV-tittarnas tredje faktor handlar om LeRoi Jones´ motoriska oro (upprördhet, pratsamhet och allmän oro).

Läsarnas tredje faktor visar en annan sida av LeRoi Jones´ disposition, den som uttrycks i aktivitet och självrealisering i utåtriktad handling.

Karakteristik av LeRoi Jones´ person (skolungdomsgruppen)

Det är ungefär samma faktorer som faller ut för skolungdomen som för de fackföreningsanslutna. De fem faktorer som noterats är inbördes nästan lika starka för skolungdomen. Särskilt gäller detta för TV-tittarna. Nedan tas emellertid de tre starkaste faktorerna upp till diskussion. (Vad som dominerar fjärde och femte faktorerna är graden av gladlynthet och komplikation.)

Den första faktorn (som förklarar 23,5 % resp 26,3 % av den gemensamma variansen) är följande för

Tabell 69 Tolkning av LeRoi Jones´ person (S). Faktor 1.

TV-tittarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"varmhjärtad-hårdhjärtad"	(-.80)	3,9	1,2	"djärv-försiktig"	(.74)	2,2	1,2
"sympatisk-osympatisk"	(-.79)	3,3	1,5	"oföretagsam-handlingskraftig"	(-.68)	5,8	1,3
"mogen-barnslig"	(-.57)	2,7	1,3	"pratsam-tystlåten"	(.67)	3,0	1,5
"obegåvad-intelligent"	(.56)	5,9	1,0	"dominerande-beroende av andra"	(.65)	2,9	1,2
"lättsinnig-ansvarsfull"	(.54)	4,7	1,3	"traditionsbunden-fri i sina tankar"	(-.45)	5,8	1,4

De unga TV-tittarnas första faktor sammanfaller i stort sett med den som utföll på andra plats för de fackföreningsanslutna TV-tittarna och uttryckte grad av mognad, värme och förmåga att väcka sympati.

De unga läsarnas första faktor återfinns som två subfaktorer på andra och tredje plats hos de fackföreningsanslutna läsarna och beskriver LeRoi Jones´ disposition samt dess aktiva uttryck.

Andra faktorn (som förklarar 22,0 % resp 22,3 % av variansen) innehåller följande variabelknippe för

Tabell 70 Tolkning av LeRoi Jones´ person (S). Faktor 2.

TV-tittarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"oföretagsam-handlings-kraftig"	(.73)	6,1	1,0	"varmhjärtad-hårdhjärtad"	(.86)	4,0	1,4
"dominerande-beroende av andra"	(-.71)	2,5	1,2	"sympatisk-osympatisk"	(.83)	3,5	1,6
				"lättsinnig-ansvarsfull"	(-.50)	4,9	1,5
"djärv-försiktig"	(-.66)	1,7	0,9	"mogen-barnslig"	(.40)	2,8	1,3

Som andra faktor uppträder hos skolungdomen den faktor som de fackföreningsanslutna hade som första, och som nu skolungdomen bland läsarna har på första plats, nämligen den som beskriver LeRoi Jones´ disposition och hans förmåga till självrealisering i yttre avseende.

Läsarnas andra faktor handlar om grad av mognad, värme och sympatiskhet och återfinns som första faktor hos TV-tittarna ovan. Bland läsarna hos de fackföreningsanslutna var det den i särklass starkaste faktorn.

Tredje faktorn förklarar 21,3 % resp 21,2 % av variansen. Den innehåller följande variabler för

Tabell 71 Tolkning av LeRoi Jones´ person (S). Faktor 3.

TV-tittarna		M	σ	Läsarna		M	σ
"lugn-orolig"	(.90)	4,6	1,8	"drömmande-realistisk"	(.85)	5,3	1,6
"upprörd-behärskad"	(-.87)	2,9	1,9	"mogen-barnslig"	(-.64)	2,8	1,3
"pratsam-tystlåten"	(-.57)	2,6	1,2	"utåtriktad-inåtvänd"	(-.52)	2,7	1,3

Tredje faktorn bestäms av LeRoi Jones´ motoriska oro, liksom tredje faktorn för de fackföreningsanslutna.

Läsarnas tredje faktor har också drag gemensamma för skolungdomsgruppen och de fackföreningsanslutna med den skillnaden att också "mognad" korrelerar med extrovert och realistisk läggning.

Kommentar:

I de fackföreningsanslutnas upplevelse ingår graden av aktivitet, djärvhet och dominans i en stark faktor för TV-tittarna, medan det är hos läsarna man återfinner samma faktor hos skolungdomen. De fackföreningsanslutna läsarna och de unga TV-tittarna har istället grad av mognad och värme som viktigt inslag i upplevelsen av LeRoi Jones. TV-tittarna har för båda grupperna motorisk oro (bl a grad av upprördhet och pratsamhet) som en av de tre starkaste faktorerna till skillnad från läsarna.
I TV-mediet noterar kameran minsta yttre tecken på reaktion hos rollerna(särskilt i närbilderna). I protokollstexten anges nervositet och upprördhet inte explicit men skulle möjligen ha kunnat framläsas mellan raderna av läsarna. Det är emellertid endast hos TV-tittarna man finner den motoriska oron som stark faktor i upplevelsestrukturen.

Värdering av LeRoi Jones´ åsikter

Både de fackföreningsanslutna och skolungdomarna tyckte i övervägande grad, att LeRoi Jones´ åsikter på det hela taget var sympatiska. (Detta gällde 58 % av de fackföreningsanslutna och 47 % av skolungdomarna.) TV-publiken värderade emellertid hans åsikter högre än läsarna. Kanske beror TV-tittarnas högre siffror på att de inte hunnit fundera så noga över vad LeRoi Jones verkligen sagt (t ex om judarna) till skillnad från läsarna.

Samband mellan bakgrundsdata och sympati för person

I fallet Rättegången mot LeRoi Jones kan tydliga samband påvisas mellan sympati för en person eller för hans åsikter och partipolitisk preferens. Nedanstående exemplifiering görs för skolungdomen, då de fackföreningsanslutna i samtliga fall, där åsikt uppgivits, betraktade sig som socialdemokrater.

Tabell 72 Skolungdomens partipreferens och inställning till LeRoi Jones´ åsikter.

	TV-tittare (N=59 varav politiskt odeciderade 4 st)				Läsare(N=146, varav politiskt odeciderade 12 st)			
	LeRoi Jones´ åsikter var:							
Partipreferens	sympatiska	både/och varken/eller	osympatiska	Summa	sympatiska	både/och varken/eller	osympatiska	Summa
De borgerliga partierna	43	31	26	100(N=36)	37	35	28	100(N=69)
Socialdemokratiska partiet	60	40	-	100(N=15)	54	33	13	100(N=55)
Vänsterpartiet-kommunisterna	100	-	-	100(N=4)	50	40	10	100(N=10)
				(N=55)				(N=134)

De skolungdomar som hade borgerliga sympatier tyckte både inom tittar- och läsargruppen att LeRoi Jones´ åsikter var mindre sympatiska än vad de som hade socialdemokratisk och framför allt kommunistisk politisk preferens tyckte(ej sign). Samma trend gäller vid korrelationsberäkning mellan politisk preferens och beskrivning av LeRoi Jones´ person som "sympatisk" eller motsatsen. Ju längre ut på vänsterkanten man hade sina sympatier desto mer sympatisk tyckte man att LeRoi Jones var som person.

Däremot visar det sig vid sambandsberäkning mellan politisk preferens och beskrivning av ett par andra personer, försvarsadvokaten Booker och domaren Kapp, att det var skolungdomen på högerkanten som mest uppskattade Booker (fann honom "sympatisk") och som tyckte minst illa om Kapp (fann honom minst "osympatisk"). Tendensen gällde i båda fallen såväl TV-tittare som läsare bland skolungdomen (ej sign).

Resultaten från undersökningen av Rättegången mot LeRoi Jones tyder på att man känner affinitet inte bara till personerna själva utan också till det de representerar. De skolungdomar som känner sympati för mannen i protest mot samhället och avsky för representanten för lag och ordning, återfinns främst bland de radikala på vänsterkanten, medan de som uppskattar eller åtminstone fördrar samhällets ämbetsmän och kritiserar revoltören, återfinns bland de borgerliga recipienterna.

Association till person eller annan företeelse

"Kom du att tänka på någon annan person eller någon annan företeelse i samband med denna föreställning/text?"

Fler fackföreningsanslutna (71 %) än skolungdomar (54 %) hade associerat till sin egen föreställningsvärld utanför det givna verket. Framför allt refererade man i båda fallen till andra rättegångar: 45 % läsare mot 27 % TV-tittare bland de fackföreningsanslutna refererade till rättegångar.

TV-tittarna inom denna grupp associerade däremot i fler fall än läsarna till viss person (ej sign).

III Känsloengagemang och inlevelse

Avsnitt som gjort starkt intryck

Frågan ställdes till regissören: "Vilket ställe i föreställningen skulle enligt Dina intentioner göra starkast intryck på åskådarna?"

Kåre Santesson gav två svar: "Det där domaren, helt i strid med alla juridiska lagar, börjar använda LeRoi Jones´ diktning som bevismaterial (nytt sådant) i ett mål som vapeninnehav + LeRoi Jones´ hätska antisemitiska utfall. Olika minoritetsgrupper hatar nämligen varandra oftare än folk tror, och det är en urgammal 'establishment'-teknik att hetsa förföljda grupper mot varann...".

Till publiken ställdes motsvarande fråga öppen: "Vilket ställe i föreställningen/texten gjorde starkast intryck på dig?"

Svaren fördelade sig efter kodning enligt följande för skolungdomens del:

Tabell 73 Val av avsnitt. Procentuell fördelning inom skolungdomsgruppen efter medium.

	Skolungdomen	
	TV-tittarna (%)	Läsarna (%)
1 När LeRoi Jones tystades	5	5
2 När LeRoi Jones´ medanklagade inte fick försvara sig själva eller välja egen försvarsadvokat	9	40
3 När domaren citerade LeRoi Jones´ diktning som bevismaterial	26	17
4 När LeRoi Jones´ hustru och barn drabbades (när man fick höra om detta)	3	1
5 Domarens sätt mot de anklagade (hans föraktfullhet och nedlåtenhet)	12	6
6 Slutet, när domaren avslog begäran om uppskov	15	11
7 Bookers beskrivning av LeRoi Jones´ bakgrund	7	2
8 LeRoi Jones´ antisemitiska utfall	2	4
9 Annat (t ex maktlösheten hos alla inkl Kapp, fastlåstheten, Bookers försvarstal, LeRoi Jones´ obehärskade uppträdande)	7	8
10 Vet inte, inget, allt lika starkt	7	8
Summa	100 (N=59)	100 (N=146)

TV-tittarna

"När domaren citerade LeRoi Jones´ diktning som bevismaterial" var det ställe som gjort starkast intryck på TV-tittarna bland skolungdomen. Svaret överensstämmer väl med regissörens intentioner för TV-instuderingen.

Läsarna

Läsarna bland skolungdomen hade framförallt fäst sig vid det ställe "när LeRoi Jones´ medanklagade inte fick försvara sig själva eller välja egen försvarsadvokat."

Däremot nämnde man knappast i något enda fall regissörens andra alternativ, LeRoi Jones´ antisemitism.

Läsarna intresserade sig för LeRoi Jones´ medanklagade och det sätt på vilket de tystades. Dessa var visserligen med i rättegångssalen men hade inte mycket att säga och visades därför ej heller så ofta i bildrutan (jfr scenteater, där de måste ha synts hela tiden på scenen. Även om skådespelarna fått regi att inte störa huvudhandlingen genom stumspel, så måste de i någon mån röra sig och reagera på skeendet för att inte karakterisera sina roller som apatiska och besynnerligt ointresserade av LeRoi Jones. I lästexten är de emellertid borta så snart de inte nämns eller åsyftas. För läsarna presenteras Charles McCray och Barry Wynn i början av häftet (sid 3, 7 och 8) tre gånger i bokstavsordning efter Everett LeRoi Jones, som svarande i samma mål. Kanske upplever en läsare frustration och förargelse över att inte få reda på mer om dessa två. TV-tittarna fick åtminstone se dem. Kanske såg de inte så intressanta ut i TV-bilden att åskådarna nödvändigtvis ville ha mera information om dem. När så läsarna, vars intresse inte så centrerats kring LeRoi Jones´ person, följer händelseutvecklingen, gör förkunnelsen att McCray och Wynn inte får en ärlig chans till försvar ett starkt intryck. Kanske är detta något mediatypiskt, att läsarna följer det totala handlingsförloppet, medan TV-teatertittarna fångas av de delar av händelserna, som visas explicit och i direkt aktion från skärmen.

I TV-teater kan roller som tystas agera på en mängd andra sätt.

Man kan inom TV-mediet med dess visuellt understrukna motiveringar finna det begripligt om en person ideligen blir avbruten och alltså inte får sagt vad han vill. För en läsare, som endast har det tryckta ordet och är van vid att få veta personernas innersta tankar och känslor, kan det te sig betydligt mera orimligt, att personerna själva inte får försvara sig (så att läsaren sedan kan bedöma dem) och att ordet, som läsmediet helt bygger på, tas ifrån dem. Därmed förlorar de inte bara sin sak inför rätta utan också möjligheten att deras fall genom protokollet kommer till offentlighetens kännedom med deras egna förtecken. (De som satte munkavle på Bobby Seale kände denna konsekvens.)

Nu var ändå inte det teatermässiga utbyggt för fullt i TV-versionen, om man med teatermässig menar en illusorisk miljö. Jörgen Blom i sin recension i Aftonbladet 6.8.1968 kommenterar detta: "Det som inte registrerades/dvs av stenograferna/ - publikens mummel och bråk, de tre anklagades ohörbara diskussioner - bildade säkert just den bakgrund som bidrog till domarens och Jones´ illvilja och irritation mot varandra. Men det är skönt för tittaren ibland att få gissa och spela med."

Kapp väckte intresse som antagonist till LeRoi Jones och hans vänner. Han hade i rättegången tagit på sig åklagarens roll och motsättningarna mellan honom och de anklagade stärkes i TV-mediet. Att observera, fast sifferunderlaget är tunt, är att TV-publiken uppmärksammat domarens användning av LeRoi Jones´ diktning som bevismaterial. Också tittarna bland de fackföreningsanslutna hade fäst sig vid detta. Denna handling som regissören framhävt, att domaren Kapp på detta sena stadium i rättsförhandlingarna drar fram "nytt material" (rättegången gäller ju inte om LeRoi Jones är skyldig eller ej utan straffens storlek för de inblandade) var mer slående, när man såg rättegångssalen i bild.

Bland de fackföreningsanslutna ville betydligt färre läsare (31 %) än TV-tittare (12 %) urskilja något speciellt "ställe" som gjort starkt intryck på dem. Fler inom TV-publiken (23 %) bland de fackföreningsanslutna än i läsargruppen (7 %) hade angivit diverse andra moment än de åtta kodade alternativen, där de tyckt att TV-teatern speciellt bränt till (kanske bidrog kamerarörelserna inklusive deras koncentration på viss person till detta).

IV Värdering och handlingsimpuls

Värdering av verkets förtjänster

För att undvika styrning av svaren genom olikheter hos de intervjuade i förmågan att finna ord för sin upplevelse gavs sex svarsalternativ till frågan:"Vad av det följande gav dig Rättegången mot LeRoi Jones?" Skolungdomen (N=205) och de fackföreningsanslutna (N=62) fördelade sig på följande sätt, då ingen maximering eller minimering av antal val förekom:

Tabell 74 Uppfattning av vad verket givit i utbyte. Procentuell fördelning av FCO-gruppen resp skolungdomsgruppen efter medium.

	Fackföreningsanslutna (%)		Skolungdomen (%)	
	TV-tittare	Läsare	TV-tittare	Läsare
avkoppling	39	31	5	21
underhållning	42	35	24	32
information	82	90	90	89
konstupplevelse	33	21	14	1
känsloupplevelse	91	86	83	87
stimulans till engagemang	64	69	53	52
	(N=33)	(N=29)	(N=59)	(N=146)

Ordningsföljden mellan alternativen är densamma för fackföreningsanslutna och skolungdom, förutom att skolungdomen valt "information" som vanligaste alternativ, men de fackföreningsanslutna istället "känsloupplevelse".

TV-tittarna fick enligt egen utsago i fler fall "konstupplevelse"; detta gäller både skolungdomen (sign nivå 0,1 %) och de fackföreningsanslutna (sign nivå 5 %).

Läsarna bland skolungdomen fick mera "avkoppling" än TV-tittarna (sign nivå 5%). Beträffande de fackföreningsanslutna var det TV-tittarna som i fler fall fick "avkoppling" och "underhållning".

Ytterligare några värderingsfrågor ställdes:

Värd att spridas

"Anser du att Rättegången mot LeRoi Jones är så intressant att det vore värt att sprida verket ytterligare i Sverige?"

87 % av de fackföreningsanslutna och 83 % av skolungdomen svarade "ja". Det föreligger en skillnad mellan grupperna ifråga om uppskattningen av respektive medium. Fler TV-tittare än läsare i skolungdomsgruppen svarade "nej". (20 % TV-tittare mot 14 % läsare).Fler läsare än TV-tittare bland de fackföreningsanslutna svarade "nej" (6 % TV-tittare mot 17 % läsare).

Värd att rekommenderas

"Skulle du vilja rekommendera andra att läsa/se Rättegången mot LeRoi Jones i just denna version?"

95 % av de fackföreningsanslutna och 80 % av skolungdomen sade att de ville rekommendera verket i den givna versionen (ej sign). Det är återigen läsversionen som skolungdomen men TV-versionen som de fackföreningsanslutna funnit värd bekantskap.

Motivering

Fler läsare både bland skolungdomarna och de fackföreningsanslutna menade, att verket hade "vidare intresse än blott som kritik av ett rättegångsväsende" (sign nivå 0,1 % för skolungdomens del).Kanske var TV-tittarna mera låsta av den uppspelade situationen än läsarna, som hade frihet att under mottagarprocessen tänka vidare, ta paus i läsandet för reflexioner och läsa i egen takt. (Jfr ovan. Läsarna motiverade sammanhang vid rättegången med förhållandet utanför rättegångssalens väggar.)

Värdering av verkets omfång

Läsarna bland skolungdomen tyckte i högre grad än TV-tittarna att verket Rättegången mot LeRoi Jones var för "kort" (sign nivå 5 %). Kanske beror detta på att man är van att se TV-inslag av skiftande längd, medan böcker brukar vara

rätt mycket tjockare än vad detta häfte var. TV-föreställningen innehåller kanske i förhållande till konsumtionstiden fler element (fler stimuli per tidsenhet).

Önskan om information

"Skulle du vilja få information om ytterligare något i föreställningen/texten?"

Det var bland de fackföreningsanslutna mest läsarna och inom skolungdomsgruppen mest TV-tittarna som inte ville ha information om något (ej sign). Om man tolkar en tendens tycks det alltså vara så, att de som inte tyckt om versionen, inte heller så mycket har brytt sig om att ställa frågor till verket.

Av mediaintresse är att det bland TV-publiken var fler både skolungdomar och fackföreningaanslutna som ville veta mera om "LeRoi Jones´ öden, mera om hans bakgrund, tidigare rättegång". TV-teatern tycks ha väckt ett personintresse. Däremot var det fler läsare bland skolungdomen som ville veta mer om "vissa juridiska fakta, mera om vad lagarna säger". Beträffande de fackföreningsanslutna gällde också denna önskan TV-publiken i högre grad än läsarna.

Fler läsare både i skolungdomsgruppen och bland de fackföreningsanslutna vill veta mera om "LeRoi Jones´ senare öden". Kanske avslutades handlingskedjan mera abrupt för läsarna, som ville följa målet vidare, än för TV-publiken, som tog den spelade delen av domstolsförhandlingarna som en avslutad helhet.

Läsarna följde händelseutvecklingen och önskade därför information om hela rättegångsförloppet. TV-tittarna koncentrerade sig på den givna situationen och önskade istället veta allt om personerna och om vad som lett till den konfrontation de bevittnat.

Impuls att ingripa i skeendet

En hypotetisk fråga ställdes om hur intervjupersonerna själva skulle velat agera om de haft inflytande vid domstolsförhandlingarna.

"Hade du velat ingripa i skeendet om du hade kunnat?"

Tabell 75 Impuls att ingripa i skeendet. Procentuell fördelning för FCO-gruppen resp skolungdomsgruppen efter medium.

	FCO-gruppen		Skolungdom	
	TV-tittare (%)	Läsare (%)	TV-tittare (%)	Läsare (%)
Önskade ingripa	24	3	37	17
Önskade inte ingripa	67	97	58	80
Vet inte	9	0	5	3
Summa	100 (N=33)	100 (N=28)	100 (N=59)	100 (N=146)

Fler TV-tittare än läsare både bland de fackföreningsanslutna och bland skolungdomen skulle ha velat ingripa (ej sign). De skulle ha "bytt ut domaren, kört ut domaren och låtit LeRoi Jones dömas av likar". I TV markeras tydligen skiljaktigheterna mellan LeRoi Jones och Kapp. Personerna profilerades skarpare i TV-tittarnas upplevelse. Kapps aversion mot LeRoi Jones och de övriga anklagade spelas fram i minspel, tonfall mm och inte bara i klara ord.

Stimulans att låta upplevelsen återverka ut i verkligheten

Ernst-Hugo Järegård hade önskat, att åskådarna skulle inspireras "att ta ställning till ett system" och Kåre Santesson att de skulle "i första hand bli medvetna om hur lätt ett rättsmaskineri låter sig korrumperas och användas till vad som helst, t ex tysta en obehaglig sanningssägare med enkla medel. Och detta inte bara i USA ..."

Santesson tillägger: "I första hand rapporterade vi en historia, men hoppas på att den skall fungera som en varning, 'torped under arken'."

Frågan ställdes till intervjupersonerna: "Har du genom föreställningen/texten känt dig inspirerad att utföra något eller rentav utfört någonting?"

Få (5 % skolungdom och 2 % fackföreningsanslutna) hade faktiskt gjort något efter upplevelsetillfället som de ansåg hade förorsakats av upplevelsen. Några hade t ex skrivit på namnlistor för Bobby Seale. Nu kom intervjun endast några dagar efter TV-föreställningen/läsningen av boken, varför praktiska möjligheter att utföra vad man eventuellt inspirerats till knappast alltid kan ha förelegat. 25 % av de fackföreningsanslutna och 44 % av skolungdomen hade emellertid känt sig inspirerade att göra något aktivt. 10 % fackföreningsanslutna och 23 % skolungdom ville agera genom att "skapa opinion, revoltera, hjälpa de svarta på något sätt" osv. Andra hade känt sig inspirerade att ta reda på mer, läsa mer och diskutera innehållet i verket (ej sign mellan medierna).

Önskan om att möta liknande upplevelse

"Skulle du vilja se/läsa fler verk av samma slag som Rättegången mot LeRoi Jones?"

De fackföreningsanslutna skulle vilja möta fler verk av samma slag. Detta gällde främst TV-tittarna (97 % ställde sig positiva till tanken mot 79 % av läsarna. Sign nivå 5 %). Den signifikanta skillnaden kvarstår vid beräkning med enbart männen inom gruppen.

87 % av skolungdomen önskade också möta fler verk av samma slag, men de skiljde sig inte beträffande medium.

3.3 SAMMANFATTNING

TV-teatern

lockade publiken att koncentrera sin uppmärksamhet på det enskilda fall som visades. Man befann sig i en rättegångssal, man mötte dess roller som levande gestalter, kanske steg man in i dem och upplevde dem inifrån; i varje fall sökte man orsaken till att det gick som det gick inom de väggar som visades på TV-scenen.

Relationen mellan de olika personerna fångade intresset. En tendens att tolka verket i termer av kamp och konflikt kunde också spåras hos TV-tittarna.

En styrning genom konkreta bildassociationer tillkom för TV-tittarna. Det är t ex inte orimligt att förmoda, att förläggningen av rättegången till en skolas aula kan ha bidragit till skolungdomens upplevelse av "dominans" hos domare Kapp.

Även ur andra synpunkter hade tittarna upplevt rättegången konkretare än läsarna. Det fanns en mer markerad profil i uppfattningen av karaktärerna hos dem än hos den publik som mött händelserna i bok. Generationsförhållanden kan här användas som kriterium på engagemanget.

Booker,en ämbetsman i 40-årsåldern, beskrevs som sympatisk av de äldre TV-tittarna bland de fackföreningsanslutna. För skolungdomen tedde han sig däremot i båda fallen - tittare och läsare -

Läsmediet

vädjade till publiken på ett mer abstrakt sätt. Man funderade omkring det förlopp som presenterades och det system detta ingick i. Man blev inte lika styrd som tittarna till en viss förklaring av det som hände. Motiveringen till händelserna låg utanför situationen åklagare/svarande - vilket naturligtvis båda grupperna var medvetna om - men det tycks vara läsarna som givit sig tid att tänka på saken. De har associerat till andra rättegångar.

Läsarna föredrog att vid tolkning av verket lägga vikt vid enskilda personers öden. De är emellertid något friare, dvs något mindre samstämmiga, i sina tolkningar jämfört med dem som sett TV-versionen och utsatts för dess styrning.

Booker fick mindre markerad profil i sina egenskaper för de äldre läsarna, även om också de betraktade honom som i huvudsak sympatisk.

TV-teatern

lika. Sina sympatisörer finner han dock mest bland de skolungdomar, som har en borgerlig politisk uppfattning.

LeRoi Jones var uppenbart en man som det gick lättare att tända på för den unga gruppen tittare. Han fick profil, oro, upprördhet och engagemang hos skolungdom (och främst bland dem med vänsterradikal inställning).

I de fackföreningsanslutna TV-tittarnas upplevelse ingick graden av aktivitet, djärvhet och dominans som en stark faktor i uppfattningen av LeRoi Jones, medan graden av mognad, värme och sympatiskhet bildade ett viktigt inslag i skolungdomens upplevelse. TV-tittarna hade för båda grupperna motorisk oro (bl a grad av upprördhet och pratsamhet) som en av de tre starkaste faktorerna till skillnad från läsarna.

De fackföreningsanslutna som sett TV-versionen menade inte, att de fått så mycket information som läsarna. Däremot hade de fått "konstupplevelse" samt "avkoppling" och "underhållning" i fler fall än läsarna.

Det är dock TV-tittarna bland skolungdomen som förstått sammanhangen bäst, trots att de haft magrare stöd av iakttagna enskildheter.

Läsmediet

LeRoi Jones fick hos de unga läsarna en mindre distinkt profil än hos de unga tittarna.

För läsarna bland skolungdomen var det aktivitetsfaktorn som dominerade upplevelsen av LeRoi Jones, medan det var den faktor som uttryckte grad av mognad och värme som intog motsvarande plats för läsarna bland de fackföreningsanslutna.

Inom såväl skolungdomsgruppen som bland de fackföreningsanslutna har en positiv värdering samband med dynamikfaktorn, som uttrycker rörlighet och rikedom på spänning och handlingsmoment. Denna faktor är stark för läsarna bland skolungdomen och för TV-tittarna bland de fackföreningsanslutna.

Läsarna, speciellt bland skolungdomen, mindes bäst detaljer ur förloppet. Läsarna bland de fackföreningsanslutna sade också själva, att de fått "information" i högre grad än vad TV-tittarna gjorde. Ändå var textunderlaget identiskt.

TV-teatern

TV-tittarna koncentrerade sig på den givna situationen och önskade få veta allt om personerna och om vad som lett till den konfrontation de bevittnat.

TV-publiken ville i högre grad ingripa i själva skeendet än läsarna. Detta gällde såväl skolungdom som fackföreningsanslutna. Framför allt ville man byta ut domaren, en person som man tydligen upplevt som mera markerat obehaglig och som antagonist till LeRoi Jones.

TV-publiken glömde mindre lätt än läsarna bort en person som visats i bild. De har i fler fall än läsarna efteråt återvänt till dem i sina tankar.

Önskan att verket skulle spridas och vilja att rekommendera det för andra hade uppstått framför allt hos de av de fackföreningsanslutna som sett TV-versionen. Överhuvudtaget var det TV-publiken som skulle vilja möta flera verk av liknande slag.

Läsmediet

Läsarna följde händelseutvecklingen och önskade information om hela rättegångsförloppet.

I läsmediet har man haft en benägenhet att glömma personer som inte kommit mycket till tals eller varit helt tysta under rättegången.

Det var de som läst texten inom skolungdomsgruppen som ville att verket skall få spridning. Detta hänger sannolikt samman med läsarnas bättre iakttagelse av enskilda delar av verket, vilket gjort att de själva fått ut något av läsningen. De menade, att det skulle vara värdefullt, om protokollets fakta kom till mera allmän kännedom.

Fokuseringen på ett problem, intensifieringen av ett förlopp, som skall lösas, spelet med gestalter i svart och vitt är teaterns sak, om man får tro denna delundersökning. Det gäller både fackföreningsanslutna och skolungdom.

Profileringen av den medelålders gentlemannen hos den medelålders tittarpubliken och av den intensive revoltören hos de unga tittarna tyder på en benägenhet för identifikation i TV-mediet.

Läsarna visar inte samma tendens till inlevelse och engagemang i enskilda personer, men de har däremot byggt vidare på fallet, letat sig ut mot förutsättningar som ligger utanför rummet och kanske därigenom skaffat sig större möjlig-

het att sätta in skeendet i ett vidare sammanhang.

Allmänt sett har bokens funktion varit att förmedla information, medan TV-mediet både för skolungdomen och de fackföreningsanslutna givit en mer emotionellt laddad upplevelse med större engagemang i enskilda personer och händelser. TV-mediet har ju liksom den tryckta texten den dubbla samhälleliga rollen att förmedla nyheter, kunskaper och att skänka förströelse, underhållning. Det var därför svårt att förutsäga, vilken av mediets egenskaper som skulle slå starkast i det ena och andra fallet. Det tryckta protokollet skulle visserligen av läsarna kunna värderas som mera äkta, ursprungligt och dokumentariskt trovärdigt, medan den i TV framspelade versionen kunde uppfattas som mindre bokstavstrogen. Å andra sidan ligger kanske den i TV gjorda rekonstruktionen av förloppet närmare den situation som faktiskt en gång utspelats än i det tryckta utgivna protokollet (med eventuella censureringar redan på stadiet för nedtecknandet) och den bild som det senare framkallat på näthinnan för läsarens inre syn. (I denna undersökning är det emellertid TV-tittarna som kunnat tolka sammanhangen i högre grad och som också känt impulser att ingripa och förändra den verklighet som speglades.

Inom såväl skolungdomsgruppen som bland de fackföreningsanslutna har en positiv värdering samband med en dynamikfaktor, som uttrycker rörlighet och rikedom på spänning och handlingsmoment. Denna faktor är stark för TV-tittarna bland de fackföreningsanslutna och för läsarna bland skolungdomen.

Iakttagelsen av enskilda detaljer tycks inte ha haft någon större betydelse för värdering av det upplevda. Läsarna, som tyckt att protokollet varit informativt (och också de facto bäst mindes enskilda detaljer), vill i större utsträckning än TV-tittarna ge verket spridning. Det är däremot TV-tittarna som fått mera av vad de kallade "konstupplevelse" och ibland även "underhållning" och "avkoppling" (även i detta fall enligt egen bedömning) och som också hellre än läsarna vill möta fler verk av liknande karaktär igen.

Det mest slående var emellertid i denna delundersökning den ringa skillnaden mellan TV-åskådarnas och läsarnas utsagor. Signifikanta skillnader förekommer endast undantagsvis. Det är frapperande, att tolkningarna inte styrts mer av TV-teatern; att handlingsberedskap och värdering och känslomässiga valörer i stort sett överensstämmer för dem som läst texten och dem som sett den gestaltad i TV. Detta verk i två medier avviker från de tre övriga just i detta.

TABELL- OCH DIAGRAMFÖRTECKNING

Tabeller

1 Förståelse av sammanhanget i Joe Hill. Den procentuella fördelningen för skolungdomsgruppen efter medium. 7

2 Tolkning av Joe Hills program. Den procentuella andelen som valt alternativen 3 och 5 inom SSU- och MAK-gruppen resp inom skolungdomsgruppen. 8

3 Tolkning av Joe Hills sista vilja. Den procentuella fördelningen för den manliga delen av SSU- och MAK-gruppen efter medium. 9

4 Val bland givna avsnitt. Den procentuella fördelningen för SSU- och MAK-gruppen resp skolungdomen efter medium. 10

5 Val av person i Joe Hill. Den procentuella fördelningen för SSU- och MAK-gruppen resp skolungdomsgruppen efter medium. 16

6 Medelvärden av standardavvikelserna för helheten resp för personen Joe Hill inom SSU och MAK-gruppen resp skolungdomsgruppen inom respektive medium. 25

7 Helhetstolkning av verket Joe Hill (SSU och MAK). Faktor 1. 26

8 Helhetstolkning av verket Joe Hill (SSU och MAK). Faktor 2. 26

9 Helhetstolkning av verket Joe Hill (SSU och MAK). Faktor 3. 27

10 Helhetstolkning av verket Joe Hill (Skolungdomen). Faktor 1. 27

11 Helhetstolkning av verket Joe Hill (Skolungdomen). Faktor 2. 28

12 Helhetstolkning av verket Joe Hill (Skolungdomen). Faktor 3. 28

13 Tolkning av Joe Hills person (SSU och MAK). Faktor 1. 33

14 Tolkning av Joe Hills person (SSU och MAK). Faktor 2. 33

15. Tolkning av Joe Hills person (Skolungdomen). Faktor 1. 34

16. Tolkning av Joe Hills person (Skolungdomen). Faktor 2. 34

17. Tolkning av Joe Hills person (Skolungdomen). Faktor 3. 35

18. Bedömning av trovärdigheten. Den procentuella fördelningen för skolungdomsgruppen efter medium. 39

19. Tendens i verket Joe Hill. Den procentuella fördelningen för skolungdomsgruppen efter medium. 40

20. Känslomässig påverkan av visorna i Joe Hill. 43

21. Polyfoni hos teaterbesökarna (Skolungdomen). Faktor 1. 47

22. Polyfoni hos teaterbesökarna (Skolungdomen). Faktor 2. 47

23. Polyfoni hos teaterbesökarna (Skolungdomen). Faktor 3. 47

24. Polyfoni hos läsarna (Skolungdomen). Faktor 1. 48

25. Polyfoni hos läsarna (Skolungdomen). Faktor 2. 48

26. Polyfoni hos läsarna (Skolungdomen). Faktor 3. 48

27. Känsla av släktskap med Joe Hill. Den procentuella fördelningen för SSU- och MAK-gruppen efter medium. 49

28. Intryck av Joe Hill som föränderlig eller stabil personlighet. Den procentuella fördelningen för skolungdomsgruppen efter medium. 50

29. Sympati för Joe Hills åsikter. Procentuell fördelning efter politisk preferens för skolungdomen inom respektive medium. 51

30. Inlevelse 1. Den procentuella fördelningen för SSU- och MAK-gruppen resp för skolungdomen efter medium. 52

31. Inlevelse 2. Den procentuella fördelningen för SSU- och MAK-gruppen resp för skolungdomen efter medium. 53

32. Samband mellan nu- och dåupplevelse(radvariabel) och uppfattningen av verket som starkt eller svagt(kolumnvariabel). Den absoluta fördelningen för skolungdomsgruppen efter medium. 55

33. Värdering av Joe Hills åsikter. Den procentuella fördelningen för skolungdomsgruppen efter medium. 55

34. Värdering av strukturen. Den procentuella fördelningen av SSU- och MAK gruppen resp skolungdomen efter medium. 56

35. Upplevelse av överraskning. Den procentuella fördelningen för SSU- och MAK-gruppen resp för skolungdomen efter medium. 57

36. Upplevelse av döda moment. Den procentuella fördelningen för skolungdomen efter medium. 58

37. Precisering av värderingen. Den procentuella fördelningen inom SSU- och MAK-gruppen resp skolungdomen efter medium. 59

38. Impuls att gå med i en kamprörelse. Den procentuella fördelningen för skolungdomen efter medium. 60

39. Identifikation med Joe Hill och stimulans till engagemang. Den absoluta fördelningen vid korstabulering för skolungdomen inom respektive medium. 61

40. Politisk preferens och engagemang för Joe Hills sak. Den procentuella fördelningen vid korstabulering för skolungdomen inom respektive medium. 62

41. Önskan att se/läsa verket på nytt. Den procentuella fördelningen för SSU- och MAK-gruppen respektive skolungdomen efter medium. 63

42. Önskan att möta personen Joe Hill i det andra mediet. Den procentuella fördelningen för skolungdomen efter medium. 63

43. Lästextens och speltextens meningslängd för dialog respektive övrig text fördelad över sidorna i de båda texterna. 74

44. Den procentuella delen av verkets total som åtta för de båda medierna gemensamma avsnitt utgör. 75

45. Helhetstolkning av verket Jägarn. Faktor 1. 87

46. Helhetstolkning av verket Jägarn. Faktor 2. 88

47. Helhetstolkning av verket Jägarn. Faktor 3. 88

48. Val av huvudperson. Den procentuella fördelningen efter medium. 92

49. Situationer som gjort starkt intryck. Den procentuella fördelningen efter medium. 94

50. Upplevelse av stämning. Den procentuella fördelningen efter medium. 95

51. Antal identifierade citat i Historier om herr K. Den procentuella fördelningen efter medium. 100

52. Tolkning av ämnet för avsnittet Arkeologi. Den procentuella fördelningen efter medium. 107

53. Önskan om att själv se/läsa liknande ting och att sprida verket till andra. Den procentuella fördelningen efter korstabulering för teaterbesökare och läsare. 109

54. Tolkning av vilken person som var mest levande. Den procentuella fördelningen efter medium. 112

55. Helhetstolkning av Hur man för ett söndagssamtal. Faktor 1. 115

56. Värdering av collagets olika avsnitt, uttryckt i frekvens förstaplaceringar. 115

57. Bedömning av Historier om herr K inom respektive medium. 116

58. Bedömning av Hur man för ett söndagssamtal inom respektive medium. 116

59. Tolkning av verket Rättegången mot LeRoi Jones i kamptermer. Procentuell fördelning av skolungdomsgruppen efter medium. 134

60. Helhetstolkning av Rättegången mot LeRoi Jones (FCO). Faktor 1. 136

61. Helhetstolkning av Rättegången mot LeRoi Jones (FCO). Faktor 2. 137

62. Helhetstolkning av Rättegången mot LeRoi Jones (FCO). Faktor 3. 137

63. Helhetstolkning av Rättegången mot LeRoi Jones (Skolungdomen). Faktor 1. 138

64. Helhetstolkning av Rättegången mot LeRoi Jones (Skolungdomen). Faktor 2. 138

65. Helhetstolkning av Rättegången mot LeRoi Jones (Skolungdomen). Faktor 3. 139

66. Tolkning av LeRoi Jones´ person (FCO). Faktor 1. 143

67. Tolkning av LeRoi Jones´ person (FCO). Faktor 2. 143

68. Tolkning av LeRoi Jones´ person (FCO). Faktor 3. 144

69. Tolkning av LeRoi Jones´ person (Skolungdomen). Faktor 1. 144

70. Tolkning av LeRoi Jones´ person (Skolungdomen). Faktor 2. 145

71. Tolkning av LeRoi Jones´ person (Skolungdomen). Faktor 3. 145

72. Skolungdomens partipreferens och inställning till LeRoi Jones´ åsikter. 146

73. Val av avsnitt. Procentuell fördelning inom skolungdomsgruppen efter medium. 148

74. Uppfattning av vad verket givit i utbyte. Procentuell fördelning av FCO-gruppen respektive skolungdomsgruppen efter medium. 150

75. Impuls att ingripa i skeendet. Procentuell fördelning för FCO-gruppen respektive skolungdomsgruppen efter medium. 152

Diagram

1. Karakteristik av verket Joe Hill enligt gruppen ur SSU och MAK. 19

2. Karakteristik av verket Joe Hill enligt skolungdomen. 23

3. Karakteristik av Joe Hill som person enligt skolungdomen. 32

4. Karakteristik av avsnittet Jägarn. 86

5. Karakteristik av Kvinnan i avsnittet Jägarn. 89

6. Karakteristik av Mannen i avsnittet Jägarn. 90

7. Karakteristik av avsnittet Historier om herr K. 104

8. Karakteristik av avsnittet Hur man för ett söndagssamtal. 114

9. Karakteristik av personerna i Rättegången mot LeRoi Jones. 141

Pak- och personindex

Ahlfors, Bengt 72
Andersson, Claes 72
Andersson, Kjell 3, 44
Association 37ff, 147
Bargum, Johan 72
Blom, Jörgen 127, 149
Branting, Jacob 3
Brecht, Bertolt 72, 99, 101, 121, 123
Brunskog, Bengt 17
Budskap 40, 107-110
Baeckström, Ford 126
Donnér, Jarl W 4, 6, 13, 15, 41-44, 51, 53
Dybeck, Niels 51f
Ekenässkolan 72
Engström, Clas 125
[illegible], Alban 6, 42, 44, 5[illegible]
Falk, Gunnar 127
Feilitzen, Cecilia von 130
Fiala, Pawel 72
Freytags kurva 10
Förståelse 7, 85, 100ff, 110, 131ff
[illegible] 75-85, 96, 99, 101f, 111ff
Guevara, Che 31
Gustafsson, Lars 10
Handlingsimpuls 60ff, 97, 109, 152f
Hede, Håkan 41, 54
Holm, Hans-Axel 42, 44, 52f
Iakttagelse 5ff, 85, 100ff, 106, 110, 128ff
Identifikation 49, 60f, 130f
Inlevelse 52, 94f, 108, 119, 147-150
Jahnsson, Bengt 126
Jonason, Olov 125
Josephson, Lennart 127
Järegård, Ernst-Hugo 126, 131, 133, 153
[illegible], Åke 52
Känsloengagemang 42-55, 87, 94-96, 104f, 108, 147-150
Lindström, Rune 3
Malmö Stadsteater 2f
Nerman, Turc 3
Nuupplevelse 54f
Olsson, Lennart 2, 15, 21, 31, 41, 52, 54, 59
[illegible], [illegible] 4, 12, 41
Polyfoni 46-49
Proteus 106
Santesson, Kåre 125, 133, 135, 142, 148
Seale, Bobby 131, 147, 153
Sjögren, Henrik 4, 15, 41, 44, 51, 53, 59
Spock, Benjamin 131
Stenström, Urban 31, 44, 53
Svensson, Swen 42, 44, 52
Sveriges Radio 125
Tendens 40ff
Tjechov, Anton 72
Tolkning 7-42, 86-94, 104f, 106ff, 110-115, 133-147
Trovärdighet 38f, 93f
Witzansky, Ninni 18
Värdering 5[illegible]-64, 87, 96ff, 105, 108f, 115-119, 146, 150ff
Österportskolan 72

LITTERATURFÖRTECKNING

Läs- och speltexter

Brecht, Bertolt: Geschichten von Herrn Keuner, Berlin 1932 (Versuche 13).

Kokk, Enn, red: Joe Hills sånger, Lund 1969.

Moberg, Vilhelm: Din stund på jorden (romanen), Sthlm 1963.

" " : " " " " (dramat), Sthlm 1967.

Rättegången mot LeRoi Jones, Lund 1969.

Rättegången mot Bobby Seale, Lund 1970.

Tjechov, Anton: Damen med hunden och andra noveller, Helsingfors 1955.

Två collage. Joe Hill och Små ting till nöje och uppbyggelse, Lund 1969. (deponerad på de svenska universitetsbiblioteken)

Tidningsartiklar

Recensioner av Joe Hill-uppsättningen:

Donnér, Jarl W, SDS 22.11.69.

Fagerström, Allan, Aftonbladet 22.11.69.

Holm, Hans-Axel, DN 22.11.69.

Palmqvist, Bertil, Arbetet 22.11.69.

Sjögren, Henrik, KvP 22.11.69.

Stenström, Urban, SvD 22.11.69.

Swensson, Sven, SkD 22.11.69.

Recensioner av TV-uppsättningen av Rättegången mot LeRoi Jones:

Baeckström, Tord, GHT 6.8.68.

Blom, Jörgen, Aftonbladet 6.8.68.

Falk, Gunnar, SvD 6.8.68.

Jahnsson, Bengt, DN 6.8.68.

Referenslitteratur

Bäckström, Lars - Gustafsson, Lars: Nio brev om romanen, Sthlm 1961.

Feilitzen, Cecilia von, m fl: Radio och TV möter publiken, Sthlm 1972.

Hagnell, Viveka: Att läsa litteratur och att se teater(diss), Lund 1973.

" " : Experience of Performed Dramatic Works and Read Texts with Similar Content, Drama Theatre Film, Research Report nr 9, Lund,1972.

Hagnell, Viveka: Teorier om läs- och teaterupplevelse, Drama Theatre Film, Research Report nr 35, Lund 1973.

Hede, Håkan, m fl: Några aspekter på Malmö Stadsteaters uppsättning av "Joe Hill", speláret 69/70. Tvåbetygsuppsats vid Litteraturvetenskapliga institutionen: Drama-teater-film (stencil), Lund 1969.

LeRoi Jones, Everett: Slaven

" " , " : Tunnelbana

Opublicerat material

Brev från Ulf Gran, 22.11.69.

Brev från Ulf Gran, 16.1.70.

Ulf Grans regimanuskript till Tjechovs Jägarn.

Brev från Ernst-Hugo Järegård, 21.3.71.

Brev från Kåre Santesson, 25.3.71.

Vidoeband och ljudband från TV2-teaterns uppsättning av Rättegången mot LeRoi Jones (Sveriges radios arkiv i Stockholm).

SUMMARY

Sammanfattningen omfattar teorier om läs- och teaterupplevelse relaterade till resultat från fyra fältundersökningar.

Choice of topic

The Institute of Literature in Lund, with its department of research into the dramatic arts, gathers many media under one roof. It has therefore been of prime interest to investigate how these relate to each other. As a written text and a theatre performance "comes to life" when confronted by its public - the readers or the theatre audience - it would seem natural to base the study on the impressions of that public, rather than relying on analytical studies of the text or performance in question. Moreover, writers and performers have often expressed the need for this kind of research.

From several possible alternatives two media - theatre and written text - have been selected for a comparative study. The reason for this choice is that a play and a book both involve the imparting of a verbalised or verbalisable message. Thus theatre and literature have a common basis, despite that the spoken and the printed word are different physical entities. The present work investigates what use the two media make of this common basis.

Previous research has shown that the effect of a literary work depends on the background, personal qualities, opinions and values of the receptor. Each of us reacts to different stimuli in a work, and we interpret, evaluate and are affected by them in different ways. Differences in the structure of experiences, however, may also be presumed to depend on general dissimilarities between the media.

Problem

The central question of the study may be formulated as follows. Are there differences in the subjective experience of theatrical and literary works that depend on which medium (drama/theatre or novel) the receptor chooses? For example, do certain types of fictive persons, ideas and situations have a greater effect in one medium than another, and are they interpreted, evaluated and remembered differently depending on the properties of that medium?

Historical and theoretical background

The question is not new. In the Poetics Aristotle discusses differences between epos and tragedy and ever since that time students have taken sides in the question: what is the difference between epos and tragedy or (to use more up-to-date, media-oriented terms) what is the difference between reading a novel and going to the theatre?

The thesis starts out from a thorough review of the various theories as to the effects of a theatre performance or a written text on the receptor. The theories have been subjected to fairly exhaustive scrutiny since this part of the work has both scientific-theoretical and historical relevance. An analysis of between three and four hundred pronouncements from various times is followed by systematisation and summary of a number of hypotheses.

Field study

The hypotheses have provided the basis for four field studies in which test subjects were confronted with the following dramas or written texts: Vilhelm Moberg´s play "Din stund på jorden" (A Time on Earth) and the novel of the same name; the play about LeRoi Jones (based on the authentic records of the trial) and the court proceedings published as a written text; the workshop production of Joe Hill and the book of the play; a collage of texts by Chekhov, Brecht, Fiala etc. A retention study was also carried out in order to follow up permanent impressions which may have led to actions or in other ways have been of further significance to theatre-goers and readers, respectively.

Different categories of subjects were chosen with regard to the nature of the various works selected: library-lenders, theatre season-ticket holders, industrial workers´ groups and school-children. In the four studies some 1500 persons were interviewed in all and a total of about 900 questions were asked.

Processing of interview material

The interview material was processed by computer. The results presented come mainly from contingency tables, in which two variables are cross-tabulated and their correlation is calculated. A multivariate statistical technique, factor analysis, was used to reduce the large number of variables to a few independent factors which account for the majority of the variation. The method investigates the complex relationships between some variable in the form of a few basic patterns.

Results

The interviews with test subjects were conducted in order to check the contemporary validity of the original theories. The book ends with an analysis of the present situation of the mass media in the light of the theoretical tradition. This short resumé permits the mention of only a few of the results obtained.

1.The receptors' situation when confronted with a medium: total experience

The theories concerning polyphony or monody and sensual or conceptual means of communication displayed a clear polarisation of opinion towards the two media. The theorists in the excerpts under review underline the self-evident fact that theatre has a more "polyphonic" effect than the written word (since it employs a number of different components in order to communicate an experience) and since it relies more on sensory impressions in approaching its audience.

In these questions there is as expected general agreement of opinion. Virtually none of the results of the field studies contradict the theorists. It is postulated that the combined attack of words, actions and images gives a distinct idea of the relationships between individuals.

When LeRoi Jones meets the judge in court he becomes, for those who actually see him, more than just a pawn in a game where the juridical paragraphs provide the rules. For TV viewers he is put in a position of inferiority thanks to his placing in the court-room. The judge is placed high up on a podium from where he looks down on, and plays down to, the accused. The visual associations of the TV medium make him appear more authoritarian than the written text. Polyphony here is not chiefly decorative in its effect, but makes a meaningful contribution in the specific theatrical communication.

For the theatre-going public the strongest scene in Joe Hill is the moment where the police drag away the workers who have staged a sit-down strike and who have found unity through song. As more and more workers are carried off the stage the song dies away until finally only a solo voice remains. Here a conceptual message is literally combined with a sensual experience of action, sound and image. For readers, however, the most impressionable scene in Joe Hill is the interrogation of a female witness. Characteristically, this section contains a textual tension in the form of inferences from Joe Hill. The point here lies in the public's ability to follow an almost theoretical solution to a problem. In this instance the text approaches the crime novel, perhaps the most insensual of literary genres!

The Butcher in A Time on Earth, with his songs and his knives and his particular mannerisms, makes a greater impression when one sees him on stage than when one reads about him in a book. The scenes where the two brothers show their solidarity and friendship for each other and their attitude to their father's coercion grip the theatre audience, while portentous abstractions

such as "loneliness", "rootlessness" and "death" tug at the reader's heart-strings.

Communion with and around a work of art

Theorists sometimes observe that there seems to be an empty space in place of the narrator's own voice when a novel is out across via the stage or the TV screen. This theory that an author has a characteristic sound was subscribed to by those who read the novel A Time on Earth. The majority of readers explained that they preferred reading books to seeing plays just because of their familiarity with Vilhelm Moberg's style and diction.

While speaking of books as "faithful friends", the theorists have throughout the centuries just as plainly emphasised the situation of the theatre audience as a "social event", an experience of festivity and shared joy. The audience or receptor group has been said to react collectively, almost like an organic being.

Much of this is confirmed by the field studies. Members of the audience converse eagerly with each other during the interval and when the performance is over. Impressions have been shared, contact sought. There has been almost unanimous agreement that they have experienced heights and depths of emotion together. One group of observers noted that the audience joined together in bursts of laughter on a great many occasions.

Readers of written texts, however, have to a large extent shut themselves away with their book.

How this coming together amongst members of the audience helps to strengthen the feeling of communion with the stage can perhaps be seen from the reactions to the fighting songs in Joe Hill. There is much to indicate that the common presence which the theatre-goers literally experienced when they saw the play also underlined the dramatic theme of "togetherness" and "solidarity".

2. Information: information contributes to increased awareness content

With regard to the communication of documentary material, readers experienced a greater feeling of authenticity than theatre-goers. This is true of The Trial of LeRoi Jones and even more so of Joe Hill. In both cases the readers, to a greater extent than the theatre-goers, felt that they had been amply supplied with information.

Other examples show quite clearly that different types of knowledge are purveyed by different media. According to the investigation, the reading medium

is superior as regards detailed information, while the theatre lends more support to context and overall impression. Readers also showed consistently greater ability to understand and appreciate advanced and complicated comic points, while a work which, as a whole, makes use of the absurd to create its effects is better understood by the theatre audience. Judging from the results of a retention study, a theatre performance appears to make a more lasting impression on the receptor's memory than the corresponding written text.

One convention concerning the two media which is confirmed by the field studies states that the theatre-goer experiences (and is to a high degree entertained by) conflicts between persons; the reader on the other hand observes (and is also served) the meditations and inner conflicts of individuals. Where this investigation deals with identical texts it eliminates the technical difficulty incumbent in that the choice of subject matter for both dramatists and novelists follows the supposed disposition of theatre-goers and readers for observation and emotional experience. Even sections where the play doesn't correspond exactly with the book provide material for consideration.

When asked which scenes in A Time on Earth they found most moving, theatre-goers mentioned sections where the action is polarised between two or more persons. Readers, however, reacted chiefly to scenes where the action is confined to one person.

Further, theatre-goers evidently looked for a hero in the play A Time on Earth, Sigfrid, and made his opponents and those who killed him seem like the antagonists of classical tragedy. These latter appear as livelily observed, dark figures in the warp of memory.

A similar situation obtains in other parts of the investigated material. For TV viewers, but not for readers, the Judge in The Trial of LeRoi Jones plays a major part in his role of antagonist to the title role. The Warder in Joe Hill, with a similar role, acquires stature in the theatre but is soon forgotten by the reader.

3. Ways of achieving credibility

To the theorists the medium of the written word appears at once the more authoritative and the more objective of the two forms of communication. The present investigation largely confirms this. The reading public believe the words of the text while the theatre public suspect them of being tendentious.

Theories which may seem subtle but which are relevant today stem from the

period during the 19th century when realism in the art of the novelist and the playwright was an important goal for the two media. By its very closeness to reality a medium can all too readily invite disadvantageous comparisons with reality that encourage misbelief.

This can be clearly seen when a stage play is shown on television. In TV we are accustomed to absolute authenticity thanks to daily news reports and up-to-the-minute pictures of reality. When, moreover, a play is announced as "documentary", as was the case with The Trial of LeRoi Jones, TV viewers, to a much greater degree than readers, actually seemed to doubt its authenticity.

The same observation was made with A Time on Earth. The scenes which were based on established historical fact, such as information about popular movements, enlisted soldiers and emigration which can be read about in history books, aroused greater misbelief among theatre-goers who met the scenes "live" than among those who read the text. This particular aspect of polarisation of the media, postulated by the theorists, is thus supported by the investigation.

While the theatre-goer has a selective approach built into his confrontation with the medium - he can choose to fix his attention on different parts of the stage area - the TV viewer is forced to concentrate in a particular direction, predetermined for him by the director and the cameraman. The readers, too, rather than the TV viewers of the LeRoi Jones-play, gave rein to their imaginations about things which happened outside the court-room and continued to ponder over problems which cropped up in relation to the surrounding reality. In the same way the public of trades union men and politically aligned readers who read the text of Joe Hill thought about obstacles to their own work at home, while the theatre-goers were more caught up in the momentary act of "consuming theatre".

4.Ethical aspects

Throughout the ages theorists have pointed out the moral aspect of the theatrical and reading experience, often placing the emphasis on the exemplary qualities and actions of the leading characters.

LeRoi Jones awakens a positive interest in the readers and theatre-goers but this can hardly be said to be due to his good-natured, friendly attitude. On the contrary, in both the book and the TV play he has an arrogant, awkward manner which would scarcely have won the audience's sympathy if he hadn't appeared as a representative of an opinion and as a victim of a system which

is regarded as immoral. The matter is confirmed by interview questions concerning the public's attitude to LeRoi Jones' opinions.

Something similar occurs in the case of Joe Hill. In the theatre version, to be sure, he is not portrayed as arrogant, but the public is put at a distance from him. He is restricted to a thinly-drawn personality since his role is constantly taken over during the play by new actors. Joe Hill the person disappears, yet despite this he arouses sympathy. There are absolutely no reasons for him doing this as an individual - the actors have seen to this by splitting up the role - but he does it as a representative of an idea and an evaluation of man's role in society, and as a victim of the unblushing values which he and his companions fight against.

5.Emotional experience: "purging"

The term catharsis, as used by Aristotle, implies pity and fear for certain roles and situations. The experience of pity and fear brings about deep-seated changes, a "purging", perhaps relief, perhaps an eased conscience.

Sigfried in A Time on Earth is a role which fulfils all the conditions of a great tragic role, formulated in Aristotelian terms. None of the persons in this investigation has a greater claim than he to "pity" and "fear". This springs not only from the unpleasant situation in which the author places him - in that case LeRoi Jones and Joe Hill would be just as "tragic" - but from the whole structure of the text from initial happiness through a peripety and on into the fall of the curve towards disaster and death. This is the sort of chain of events which Aristotle meant could lead to one being purged.

We do not know how the interviewed subjects experienced the tragic culmination, or if there was any question of a "catharctic reaction". But we do know that it was the group of theatre-goers (and also to a lesser extent the readers) who stated that they were affected by the fate of Sigfrid that named the reactions "moved" and "contemplative" as evidence of their meeting with the medium. What should also be noticed is that the course of events itself, the path from happiness to despair, deeply affected the theatre audience.

Emotional experiences

When Horace wrote his couplet, "Beauty is not everything for a poem: it must capture and move", he gave us something which for long periods has been regarded as a definition of all art. One might suppose that the appeal to feelings and sensibility in Horace's words would hardly be representative of contemporary readers and theatre-goers. Yet there are still plenty of statements of emotional involvement in a tested public. Factor analysis reveals

the "emotional factor" as being one of the strongest, for both theatre-goers and readers alike, in practically all studies.

6.Entertainment: experience of excitement, delight, pleasure

When theorists talked about "delight", "pleasure" and "ungainful well-being" it was often to defend them. This is true of 19th century theorists - contemporaries of industrious citizens, utilitarian philosophers and sin-conscious, evangelist preachers - as well as 20th century theorists with their demands for active, concrete, social engagement.

In the theories on entertainment and excitement there is no polarisation between playgoing and reading. In the play and reading texts used, however, a certain difference between the media was observed. The question whether anything in the performance "was surprising", caused a shock because of the outcome, whether the play had produced a different result from the expected one, whether anything that was communicated had caused excitement, showed that the theatre-goers had been stimulated to a greater degree by moments of surprise in several of the productions. In factor analysis the theatre-goers give descriptive words such as "entertaining" and "exciting" a positive value. The readers almost as obviously choose "moving" and "important" as strong value words instead.

Four varying types of media pairs is, of course, too small a number to permit an authoritative assessment of what is inherently symptomatic of the media and not just characteristic for these four pairs. The situation of both theatre and written text is subject to constant change, so that continuous investigations are needed to ensure that research is currently relevant. Some of the hypotheses confirmed here may serve as points of departure for field studies of this kind, although new variables must constantly be added for each new investigation.